

Regeringens proposition

1978/79:75

om vissa pensionsfrågor;

beslutad den 30 november 1978.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

OLA ULLSTEN

GABRIEL ROMANUS

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att möjlighet öppnas för dem som uppstår förtidspension att tjäna in pensionspoäng för ATP på förvärvsinkomster vid sidan av pensionen. Samma möjlighet föreslås öppnad även för dem som under en del av ett år har uppburit hel ålderspension. Vidare föreslås att villkoren för beräkning av förtidspension med antagandepoäng mildras liksom att rätten till barnpension för förfluten tid utsträcks till två år före ansökningsmånaden.

Förslag läggs också fram om ändrade regler för utlandssvenskars och invandrades rätt till pension. Storleken av folkpensionen till svenska medborgare som bosätter sig utomlands graderas i förhållande till det antal år under vilka de har varit förvärvsverksamma i Sverige. Utländska medborgare som är bosatta i Sverige tillförsäkras likställdhet med svensk medborgare i fråga om rätt till folkpensionsförmåner under förutsättning att de har varit bosatta en viss tid här i riket. Utländska medborgare föreslås även få möjlighet att åberopa övergångsbestämmelserna inom ATP.

Huvuddelen av de nya reglerna föreslås träda i kraft den 1 juli 1979. De nya reglerna om intjänande av pensionspoäng för ATP träder dock enligt förslaget i kraft den 1 januari 1980.

1 Förslag till Lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1962:381) om allmän försäkring¹ dels att 15 kap. 3 § skall upphöra att gälla,
dels att nuvarande 5 kap. 2 § skall betecknas 5 kap. 6 §,
dels att 5 kap. 1 § och nya 5 kap. 6 §, 9 kap. 6 §, 11 kap. 1, 2, 4 och 6 §§, 13 kap. 2 och 4 §§, 15 kap. 2 §, 16 kap. 4–6 §§, 17 kap. 1 och 4 §§, 18 kap. 15 §, 19 kap. 2, 3, 5 och 9 §§, 21 kap. 2 § samt 22 kap. 2 § skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas fem nya paragrafer, 5 kap. 2–5 §§ och 15 kap. 1 a §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Svensk medborgare, som är bosatt i riket eller som varit mantalsskriven härstädes för det år varunder han fyllt sextionvå år och för de fem åren närmast dessförinnan, är berättigad till folkpension enligt vad nedan sägs.

Föreslagen lydelse

5 kap.

1 §

Svensk medborgare, som är bosatt i riket, är berättigad till folkpension enligt vad i denna lag sägs.

2 §

Vid bosättning utom riket är svensk medborgare, som har rätt till tilläggs-pension enligt denna lag, berättigad till folkpension i form av ålderspension, förtidspension eller familjepension ävensom tillägg till pension i form av barntillägg eller handikappersättning. I fall som nu sagts utgår folkpensionsförmånen i förhållande till det antal år, för vilka den pensionsberättigade eller, när fråga är om familjepension, den avlidne vid tilläggs-pensionens beräkning tillgodoräknats pensionspoäng.

Har pensionspoäng tillgodoräknats för minst trettio år, utgår folkpensionsförmånen med oavkortat belopp. I annat fall utgår förmånen med så stor andel därav som svarar mot förhål-

¹ Lagen omtryckt 1977:630.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

landet mellan det antal år, för vilka pensionspoäng tillgodoräknats, och talet trettio.

Till den som har rätt till tilläggs-pension i form av änkepension skall folkpension enligt denna paragraf i form av ålderspension alltid utgå beräknad på grundval av minst det antal år, för vilka den avlidne tillgodoräknats pensionspoäng.

Äro makar båda berättigade till folkpension enligt denna paragraf och skulle pensionen för en av makarna, om endast denne varit berättigad till pension, ha utgått med högre belopp än det sammanlagda beloppet av makarnas enligt andra stycket beräknade pensioner, skall ett tillägg motsvarande skillnaden utgå till pensionerna med fördelning efter förhållandet mellan dessa.

3 §

Vid beräkning av folkpension enligt 2 § skall med år som där avses jämsättas

1. år, för vilket bestämmelserna i 11 kap. 6 § första stycket eller 11 kap. 7 § första stycket haft till följd att pensionspoäng icke tillgodoräknats,

2. år före år 1960, för vilket beräknats till statlig inkomstskatt taxerad inkomst eller erlagts sjömansskatt, samt,

3. såvitt gäller person som uppburit ersättning som avses i 11 kap. 2 § fjärde stycket, år före år 1963, för vilket skulle ha beräknats till statlig inkomstskatt taxerad inkomst om skattskyldighet hade förelegat för ersättningen.

Utan hinder av att rätt till tilläggs-

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

pension icke föreligger utgår folkpension enligt 2 § om antalet år som i denna paragraf sägs, när så erfordras sammanlagt med år för vilka pensionspoäng tillgodoräknats, uppgår till minst tre.

4 §

Den som ej är svensk medborgare, men är bosatt i Sverige, är på samma villkor och med samma tilläggsförmåner som svensk medborgare berättigad till folkpension i form av

a) ålderspension, om han är bosatt i Sverige sedan minst fem år och efter fyllda sexton år har varit bosatt i Sverige under sammanlagt minst tio år,

b) förtidspension eller handikappersättning, om han antingen är bosatt i Sverige sedan minst fem år eller, om han är bosatt i Sverige sedan kortare tid än fem år, har varit normalt arbetsför oavbrutet minst ett år under bosättningstiden,

c) familjepension, antingen om den avlidne omedelbart före sin död hade varit bosatt i Sverige minst fem år och den efterlevande vid dödsfallet var bosatt i Sverige eller om den efterlevande är bosatt i Sverige sedan minst fem år och den efterlevande eller den avlidne vid dödsfallet var bosatt i Sverige,

d) vårdbidrag för barn, om föräldern är bosatt i Sverige sedan minst ett år.

Med bosättningstid likställes, såvitt gäller sjöman, tid för vilken sjömansskatt erlagts.

Nuvarande lydelse

2 §

Den, som kommit i åtnjutande av folkpension enligt vad i 1 § sägs men vars rätt enligt nämnda lagrum upphört, må även i fortsättningen åtnjuta folkpension, därest regeringen för vissa fall så förordnat eller det med hänsyn till omständigheterna skulle framstå såsom oskäligt att indraga pensionen. Vid tillämpning av 6–10, 16, 17 och 20 kap. skall pensionsberättigad som i denna paragraf sägs likställas med försäkrad, även om han icke uppfyller förutsättningarna i 1 kap. 3 § första stycket.

Om pensionstillskott, hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg förordnar regeringen med riksdagen.

Föreslagen lydelse

5 §

Förtidspension eller änkepension, vartill rätt föreligger enligt 4 §, ersättes utan hinder av 4 § första stycket a) med ålderspension från och med den månad, varunder den pensionsberättigade fyller sextiofem år.

Barn, för vilket förälder åtnjuter vårdbidrag enligt 4 § första stycket d), är berättigat till förtidspension eller handikappersättning utan hinder av 4 § första stycket b).

6 §

Den, som kommit i åtnjutande av folkpension enligt vad i 1, 4 eller 5 § sägs men vars rätt enligt nämnda lagrum upphört, må även i fortsättningen åtnjuta folkpension, därest regeringen för vissa fall så förordnat eller det med hänsyn till omständigheterna skulle framstå såsom oskäligt att indraga pensionen. Vid tillämpning av 6–10, 16, 17 och 20 kap. skall pensionsberättigad som i denna paragraf sägs likställas med försäkrad, även om han icke uppfyller förutsättningarna i 1 kap. 3 § första stycket.

9 kap.

6 §

Om pensionstillskott, hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg gälla särskilda bestämmelser.

11 kap.

1 §

Rätt till tilläggspension grundas på inkomst av förvärsarbete.

För varje år, varunder någon varit försäkrad enligt 1 kap. 3 § första eller andra stycket, skall för honom enligt

För varje år, varunder någon varit försäkrad enligt 1 kap. 3 § första eller andra stycket, skall för honom enligt

Nuvarande lydelse

vad nedan sägs beräknas pensionsgrundande inkomst på grundval av hans inkomst av anställning och inkomst av annat förvärvsarbete under året. Sådan beräkning skall icke göras för år före det då den försäkrade uppnår sexton års ålder, ej heller för år då den försäkrade avlidit eller för år efter det då han fyllt sextiofyra år eller för tidigare år, varunder han åtnjutit *förtidspension* eller hel ålderspension enligt denna lag.

Föreslagen lydelse

vad nedan sägs beräknas pensionsgrundande inkomst på grundval av hans inkomst av anställning och inkomst av annat förvärvsarbete under året. Sådan beräkning skall icke göras för år före det då den försäkrade uppnår sexton års ålder, ej heller för år då den försäkrade avlidit eller för år efter det då han fyllt sextiofyra år eller för tidigare år, varunder han *för hela året* åtnjutit hel ålderspension enligt denna lag.

2 §

Med inkomst av anställning avses den lön i penningar eller naturaförmåner i form av kost eller bostad, som försäkrad åtnjutit såsom arbetstagare i allmän eller enskild tjänst. Till sådan inkomst hänföres dock icke från en och samme arbetsgivare åtnjuten lön som under ett år ej uppgått till femhundra kronor. Såsom inkomst av anställning anses även

a) sjukpenning enligt denna lag eller lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring eller motsvarande ersättning som utgår enligt annan författning eller på grund av regeringens förordnande, i den mån ersättningen träder i stället för försäkrads inkomst såsom arbetstagare i allmän eller enskild tjänst.

b) föräldrapenning,

c) vårdbidrag enligt 9 kap. 4 §,

d) dagpenning från erkänd arbetslöshetskassa,

e) kontant arbetsmarknadsstöd enligt lagen (1973:371) om kontant arbetsmarknadsstöd,

f) utbildningsbidrag under arbetsmarknadsutbildning i form av dagpenning och stimulansbidrag,

g) timstudiestöd, inkomstbidrag och vuxenstudiebidrag enligt studie-stödslagen (1973:349),

h) delpension enligt lagen (1975:380) om delpensionsförsäkring,

i) dagpenning till värnpliktiga, vapenfria tjänstepliktiga och elever i bistånds- och katastrofutbildning under repetitionsutbildning, läkare under försvarsmedicinsk tjänstgöring samt civilförsvarspliktiga,

j) utbildningsbidrag för doktorander,

k) timersättning vid grundläggande utbildning för vuxna,

l) livränta *som utgår* enligt lagen om arbetsskadeförsäkring eller *eljest* bestämmes med tillämpning av sag-

l) livränta enligt 4 kap. lagen om arbetsskadeförsäkring eller *motsvarande livränta som* bestämmes med

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

da lag.

tillämpning av sagda lag.

I fråga om ersättning i penningar eller naturaförmåner som i första stycket sägs för arbete som någon utfört för annans räkning utan att vara anställd i dennes tjänst skall vad i 3 kap. 2 § andra stycket sägs äga motsvarande tillämpning.

Vid beräkning av inkomst av anställning skall hänsyn tagas till lön eller annan ersättning, som försäkrad åtnjutit från arbetsgivare, vilken är bosatt utom riket eller är utländsk juridisk person, endast i fall då den försäkrade sysselsatts här i riket eller tjänstgjort som sjöman ombord på svenskt handelsfartyg. Vad i detta stycke sägs skall icke gälla beträffande lön till svensk medborgare, såframt svenska staten eller, där lönen härrör från utländsk juridisk person, svensk juridisk person, som äger ett bestämmande inflytande över den utländska juridiska personen, enligt av riks försäkringsverket godtagen förbindelse har att svara för avgift till försäkringen för tilläggspension enligt 19 kap. 1 §.

Hänsyn skall ej heller tagas till lön eller annan ersättning från främmande macts härvarande beskickning eller lönade konsulat eller från arbetsgivare, vilken tillhör beskickning eller konsulat som nu sagts och icke är svensk medborgare. Vad i detta stycke sägs skall icke gälla beträffande lön till svensk medborgare eller den som utan att vara svensk medborgare är bosatt i riket, såframt utländsk beskickning här i riket enligt av riks försäkringsverket godtagen förbindelse har att svara för avgift till försäkringen för tilläggspension enligt 19 kap. 1 §.

Den som åtagit sig förbindelse enligt tredje eller fjärde stycket skall anses såsom arbetsgivare.

4 §

Till grund för beräkning av inkomst av anställning och inkomst av annat förvärvsarbete under visst år skall läggas den försäkrades taxering till statlig inkomstskatt avseende nämnda år. Avser taxeringen beskattningsår som ej sammanfaller med kalenderår, skall inkomst under beskattningsåret anses hava åtnjutits under det kalenderår, som närmast föregått taxeringsåret.

Närmare bestämmelser rörande beräkningen av inkomst av anställning och inkomst av annat förvärvsarbete beslutas av *regeringen med riksdagen*.

Närmare bestämmelser rörande beräkningen av inkomst av anställning och inkomst av annat förvärvsarbete beslutas av *riksdagen särskilt*.

Angående beräkningen av inkomst av anställning, för vilken den försäkrade icke är skattskyldig här i riket eller för vilken den försäkrade har att erlagga sjömansskatt, stadgas särskilt.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 §

För varje år, för vilket pensionsgrundande inkomst fastställts för försäkrad, skall pensionspoäng tillgodoräknas honom. I den mån pensionsgrundande inkomst härrör från inkomst av annat förvärvsarbete må dock pensionspoäng tillgodoräknas den försäkrade endast såvida tilläggspensionsavgift enligt 19 kap. 3 § för året till fullo erlagts inom föreskriven tid. Utan hinder av att sådan avgiftsbetalning icke skett skall pensionspoäng tillgodoräknas den försäkrade för de båda år som närmast föregått det då pension vid bifall till ansökningen skulle börja utgå. Pensionspoäng skall vidare alltid tillgodoräknas för pensionsgrundande inkomst härrörande från inkomst som avses i 3 § första stycket d).

Pensionspoäng som i första stycket sägs är den pensionsgrundande inkomsten delad med det vid årets ingång gällande basbeloppet. Pensionspoäng beräknas med två decimaler.

Har försäkrad under minst halva året åtnjutit halv eller två tredjedelar av hel förtidspension enligt 13 kap. 2 §, skall han, utöver pensionspoäng enligt första stycket tillgodoräknas, om han åtnjutit halv förtidspension, hälften och, om han åtnjutit två tredjedelar av hel förtidspension, två tredjedelar av det poängmedeltal som avses i andra stycket av nämnda paragraf. Vad nu sagts skall icke gälla om pensionen enligt 6 kap. 1 § lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring är samordnad med livränta. Är endast en del av pensionen samordnad med livräntan, beaktas dock så stor del av poängmedeltalet som svarar mot förhållandet mellan den del av pensionen, som icke är samordnad med livräntan, och pensionen.

Har försäkrad under olika tider av året åtnjutit hel förtidspension, två tredjedelar av hel förtidspension eller halv förtidspension, skall vid tillämpning av tredje stycket den pension som utgått under den längsta tiden anses ha utgått under hela tiden. Har pensionerna utgått under lika lång tid

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

av året, skall den för den försäkrade gynnsammaste beräkningsgrunden tillämpas.

6 § tredje stycket

För år, varunder försäkrad åtnjutit förtidspension enligt 13 kap. 2 §, skall den försäkrade tillgodoräknas pensionspoäng motsvarande vad enligt nämnda paragraf skall antagas hava tillgodoräknats honom för samma år.

Oavsett bestämmelserna i denna paragraf skall försäkrad för år, varunder han åtnjutit förtidspension enligt 13 kap. 2 §, alltid tillgodoräknas lägst pensionspoäng motsvarande vad enligt nämnda paragraf skall antagas hava tillgodoräknats honom för samma år.

13 kap.

2 §

Uppgår den försäkrades sjukpenninggrundande inkomst vid tidpunkten för pensionsfallet lägst till ett belopp som motsvarar det vid årets ingång gällande basbeloppet, eller har pensionspoäng tillgodoräknats den försäkrade för minst tre av de fyra år, som närmast föregått det år då pensionsfallet inträffar, skall förtidspension utgå med tillämpning av bestämmelserna i andra stycket. Detsamma skall gälla då vid tidpunkten för pensionsfallet sjukpenninggrundande inkomst uppgående till belopp som nu sagts icke fastställts, men skulle ha fastställts, därest den allmänna försäkringskassan haft kännedom om samtliga de förhållanden som skola ligga till grund för fastställandet.

Uppgår den försäkrades sjukpenninggrundande inkomst vid tidpunkten för pensionsfallet lägst till ett belopp som motsvarar det vid årets ingång gällande basbeloppet, eller har pensionspoäng tillgodoräknats den försäkrade för minst två av de fyra år, som närmast föregått det år då pensionsfallet inträffar, skall förtidspension utgå med tillämpning av bestämmelserna i andra stycket. Detsamma skall gälla då vid tidpunkten för pensionsfallet sjukpenninggrundande inkomst uppgående till belopp som nu sagts icke fastställts, men skulle ha fastställts, därest den allmänna försäkringskassan haft kännedom om samtliga de förhållanden som skola ligga till grund för fastställandet.

Hel förtidspension motsvarar den tilläggspension i form av ålderspension, som skulle tillkomma den försäkrade, därest sådan pension skulle börja utgå från och med den månad varunder han fyller sextiofem år. Härvid skall ålderspensionen beräknas under antagande att den försäkrade för varje år från och med det då förtidspensionen börjar utgå till och med det då han uppnår sextiofyra års ålder tillgodoräknats pensionspoäng motsvarande medeltalet av de pensionspoängtal, vilka tillgodoräknats honom under de fyra år som

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

närmast föregått det år då pensionsfallet inträffade eller, om pensionen därigenom blir större, under samtliga år från och med det då han fyllt sexton år till och med det som närmast föregått pensionsfallet. Vid beräkningen av nämnda medeltal bortses från de år intill ett antal av hälften, för vilka pensionspoäng ej tillgodoräknats den försäkrade eller för vilka poängtalet är lägst.

Pension enligt denna paragraf må ej utgå, om undantagande enligt 11 kap. 7 § ägde giltighet för den försäkrade då pensionsfallet inträffade samt undantagandet tillika föranlett, att den försäkrade för något av de fyra närmast föregående åren gått förlustig mer än en pensionspoäng. Ej heller må pension som nu sagts utgå, om den försäkrade vid sextiofem års ålder icke kan komma i åtnjutande av ålderspension enligt 12 kap.

4 §

Om förtidspension utgår för tid efter det att ålderspension med stöd av 12 kap. 3 § upphört att utgå, skall förtidspensionen minskas med motsvarande tillämpning av 12 kap. 3 och 4 §§.

Vid beräkning av förtidspension skall hänsyn icke tagas till pensionspoäng som enligt 11 kap. 6 § första och tredje styckena tillgodoräknats den försäkrade för tid då förtidspension enligt denna lag utgått med anledning av samma inkomstförlust.

15 kap.

1 a §

Är försäkrad, som ej är svensk medborgare, född under år 1923 eller tidigare, skall vid tillämpning av 12 kap. 2 § första stycket från talet trettio avräknas det antal år före år 1960, för vilka till statlig inkomstskatt taxerad inkomst beräknats för honom.

Avräkning får ske med högst tio år. Är den försäkrade född under något av åren 1915–1923 minskas dock det antal år som får avräknas med ett för varje år som han är född senare än år 1914.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §

För försäkrad, som är född under något av åren 1911–1927, skall vid tillämpning av 11 kap. 1 § andra stycket pensionsgrundande inkomst beräknas även för det år varunder han fyllt sextiofem år, dock ej för det fall han under nämnda år åtnjutit förtidspension enligt denna lag eller hel ålderspension enligt 6 kap. 1 § tredje stycket eller 12 kap. 1 § tredje stycket.

För försäkrad, som är född under något av åren 1911–1927, skall vid tillämpning av 11 kap. 1 § andra stycket pensionsgrundande inkomst beräknas även för det år varunder han fyllt sextiofem år, dock ej för det fall han under *hela* nämnda år åtnjutit hel ålderspension enligt denna lag.

Beräkning av förtidspension skall under förutsättningar som angivas i 13 kap. 2 § för försäkrad som avses i denna paragraf ske under antagande att den försäkrade tillgodoräknats pensionspoäng även för det år då han uppnår sextiofem års ålder.

Vid beräkning av ålderspension som avses i 12 kap. 1 § första stycket skall, om pensionen därigenom blir större, försäkrad som avses i denna paragraf tillgodoräknas pensionspoäng som om han blivit berättigad till förtidspension enligt 13 kap. 1 § från och med januari månad det år han uppnår sextiofem års ålder.

3 §

Är pensionsberättigad ej bosatt i riket, må riks försäkringsverket med hans samtycke utbyta tilläggspension till honom mot ett engångsbelopp, motsvarande lägst fyrtio procent av kapitalvärdet av den pension vartill han är berättigad. Har utbyte ägt rum, föreligger ej rätt till vidare ersättning på grundval av pensionspoäng, som dessförinnan tillgodoräknats den försäkrade. Grunderna för beräkningen av kapitalvärde som nu sagts fastställas av regeringen.

16 kap.

4 §

Pension utgives månadsvis.

Pension utgives månadsvis. Är den pensionsberättigade ej bosatt i riket, kan dock riks försäkringsverket

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

med hans samtycke förordna att pensionen skall utgivas på annat sätt än nu sagts, om skäl föreligga därtill.

Vid beräkning av pensionsbelopp för månad skall den årspension, från vilken beräkningen utgår, avrundas till närmaste hela krontal, som är jämnt delbart med tolv. Är årspensionsbeloppet lägre än tolv kronor, bortfaller pensionen för den månad som beräkningen avser. Vid tillämpning av vad nu sagts skola samtliga den pensionsberättigade tillkommande pensionsförmåner anses som en pension. Avrundning skall i första hand göras å folkpension enligt 6, 7 eller 8 kap.

5 §

Ålderspension utgår från och med den månad varunder den försäkrade fyller sextiofem år eller, om han önskar att pensionen skall börja utgå tidigare eller senare, från och med den månad som angives i pensionsansökningen.

Förtidspension, barntillägg, handikappersättning och vårdbidrag utgår från och med den månad, varunder rätt till förmånen inträtt. I fall som avses i 1 § andra stycket utgår dock förtidspension från och med månaden näst efter den, då beslutet om pension meddelats.

Familjepension utgår från och med den månad då den försäkrade avlidit eller, om han vid sin död åtnjöt ålderspension eller förtidspension, från och med månaden näst efter den, varunder dödsfallet inträffat.

Inträder rätt till ålderspension eller familjepension vid annan tidpunkt än som åsyftas i första och tredje styckena, utgår pensionen från och med den månad, varunder rätten inträtt.

Pension må ej utgå för längre tid tillbaka än tre månader före ansökningsmånaden.

Pension må ej utgå för längre tid tillbaka än tre månader eller, såvitt gäller barnpension, två år före ansökningsmånaden.

Vid utbetalning av folkpension för förfluten tid till försäkrad, vars make uppbär folkpension, skall pensionen så minskas, att det sammanlagda beloppet för båda makarna motsvarar vad som skall utgå enligt 6 kap. 2 § eller 7 kap. 4 §.

Från det belopp som först förfaller till betalning efter beslut om barnpension enligt 8 kap. 5 § skall avdragas vad som enligt 9 kap. 1 § utbetalats i barntillägg för den tid som pensionsbe-

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

loppet avser utöver vad som skulle ha utgått om pensionsbeslutet förelegat vid utbetalningen av barn tillägget. På motsvarande sätt skall avdrag göras från barnpension enligt 14 kap. 4 § för vad som utbetalats med för högt belopp i änkepension enligt 14 kap. 2 §.

6 §

6 § andra stycket

Ändring av pension i andra fall än i första stycket sägs skall gälla från och med månaden näst efter den varunder anledning till ändringen uppkommit.

Ändring av pension skall gälla från och med månaden näst efter den varunder anledning till ändringen uppkommit.

6 § första stycket

Vad i 1 § första, andra och fjärde styckena, 2 §, 3 § första stycket samt 5 § andra och sista styckena stadgas skall äga motsvarande tillämpning i fråga om ökning av förtidspension.

Vad i 1 § första, andra och fjärde styckena, 2 § samt 3 § första stycket stadgas skall äga motsvarande tillämpning i fråga om ökning av pension. I fall då ökning av pension kräver ansökan av den pensionsberättigade skall 5 § femte stycket äga motsvarande tillämpning.

Vad i denna paragraf stadgas skall ej äga tillämpning i fråga om ändring av pension i anledning av förändring av basbeloppet.

17 kap.

1 §

Det pensionsbelopp, som först förfaller till betalning efter beviljande av förtidspension, skall minskas med den försäkrade tillkommande sjukpenning enligt denna lag i den mån pension och sjukpenning belöpa på samma månad. Beviljas förtidspensionen att utgå i omedelbar anslutning till sjukbidrag, skall minskning dock göras endast å belopp, varmed pensionen i anledning av ytterligare nedsättning av

Det pensionsbelopp, som först förfaller till betalning efter beviljande av förtidspension, skall minskas med den försäkrade tillkommande sjukpenning enligt denna lag i den mån pension och sjukpenning belöpa på samma månad. Minskning som nu sagts skall ske även med sjukpenning som utgår enligt lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring eller motsvarande ersättning som utgår enligt annan författning eller på

Nuvarande lydelse

den försäkrades förmåga eller möjlighet att bereda sig inkomst genom förvärvsarbete överstiger sjukbidraget. I första hand minskas folkpension.

Föreslagen lydelse

grund av regeringens förordnande.
Beviljas förtidspensionen att utgå i omedelbar anslutning till sjukbidrag, skall minskning dock göras endast å belopp, varmed pensionen i anledning av ytterligare nedsättning av den försäkrades förmåga eller möjlighet att bereda sig inkomst genom förvärvsarbete överstiger sjukbidraget. I första hand minskas folkpension.

Har vid omprövning jämlikt 3 kap. 5 § första stycket c) befunnits att den försäkrade även efter det pensionen beviljats är berättigad att vid sjukdom uppbära sjukpenning, skall för dag, då hel sjukpenning utgivits, sjukpenningen föranleda minskning av pensionen endast i den mån den överstiger vad som skulle hava utgått om sjukdomsfallet inträffat efter det pensionen beviljats.

Vad i första och andra styckena sägs skall äga motsvarande tillämpning beträffande belopp, varmed förtidspension ökas i anledning av ytterligare nedsättning i den försäkrades förmåga eller möjlighet att bereda sig inkomst genom förvärvsarbete.

4 §

Har pensionsberättigad i väsentlig mån erhållit sin försörjning av allmänna medel, må den myndighet som tillhandahållit försörjningen uppbära sådan del av det pensionsbelopp som först förfaller till betalning efter beslut om pension som motsvarar vad myndigheten visar sig ha utgivit för den pensionsberättigades samt hans makes och minderåriga barns försörjning för den tid som pensionsbeloppet avser.

Från det belopp som först förfaller till betalning efter beslut om barnpension enligt 8 kap. 5 § skall avdragas vad som enligt lagen (1964:143) om bidragsförskott utbetalats i bidragsförskott för den tid som pensionsbeloppet avser utöver vad som skulle ha utgått om pensionsbeslutet förelegat vid utbetalningen av bidragsförskottet.

Har livränta som utgår enligt eller eljest bestämts med tillämpning av lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring utgivits till någon som beviljas pension enligt denna lag, skall från det pensionsbelopp som först förfaller till betalning avdragas vad som utgivits i livränta utöver vad som skulle ha

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse**utgått om pensionsbeslutet förelegat vid utbetalningen av livräntan.*

Har pensionsberättigad uppburit dagpenning från erkänd arbetslöshetskassa eller kontant arbetsmarknadsstöd enligt lagen (1973:371) om kontant arbetsmarknadsstöd, skall det pensionsbelopp som först förfaller till betalning efter beslut om ålderspension eller förtidspension minskas med den del av arbetslöshetsstödet, som visas ha utgivits för tid som pensionsbeloppet avser, utöver vad som skulle ha utgått om pensionsbeslutet förelegat vid utbetalningen av stödet. Vad nu sagts skall, när kontant arbetsmarknadsstöd utgått, gälla även efter beslut om änkepension.

Har delpension enligt lagen (1975:380) om delpensionsförsäkring utgått till någon som beviljas ålderspension eller förtidspension enligt denna lag, skall det pensionsbelopp som först förfaller till betalning efter beslutet minskas med delpensionsbelopp som avser samma tid som ålders- eller förtidspensionen.

Vad i denna paragraf föreskrives skall äga motsvarande tillämpning vid beslut om ökning av pension eller upphävande av förordnande som avses i 16 kap. 3 § andra stycket.

18 kap.

15 §

Då bokslut är uppgjort för allmän försäkringskassa, skall vad av kassans inkomster avseende sjukförsäkring enligt 2–4 kap. ej åtgått för löpande utgifter under det år bokslutet avser avsättas till en fond för den obligatoriska sjukförsäkringen.

Fondens kapital och avkastning må tagas i anspråk allenast i den mån kassans inkomster avseende försäkringen ej förslå till täckande av löpande utgifter.

Angående förvaltningen av fond som avses i denna paragraf förordnar regeringen med riksdagen. *Fonden förvaltas enligt grunder som riksdagen fastställer särskilt.*

19 kap.

2 §

Försäkrad, som vid utgången av visst år är inskriven hos allmän försäkringskassa och ej fyllt sextiofem år och ej heller för december månad samma år åtnjutit ålderspension eller förtidspension enligt denna lag, skall för nämnda år till kassan erläggas sjukförsäkringsav-

Försäkrad, som vid utgången av visst år är inskriven hos allmän försäkringskassa och ej fyllt sextiofem år och ej heller för någon del av samma år åtnjutit hel förtidspension enligt denna lag eller för hela året åtnjutit hel ålderspension enligt samma lag, skall för nämnda år till

Nuvarande lydelse

gift under förutsättning att han under året haft inkomst av annat förvärvsarbete enligt 3 kap. 2 §.

Föreslagen lydelse

kassan erlægga sjukförsäkringsavgift under förutsättning att han under året haft inkomst av annat förvärvsarbete enligt 3 kap. 2 §.

2 §

Vid beräkning av avgift enligt första stycket äger 3 § andra och fjärde styckena samt 11 kap. 4 § motsvarande tillämpning.

3 §

Försäkrad, som vid utgången av visst år är inskriven hos allmän försäkringskassa, skall för nämnda år erlægga socialförsäkringsavgift till folkpensioneringen under förutsättning att han under året haft inkomst av annat förvärvsarbete enligt 11 kap. 3 §. Avgift erlægges dock ej av den som vid årets ingång uppnått sextiofem års ålder och ej heller av den som för december månad samma år åtnjutit ålderspension eller förtidspension enligt denna lag.

Försäkrad, som vid utgången av visst år är inskriven hos allmän försäkringskassa, skall för nämnda år erlægga socialförsäkringsavgift till folkpensioneringen under förutsättning att han under året haft inkomst av annat förvärvsarbete enligt 11 kap. 3 §. Avgift erlægges dock ej av den som vid årets ingång uppnått sextiofem års ålder och ej heller av den som för någon del av samma år åtnjutit hel förtidspension enligt denna lag eller för hela året åtnjutit hel ålderspension enligt samma lag.

Vid beräkning av avgift enligt första stycket tages icke hänsyn till inkomst som för år räknat ej uppgått till femhundra kronor.

Försäkrad, för vilken för visst år fastställts pensionsgrundande inkomst på grundval av inkomst av annat förvärvsarbete, skall för nämnda år erlægga tilläggs pensionsavgift å den pensionsgrundande inkomsten, i vad denna härrör från inkomst av annat förvärvsarbete.

Avgift erlægges icke för inkomst, som avses i 11 kap. 3 § första stycket d).

5 §

Avgift till försäkringen för tilläggspension enligt 1 § samt tilläggs-pensionsavgift enligt 3 § skola utgå efter en procentsats, som fastställles av regeringen med riksdagen. Pro-

Avgift till försäkringen för tilläggspension enligt 1 § samt tilläggs-pensionsavgift enligt 3 § skola utgå efter en procentsats, som fastställles i särskild lag. Procentsatsen skall vara

Nuvarande lydelse

centsatsen skall vara så avvägd att avgifterna i förening med andra tillgängliga medel förslå till bestridande av pensionsutbetalningar, förvaltningskostnader och andra försäkring för tilläggs pension åvilande utgifter ävensom till den fondering som finnes erforderlig.

Beslut om den procentsats, som skall tillämpas för visst år, skall fattas senast under året dessförinnan. Riksförsäkringsverket åligger att vart femte år framlägga förslag beträffande procentsatserna under nästföljande sju år, i den mån uttaget icke redan beslutats.

De avgifter, som avses i första stycket, skola ingå till en fond, benämnd allmänna pensionsfonden, med vars tillgångar kostnaderna för försäkringen för tilläggs pension skola bestridas.

Allmänna pensionsfonden förvaltas på sätt regeringen med riksdagen förordnar.

Föreslagen lydelse

så avvägd att avgifterna i förening med andra tillgängliga medel förslå till bestridande av pensionsutbetalningar, förvaltningskostnader och andra försäkringen för tilläggs pension åvilande utgifter ävensom till den fondering som finnes erforderlig.

Beslut om den procentsats, som skall tillämpas för visst år, skall fattas senast under året dessförinnan. Riksförsäkringsverket åligger att vart femte år framlägga förslag beträffande procentsatserna under nästföljande sju år, i den mån uttaget icke redan beslutats.

De avgifter, som avses i första stycket, skola ingå till en fond, benämnd allmänna pensionsfonden, med vars tillgångar kostnaderna för försäkringen för tilläggs pension skola bestridas.

Allmänna pensionsfonden förvaltas enligt grunder som riksdagen fastställer särskilt.

9 §

Om debitering och uppbörd av avgifter enligt 1 § samt av tilläggs pensionsavgifter enligt 3 § ävensom angående befrielse i vissa fall från skyldighet att erlägga avgift av sistnämnda slag förordnar regeringen med riksdagen.

Om debitering och uppbörd av avgifter enligt 1 § samt av tilläggs pensionsavgifter enligt 3 § ävensom angående befrielse i vissa fall från skyldighet att erlägga avgift av sistnämnda slag gälla särskilda bestämmelser.

21 kap.

2 §

Närmare förutsättningar och villkor för försäkring som i 1 § sägs bestämmas av regeringen.

Till allmän försäkringskassa utgår statsbidrag för den frivilliga försäkringen enligt vad regeringen med riksdagen beslutar.

Till allmän försäkringskassa utgår statsbidrag för den frivilliga försäkringen enligt särskilda bestämmelser.

Då bokslut är uppgjort för allmän försäkringskassa, skall vad av inkomsterna för den frivilliga försäkringen ej åtgått för löpande utgifter under det år bokslutet avser avsättas till en särskild fond för den frivilliga sjukförsäkringen. Angående denna fond skall vad som stadgas i 18 kap. 15 § andra och tredje styckena äga motsvarande tillämpning.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

22 kap.

2 §

Försäkringstekniska grunder för den frivilliga pensionsförsäkringen fastställas av regeringen, varvid bestämmelserna i 264 § 1 mom. lagen om försäkringsrörelse skola äga tillämpning.

De erlagda avgifterna ingå till en fond, benämnd fonden för den frivilliga pensionsförsäkringen, vilken förvaltas och användes enligt de grunder som bestämmas av regeringen med riksdagen.

De erlagda avgifterna ingå till en fond, benämnd fonden för den frivilliga pensionsförsäkringen, vilken förvaltas och användes enligt grunder som riksdagen fastställer särskilt.

Om regelbundet återkommande försäkringsteknisk undersökning av den frivilliga pensionsförsäkringen förordnar regeringen.

Denna lag träder i kraft, såvitt avser 5 kap. 1–6 §§, 9 kap. 6 §, 11 kap. 4 §, 13 kap. 2 §, 15 kap. 1 a och 3 §§, 16 kap. 4–6 §§, 17 kap. 1 och 4 §§, 18 kap. 15 §, 19 kap. 5 och 9 §§, 21 kap. 2 § samt 22 kap. 2 § den 1 juli 1979, och i övrigt den 1 januari 1980.

1. Den som är född år 1929 eller tidigare, så ock den som är född senare men vid lagens ikraftträdande uppbär folkpension, får för rätt till folkpension vid bosättning utom riket åberopa äldre bestämmelser i 5 kap.

2. Den som gör anspråk på pension med åberopande av de nya bestämmelserna i 5 kap. och 15 kap. 1 a § skall göra ansökan hos allmän försäkringskassa och, i den mån det behövs, styrka att förutsättningarna för pensionsrätt föreligger.

3. Äldre bestämmelser i 13 kap. 2 §, 16 kap. 5 § och 17 kap. 1 och 4 §§ äger alltjämt tillämpning på pensionsfall som har inträffat före ikraftträdandet.

4. Äldre bestämmelser i 16 kap. 6 § äger alltjämt tillämpning i fall då anledning till ändring av pension uppkommit före ikraftträdandet.

5. Äldre bestämmelser i 19 kap. 2 och 3 §§ gäller fortfarande i fråga om avgift som belöper på tid före ikraftträdandet.

6. Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrift som har ersatts genom bestämmelse i denna lag, tillämpas i stället den nya bestämmelsen.

2 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1959:551) om beräkning av pensionsgrundande inkomst enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring

Härigenom föreskrivs att i lagen (1959:551) om beräkning av pensionsgrundande inkomst enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring¹ skall införas en ny paragraf, 3 a §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 a §

Pensionsgrundande inkomst behöver icke fastställas om pensionspoängen beräknad enligt 11 kap. 6 § första och tredje styckena lagen (1962:381) om allmän försäkring uppenbarligen skulle understiga pensionspoäng som avses i sista stycket samma paragraf och tilläggsavgift enligt 19 kap. 3 § nämnda lag ej heller skall påföras den försäkrade för året.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1980.

¹ Lagen omtryckt 1976:1015. Senaste lydelse av lagens rubrik 1976:1015.

3 Förslag till Lag om ändring i lagen (1962:392) om hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg till folkpension

Härigenom föreskrivs att 13 § lagen (1962:392) om hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg till folkpension¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Där ej annat följer av vad ovan sägs skall vad i lagen om allmän försäkring eller eljest är stadgat om folkpension äga motsvarande tilllämpning med avseende å förmån enligt denna lag.

Föreslagen lydelse

13 §

Där ej annat följer av vad ovan sägs skall vad i lagen om allmän försäkring eller eljest är stadgat om folkpension äga motsvarande tilllämpning med avseende å förmån enligt denna lag. *Ökning av kommunalt bostadstillägg skall dock gälla från och med den månad varunder anledning till ökningen uppkommit.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1979.

¹ Lagen omtryckt 1976:1014.

SOCIALDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1978-11-30

Närvarande: statsministern Ullsten, ordförande, och statsråden Sven Romanus, Wikström, Friggebo, Wirtén, Huss, Rohde, Wahlberg, Hansson, Enlund, Lindahl, Winther, De Geer, Cars, Gabriel Romanus, Bondestam

Föredragande: statsrådet Gabriel Romanus

Proposition om vissa pensionsfrågor

1 Inledning

Pensionskommittén¹ har i augusti 1977 i ett delbetänkande (SOU 1977:46) Pensionsfrågor m. m. redovisat överväganden och förslag beträffande en rad frågor rörande förmåner och avgifter inom socialförsäkringarna.

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av kammarrätten i Jönköping, socialstyrelsen, riks försäkringsverket, statens handikappråd, riksskatteverket, statskontoret, riksrevisionsverket, statens avtalsverk, statens personalpensionsverk, försäkringsinspektionen, arbetsmarknadsstyrelsen, statens invandrarverk, statens kulturråd, konstnärnämnden, styrelsen för Sveriges författarfond, länsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands, Skaraborgs och Örebro län, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Landsorganisationen i Sverige (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Centralorganisationen SACO/SR, Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Lantbrukarnas riksförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation, Sveriges industriförbund, Svensk industriförening, Svenska företagares riksförbund, Handikappförbundens centralkommitté, De handikappades riksförbund, Pensionärernas riksorganisation, Sveriges folkpensionärens riksförbund, Försäkringskasseförbundet, Svenska Personal-Pensionskassan, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Folksam, Kommunernas pensionsanstalt, Kooperationens pensionsanstalt, Konstnärliga och litterära yrkesutövares samarbetsnämnd, Utlandssvenskarnas förening, ILO-kommittén och statens råd för byggnadsforskning. Vissa remissinstanser har bifogat yttranden som de har inhämtat.

¹ (S 1970:40) Ledamöter presidenten Liss Granqvist, ordförande, riksdagsledamöterna Alvar Andersson och Britta Bergström, departementsrådet Gustav Jönsson, riksdagsledamöterna Göran Karlsson och Ivar Nordberg samt f. d. riksdagsledamoten Carl Göran Regnell.

Yttranden har dessutom kommit in från Föreningen Auktoriserade Revisorer, Ensamståendes Intresseorganisation, Sveriges advokatsamfund, Opinionsgruppen För Rättvisa Åt Pensionärer samt Immigrant-Institutet.

I det följande tar jag upp vissa frågor om intjänande av tilläggspension samt utlandssvenskars och invandrares rätt till pension. Jag avser att återkomma till kommitténs förslag i övrigt när beredningen därav i socialdepartementet har avslutats.

2 Gällande bestämmelser m. m.

2.1 Förmåner inom den allmänna pensioneringen

2.1.1 Inledning

Den allmänna pensioneringen enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring (AFL) omfattar *folkpension* och *tilläggspension* (ATP). Inom båda dessa system utgår pension i form av *ålderspension*, *förtidspension/sjukbidrag* och *familjepension* (*änkepension* och *barnpension*). Dessutom förekommer inom folkpensioneringen vissa särskilda förmåner.

I syfte att anpassa de allmänna pensionsförmånernas storlek till penningvärdesutvecklingen relateras dessa jämte flertalet av de särskilda förmånerna till det s. k. *basbeloppet*. Basbeloppet, som fastställs av regeringen för varje månad, följer på grundval av konsumentprisindex skiftningar i det allmänna prisläget. Prisläget skall ha ändrats med minst tre procent för att basbeloppet skall förändras. Utgående pensioner påverkas andra månaden efter den månad då konsumentprisindex har stigit eller gått ned i sådan mån att ändring skall vidtas av basbeloppet.

Den som vill erhålla en pensionsförmån enligt AFL måste i regel göra ansökan härom till allmän försäkringskassa. Ålderspension utgår fr. o. m. den månad varunder den försäkrade fyller 65 år eller, om han önskar att pensionen skall börja utgå vid annan tidpunkt, fr. o. m. den månad som anges i pensionsansökningen. Förtidspension utgår fr. o. m. den månad varunder rätt till förmånen har inträtt. Familjepension utgår fr. o. m. den månad då den försäkrade har avlidit eller, om denne vid sin död uppbar ålderspension eller förtidspension, fr. o. m. månaden näst efter den varunder dödsfallet har inträffat. Pensionsförmåner kan beviljas att utgå retroaktivt, dock inte för längre tid tillbaka än tre månader före ansökningsmånaden.

2.1.2 Folkpension

Folkpension tillkommer i princip varje svensk medborgare som är bosatt i Sverige eller som har varit mantalsskriven här för det år under vilket han fyllde 62 år och för de fem åren närmast dessförinnan. Utländska medborgares rätt till folkpension regleras genom konventioner.

Ålderspension utgår fr. o. m. den månad varunder den försäkrade fyller 65

år. På framställning av försäkrad kan ålderspension utgå tidigare, dock tidigast fr. o. m. den månad då han uppnår 60 års ålder. Förtida pensionsuttag, som kan begränsas till att avse hälften av pensionen, skall göras samtidigt för folkpension och tilläggspension. Möjlighet finns också att uppskjuta uttag av hela eller halva pensionen mellan 65 och 70 års ålder (6 kap. AFL).

Tas ålderspensionen ut i förtid, minskas pensionen med 0,5 % för varje månad som, då pensionen börjar utgå, återstår till ingången av den månad varunder den försäkrade fyller 65 år. Uppskjuts uttaget ökas pensionen med 0,6 % för varje månad som, då pensionen börjar utgå, har förflutit från ingången av den månad varunder den försäkrade fyllde 65 år. Härvid tas dock inte hänsyn till tid efter den månad under vilken den försäkrade fyller 70 år och inte heller till tid då den försäkrade har uppburit tilläggspension i form av ålderspension eller inte har varit berättigad till folkpension. Då uttag avser hälften av ålderspension skall minskning eller ökning av pensionen beräknas med tillämpning av de nämnda reglerna enbart på den hälft som tas ut före resp. lämnas outtagen efter 65 års ålder. Reduktionen av pensionen vid förtida uttag är liksom ökningen vid uppskjutet uttag livsvarig och bygger på försäkringsmatematiska beräkningsgrunder. Den försäkrade har rätt att närhelst han så önskar återkalla sitt uttag av ålderspension.

Ålderspension som tas ut vid 65 år utgör för år räknat för en ensam pensionär 95 % av basbeloppet, dvs. 11 970 kr. vid basbeloppet för december 1978, 12 600 kr. För vardera av två makar utgör ålderspensionen för år räknat 77,5 % av basbeloppet, dvs. 9 765 kr.

Förtidspension utgår till försäkrad som har fyllt 16 år för tid före den månad då han fyller 65 år eller ålderspension dessförinnan börjar utgå till honom, om hans arbetsförmåga på grund av sjukdom eller annan nedsättning av den fysiska eller psykiska prestationsförmågan är nedsatt med minst hälften och nedsättningen kan anses varaktig. Kan nedsättningen av arbetsförmågan inte anses varaktig men kan den antas bli bestående avsevärd tid, har den försäkrade rätt till folkpension i form av *sjukbidrag*. Sjukbidraget är begränsat till viss tid men i övrigt gäller vad som är stadgat om förtidspension även sjukbidrag (7 kap. AFL).

Rätt till förtidspension tillkommer också arbetslös försäkrad som har fyllt 60 år och som till följd av arbetslöshet uppburit ersättning från erkänd arbetslöshetskassa under den längsta tid sådan ersättning kan utgå eller uppburit kontant arbetsmarknadsstöd under 450 dagar eller dessförinnan har uttömt sin rätt till stöd. Såsom ytterligare förutsättning för rätt till förtidspension i dessa fall gäller att den försäkrades möjlighet att bereda sig fortsatt inkomst genom sådant arbete som han tidigare har utfört eller genom annat för honom tillgängligt lämpligt arbete är nedsatt med minst hälften och att nedsättningen kan anses varaktig.

Förtidspensionens storlek graderas efter den försäkrades förmåga eller möjlighet att bereda sig inkomst genom arbete så, att försäkrad vars förmåga eller möjlighet är nedsatt i sådan grad att intet eller endast ringa del därav

återstår, erhåller hel förtidspension. Är förmågan eller möjligheten nedsatt i mindre grad men likväl med avsevärt mer än hälften, utgår två tredjedelar av hel förtidspension. I övriga fall utgår halv förtidspension.

Om förmågan eller möjligheten att bereda sig inkomst genom arbete väsentligt förbättras för en försäkrad som uppbär förtidspension, skall pensionen dras in eller minskas med hänsyn till förbättringen.

Hel förtidspension utgår med samma belopp som en ålderspension som tas ut vid 65 års ålder.

Ålders- och förtidspension kan höjas med *barntillägg*, *hustrutillägg* och *kommunalt bostadstillägg*. Nämda tillägg kan dock inte utgå till ålderspension förrän 65 års ålder har uppnåtts. *Handikappersättning* kan utgå dels som tilläggsförmån till ålders- och förtidspension, dels som självständig förmån till försäkrad som har fyllt 16 år och som inte uppbär pension. *Vårdbidrag* utgår till försäkrad förälder för vård av barn som inte har fyllt 16 år om barnet på grund av sjukdom, psykisk utvecklingsstörning eller annat handikapp för avsevärd tid är i behov av särskild tillsyn och vård.

Familjepension utgår i form av änkepension och barnpension.

En änka har rätt till *änkepension* under förutsättning att hon inte uppbär ålderspension och antingen har uppnått 36 års ålder vid mannens död och har varit gift med honom i minst fem år eller har vårdnaden om och stadigvarande bor tillsammans med barn under 16 år som vid mannens död stadigvarande vistades i makarnas hem eller hos änkan. Upphör änka att ha barn under 16 år i hemmet skall vid bedömning av hennes rätt till pension i fortsättningen anses som om mannen hade avlidit då barnet upphörde att påverka rätten till pension och äktenskapet hade varat till nämnda tidpunkt (8 kap. AFL).

För änka vars rätt till *änkepension* grundar sig på sammanboende med barn under 16 år eller som vid mannens död eller den därmed jämställda tidpunkten har fyllt 50 år utgår *änkepensionen* med samma belopp som ålderspension från 65 år för en ensam ålderspensionär, dvs. med 95 % av basbeloppet. För annan änka minskar pensionen med 1/15 för varje år varmed ankans ålder vid mannens död eller den tidpunkt då hon upphörde att ha barn under 16 år i hemmet understeg 50 år.

Änkepension dras in om änkan ingår nytt äktenskap men börjar ånyo utgå om det nya äktenskapet upplöses inom fem år. Samma gäller om änkan stadigvarande börjar sammanbo med man med vilken hon har eller har haft barn eller förut har varit gift.

Med änka likställs i fråga om rätt till *änkepension* ogift eller frånskild kvinna eller änka som stadigvarande sammanbodde med ogift eller frånskild man eller änking vid dennes död och som har varit gift med eller har eller har haft barn med honom. Däremot har kvinna inte rätt till *änkepension* efter sin make om hon levde åtskild från honom vid hans död och efter det sammanlevnaden upphörde stadigvarande har sammanbott med annan man

med vilken hon har varit gift eller har eller har haft barn.

I förekommande fall kan jämte änkepension utgå kommunalt bostadstilllägg.

Fr. o. m. den månad då änkan fyller 65 år utbyts – i motsats till vad som är fallet inom tilläggspensioneringen – änkepension mot ålderspension.

Barnpension utgår till barn under 18 år vars fader eller moder eller båda föräldrar har avlidit. Rätt till barnpension föreligger dock inte om barnet är adopterat av annan än den avlidne eller dennes make. Har avliden förälder enligt avtal som är bindande för barnet åtagit sig att till dess underhåll utge visst belopp en gång för alla, föreligger rätt till barnpension endast i den mån pensionen överstiger en livränta som har köpts eller kunnat inköpas åt barnet för engångsbeloppet (8 kap. 5 § AFL).

Barnpensionen utgör för år räknat 25 % av basbeloppet. Barnpension utgår dock alltid med sådant belopp att pensionen i förening med barnet tillkommande ATP i form av barnpension utgör 60 % av basbeloppet om båda föräldrarna har avlidit, 30 % av basbeloppet om barnet samtidigt uppbär bidragsförskott enligt lagen (1964:143) om bidragsförskott samt 40 % av basbeloppet i övriga fall då barnet uppbär pension efter en av föräldrarna. I sistnämnda fall beaktas även sådan folkpension i form av änkepension som utgår till kvinna som är barnets mor eller som har varit gift med barnets far eller har eller har haft barn med denne, under förutsättning att barnet och kvinnan stadigvarande sammanbor. Om flera barn är berättigade till barnpension, fördelas vid avräkningen änkepensionen lika mellan barnen.

Till folkpension i form av ålderspension, förtidspension och änkepension utgår *pensionstillskott* enligt lagen (1969:205) om pensionstillskott till pensionärer som inte har ATP eller har låga ATP-belopp. Pensionstillskottet till en ålderspension uppgår f. n. till 33 % av basbeloppet. Det ökar med 4 % av basbeloppet årligen den 1 juli till dess att det den 1 juli 1981 uppgår till 45 % av basbeloppet. Tillskottet till en hel förtidspension utgör f. n. 66 % av basbeloppet och ökar med 8 % av basbeloppet årligen till dess att det den 1 juli 1981 utgör 90 % av basbeloppet. Pensionstillskottet utgår med samma belopp till gift och ogift pensionär. För december 1978 (basbelopp 12 600 kr.) utgör tillskottet till ålderspension och änkepension 4 158 kr. samt till hel förtidspension 8 316 kr.

Pensionstillskott till halv ålderspension eller till förtidspension som utgår med två tredjedelar eller hälften av hel förtidspension utgör motsvarande andel av helt pensionstillskott. Till änkepension som utgår med viss andel av hel sådan pension utgår pensionstillskott med motsvarande andel av helt tillskott. Om ålderspension på grund av förtida eller uppskjutet uttag har minskats eller ökat med visst procenttal minskas eller ökas pensionstillskottet i motsvarande mån.

Pensionstillskottet är inkomstprövat mot ATP-pension. Avräkningen är så konstruerad att den som uppbär ATP-pension med belopp överstigande den s. k. garantivån inte får något pensionstillskott. Till den som uppbär ATP-

pension med lägre belopp utgår pensionstillskott i den mån de sammanlagda förmånerna inte överstiger garantinivån. Garantinivån är f. n. 42 % av basbeloppet såvitt gäller ålderspensionerna och änkepensionerna samt 84 % av basbeloppet avseende förtidspensionerna. Garantinivån höjs den 1 juli 1979 till 45 resp. 90 % av basbeloppet.

2.1.3 Försäkringen för tilläggs pension (ATP)

Tilläggs pensioneringen innefattar *ålderspension*, *förtidspension* och *familjepension*. Pensionsrätten är relaterad till de arbetsinkomster som den försäkrade har haft under sin aktiva tid. Den intjänade pensionsrätten är avgörande för pensionens storlek (11–15 kap. AFL).

Pensionsgrundande inom ATP blir den försäkrades inkomst av förvärvsarbete under åren fr. o. m. det år då han fyller 16 år t. o. m. det år då han fyller 64 år. För försäkrad som är född under något av åren 1911–1927 beräknas pensionsgrundande inkomst även för det år då han fyller 65 år. Inkomster för år under vilket den försäkrade har avlidit eller uppburit förtidspension eller hel ålderspension enligt AFL är dock inte pensionsgrundande. Vid förtida uttag av halv ålderspension beräknas pensionsgrundande inkomst för fortsatt förvärvsarbete. Förvärvsinkomsterna indelas i inkomst av anställning och inkomst av annat förvärvsarbete (11 kap. 1 § AFL). Till grund för beräkning av pensionsgrundande inkomst läggs i princip den försäkrades taxering till statlig inkomstskatt.

Med inkomst av anställning avses den lön i pengar eller naturaförmåner i form av kost eller bostad som den försäkrade har erhållit såsom arbetstagar i allmän eller enskild tjänst. Som inkomst av anställning anses även ersättning för arbete som någon utfört för annans räkning utan att vara anställd i dennes tjänst. Är ersättningen att hänföra till inkomst av rörelse eller jordbruk betraktas den som inkomst av anställning dock endast om uppdragsgivaren och uppdragstagaren kommer överens härom genom att träffa ett s. k. likställighetsavtal. Till inkomst av anställning hänförs inte lön eller ersättning från en och samma arbetsgivare som för år inte uppgår till 500 kr. Såsom inkomst av anställning anses även bl. a. sjukpenning, föräldrapenning och vårdbidrag enligt AFL, delpension enligt lagen om delpensionsförsäkring, dagpenning från erkänd arbetslöshetskassa, kontant arbetsmarknadsstöd enligt lagen om kontant arbetsmarknadsstöd samt livränta enligt lagen om arbetsskadeförsäkring (11 kap. 2 § AFL).

Med inkomst av annat förvärvsarbete avses främst inkomst av rörelse och av jordbruksfastighet (11 kap. 3 § AFL).

Den pensionsgrundande inkomsten motsvarar summan av inkomst av anställning och inkomst av annat förvärvsarbete i den mån summan överstiger en viss minimigräns, nämligen det vid årets ingång gällande basbeloppet, vilket avräknas i första hand mot inkomst av anställning. För

januari månad 1978 utgör basbeloppet 11 800 kr. Maximigränsen för beräkning av den pensionsgrundande inkomsten utgör sju och en halv gånger det vid årets ingång gällande basbeloppet. Belopp från vilket sålunda skall bortses avräknas i första hand från inkomst av annat förvärvsarbete (11 kap. 5 § AFL).

För varje år, för vilket pensionsgrundande inkomst fastställs för en försäkrad, skall pensionspoäng tillgodoräknas honom. Pensionspoängen utgör den pensionsgrundande inkomsten delad med basbeloppet vid årets ingång. I den mån den pensionsgrundande inkomsten härrör från inkomst av annat förvärvsarbete än anställning tillgodoräknas den försäkrade i regel pensionspoäng endast om tilläggs pensionsavgift för året till fullo erlagts inom föreskriven tid. Å andra sidan kan pensionspoäng enligt särskilda regler tillgodoräknas försäkrad för år då han har uppburit förtidspension från tilläggs pensioneringen trots att ingen pensionsgrundande inkomst beräknas för sådant år (11 kap. 6 § AFL).

För försäkrad som är född under något av åren 1911–1927 skall under vissa förutsättningar beräknas pensionspoäng även för det år varunder han fyller 65 år. Pensionspoäng för det året fastställs med tillämpning av reglerna om beräkning av antagandepoäng inom förtidspensioneringen. Om det senare visar sig att den pensionsgrundande inkomsten för det sextiofemte levnadsåret ger en faktisk pensionspoäng som är högre än den poäng som har gottskrivits enligt metoden med antagandepoängberäkning tillgodoräknas den försäkrade denna högre, faktiska poäng (15 kap. 2 § AFL).

Ålderspension utgår under förutsättning att pensionspoäng har tillgodoräknats den försäkrade för minst tre år. Pensionen utgår fr. o. m. den månad under vilken den försäkrade fyller 65 år med möjlighet till förtida och uppskjutet uttag av hela eller halva pensionen efter samma regler som inom folkpensioneringen. Om den försäkrade gör förtida uttag av ålderspension tas vid pensionsberäkningen hänsyn även till pensionspoäng som kan föreligga för det år som närmast föregår det varunder pensionen börjar utgå. Tas pensionen ut under det år varunder den försäkrade fyller 64 år, eller tidigare, bestäms först pensionen provisoriskt. Den omräknas sedan kännedom har vunnits om pensionsgrundande inkomst och därmed pensionspoäng även för det sista året före pensioneringen. Om försäkrad har gjort förtida uttag av halv ålderspension kan han tillgodoräknas pensionspoäng även för år då sådant uttag är gällande. I dylika fall omräknas den utgående pensionen årligen med hänsyn till de tillkommande pensionspoängen (12 kap. AFL).

Storleken av den ålderspension som börjar utgå vid 65 års ålder motsvarar 60 % av produkten av basbeloppet för den månad för vilken pensionen skall utges och medeltalet av de pensionspoäng som har tillgodoräknats den försäkrade. Har pensionspoäng tillgodoräknats för mer än 15 år beräknas medeltalet på de 15 högsta poängtalerna (15-årsregeln). Har pensionspoäng tillgodoräknats för mindre än 30 år minskas pensionen med 1/30 för varje felande år (30-årsregeln). I pensioneringens inledningsskede har för försäkrad

som är svensk medborgare 30-årsregeln ersatts med en 20-årsregel för den som är född något av åren 1896–1914. För den som är född något av åren 1915–1923 fordras i stället för 30 år 21 år för den som är född år 1915, 22 år för den som är född år 1916 osv. Dessa övergångsregler – sammanställda med de förut angivna reglerna om beräkning av pensiongrundande inkomst för det sextiofemte levnadsåret för äldre försäkrade – innebär att personer som är födda år 1914 och senare har möjlighet att förvärva full pension.

Förtidspension utgår till försäkrad för tid före den månad då han fyller 65 år eller ålderspension dessförinnan börjar utgå till honom. Då en förtidspensionär har uppnått 65 års ålder utbyts förtidspensionen mot ålderspension (13 kap. AFL). Förutsättningarna för rätt till förtidspension är desamma som inom folkpensioneringen. Är nedsättningen av arbetsförmågan inte att anse såsom varaktig, kan den försäkrade liksom inom folkpensioneringen erhålla *sjukbidrag*, som är begränsat till viss tid men för vilket i övrigt gäller samma regler som beträffande förtidspension. Invaliditetsgraderingen är likaså densamma som inom folkpensioneringen. En ytterligare förutsättning för rätt till förtidspension från tilläggs pensioneringen är att den försäkrade kan tillgodoräkna sig pensionspoäng för tid före det år då pensionsfallet har inträffat.

Storleken av hel förtidspension motsvarar i princip den ålderspension som den försäkrade skulle bli berättigad till om han hade börjat uppbära sådan pension fr. o. m. den månad då han uppnår 65 års ålder. Härvid skall, så snart vissa förutsättningar är uppfyllda, pensionen beräknas under antagande att den försäkrade för varje år fr. o. m. det år då pensionsfallet inträffar t. o. m. det år då han uppnår 64 års ålder (65 års ålder för försäkrad född under något av åren 1911–1927) har tillgodoräknats vissa pensionspoäng (antagandepoäng). För att pensionsberäkning med antagandepoäng skall få äga rum fordras att den försäkrade antingen vid tidpunkten för pensionsfallet har haft en sjukpenninggrundande inkomst som svarar mot en årsinkomst av förvärvsarbete lägst lika med det vid årets ingång gällande basbeloppet eller också kan tillgodoräkna sig pensionspoäng för tre av de fyra åren närmast före året för pensionsfallet.

Antagandepoäng skall beräknas enligt den av två alternativa metoder som ger det för den försäkrade gynnsammaste resultatet. Den ena metoden innebär att antagandepoängen sätts lika med medeltalet av de två högsta poängtalerna under de fyra åren närmast före pensionsfallet. Den andra metoden innebär att antagandepoängen beräknas på grundval av poängförvärven under samtliga år t. o. m. året närmast före pensionsfallet. Antagandepoängen sätts därvid lika med medeltalet för halva antalet av de år som sålunda kommer i fråga, varvid hänsyn i första hand tas till åren med de högsta poängtalerna (13 kap. 2 § AFL).

Förtidspension enligt reglerna om antagandepoäng förutsätter att den försäkrade vid 65 års ålder kan uppbära ålderspension. Antalet poängår skall alltså, inberäknat åren med antagandepoäng, i regel vara minst tre.

Om förutsättningar inte föreligger för att den försäkrade skall kunna få förtidspension med tillgodoräkning av antagandepoäng fordras för rätt till förtidspension att den försäkrade har tillgodoräknats pensionspoäng för minst tre år före det år under vilket pensionsfallet inträffade. Förtidspensionen beräknas då på grundval av föreliggande faktiska pensionspoäng enligt samma metod som för ålderspension.

Familjepension utgår till försäkrads änka och barn under förutsättning att den försäkrade vid sin död var berättigad till förtidspension eller ålderspension från tilläggs pensioneringen eller skulle ha varit berättigad till förtidspension om hans arbetsförmåga vid tiden för dödsfallet varit så nedsatt som krävs för rätt till sådan pension (14 kap. AFL).

Änkepension utgår till änka efter den försäkrade, om äktenskapet har varat minst fem år och har ingåtts senast den dag då den försäkrade fyllde 60 år. Efterlämnar den försäkrade barn som också är barn till änkan, är änkan, oavsett om barnet är minderårigt eller har uppnått vuxen ålder, berättigad till änkepension även om nyssnämnda förutsättningar inte är uppfyllda. I motsats till vad som gäller för rätt till änkepension från folkpensioneringen krävs för rätt till änkepension från tilläggs pensioneringen alltid att legalt äktenskap har förelegat. Änkepensionsrätten upphör om änkan gifter om sig. Upplöses det nya äktenskapet innan det har bestått i fem år skall änkepensionen ånyo börja utgå.

Änkepensionen utgör en viss procent av den avlidnes egenpension, dvs. den förtids- eller ålderspension som utgick till den avlidne eller – om sådan pension inte utgick – den förtidspension som han skulle ha erhållit om rätt till hel sådan pension hade inträtt vid tidpunkten för dödsfallet. Om den avlidne uppbar partiell förtidspension, beräknas änkepensionen ändå med utgångspunkt i hel förtidspension. Var han ålderspensionär räknas med en ålderspension av den storlek som gäller vid uttag från 65 års ålder (14 kap. 3 § AFL).

Änkepensionens storlek är i övrigt beroende av om den försäkrade förutom änkan efterlämnar barn som är berättigat till pension efter honom. Finns inte något pensionsberättigat barn, utgör änkepensionen 40 % av den försäkrades nyss beskrivna egenpension. Efterlämnar den försäkrade pensionsberättigat barn, utgör änkepensionen 35 % av samma pension.

Barnpension tillkommer försäkrads barn under 19 år. Adoptivbarn har pensionsrätt efter adoptivföräldrarna men inte efter sina naturliga föräldrar. Har underhållsskyldighet mot barn avlösts genom ett engångsbelopp, gäller motsvarande regel som beträffande barnpension inom folkpensioneringen (14 kap. 4 § AFL).

Storleken av barnpensionen är beroende av huruvida pensionsberättigad änka finns samt av familjemedlemmarnas antal. Finns änka och ett pensionsberättigat barn blir barnets pension 15 % av faderns egenpension. Är ett barn ensamt pensionsberättigat, blir barnets pension 40 % av den avlidnes egenpension. Finns flera barn än ett, ökas de nu angivna procenttalen med tio

för varje barn utöver det första och det sammanlagda barnpensionsbeloppet fördelas lika mellan barnen.

2.2 Utlandssvenskars och utlänningars rätt till pension

2.2.1 Den svenska lagstiftningen

Det svenska pensionssystemet består av folkpensioneringen och försäkringen för tilläggspension (ATP). Folkpensionen fyller en dubbel funktion. Dels utgör det ett socialt grundskydd som träder in vid ålderdom, annan nedsättning av försörjningsförmågan eller, för efterlevande, då försörjaren har avlidit. Dels utgör den grundbeloppet för ATP-pension. Folkpension utges oberoende av tidigare avgiftsbetalning eller förvärvsverksamhet. Rätten till ATP är däremot baserad på förvärvsinkomster över det vid årets ingång gällande basbeloppet. Pensionsskyddet för inkomstdelar under basbeloppet ges genom folkpensioneringen, medan tilläggspensioneringen svarar för skyddet för den överskjutande delen av inkomsten.

Berättigade till *folkpension* är enligt AFL endast svenska medborgare. Svensk medborgare som är bosatt i Sverige har alltid rätt till folkpension oavsett bosättnings- eller försäkringstidens längd och oberoende av om han har förvärvsarbetat eller inte. Kommunalt bostadstillägg kan dock utgå bara till den som är mantalsskriven i svensk kommun.

För rätt att uppbära folkpension vid bosättning utomlands krävs att den försäkrade har varit mantalsskriven i Sverige för det år varunder han fyllde 62 år och för de fem åren närmast dessförinnan (5 kap. 1 § AFL). Härutöver finns vissa dispensregler som kan åberopas av den som inte uppfyller nämnda villkor och som har flyttat utomlands sedan han har beviljats pension i Sverige. Reglerna innebär att pensionen kan få behållas efter prövning i det enskilda fallet, om den försäkrade vistas utanför Sverige för vård av hälsan eller för behandling för sjukdom och det finns skälig anledning att anta att vården eller behandlingen har avsevärd betydelse för honom. Också i andra fall, då det med hänsyn till omständigheterna skulle framstå som oskäligt att dra in pensionen, kan beslutas att försäkrad som har flyttat utomlands skall få behålla pensionen (5 kap. 2 § AFL och kungörelsen 1962:516 med föreskrifter rörande rätt till folkpension utom riket i vissa fall).

Från folkpension som tillkommer försäkrad som inte är bosatt i Sverige skall, om särskilda skäl inte föranleder annat, dras av motsvarande förmån vartill den försäkrade är berättigad enligt utländsk lagstiftning (17 kap. 5 § AFL och kungörelsen 1967:209 om avdrag från folkpension i vissa fall).

Utländska medborgares rätt till folkpension regleras genom konventioner med andra länder. En översikt över innehållet i vissa av konventionerna lämnas i avsnitt 2.2.2.

Tilläggspension utgår i förhållande till de pensionsgrundande inkomsternas storlek och i förhållande till antalet år för vilka pensionsgrundande inkomst

har förvärvats eller annars tillgodoräknats. Enligt särskilda övergångsbestämmelser, som gäller svenska medborgare födda under åren 1896–1923, kan full ATP utgå vid ett lägre antal pensionsgrundande år än de 30 som fordras enligt huvudregeln. För utländska medborgare krävs alltid minst 30 poängår för full pension. Undantag från denna bestämmelse regleras genom konventioner. I övrigt är i Sverige bosatta utlänningar likställda med svenska medborgare i fråga om såväl pensionsrättens intjänande som beräkningen av ATP. Intjänad rätt till ATP kvarstår var den försäkrade än bosätter sig. Pensionen utbetalas också utan inskränkningar vid bosättning utomlands.

Om den pensionsberättigade – svensk eller utländsk medborgare – inte är bosatt i Sverige kan med hans samtycke tilläggs pensionen utbytas mot ett engångsbelopp som motsvarar lägst 40 % av kapitalvärdet av pensionen. Genom sådant utbyte upphör rätten till vidare ersättning på grundval av pensionspoäng som dessförinnan har tillgodoräknats den försäkrade (15 kap. 3 § AFL).

2.2.2 Konventioner på pensionsförsäkringsområdet

Sverige har träffat en rad internationella överenskommelser om social trygghet som bl. a. modifierar den svenska pensionslagstiftningen till förmån för invandrare.

Av utlänningarna i Sverige omfattades vid årsskiftet 1977/78 på grund av sin nationalitet ca 87 % av konventioner och därmed jämförliga överenskommelser som Sverige har ingått eller biträtt. Av återstående ca 13 % (56 000 personer) omfattades de flesta inte av någon internationell överenskommelse som har biträtts av Sverige och var därför bl. a. uteslutna från rätt till folkpension. I den sistnämnda gruppen ingick dock personer som berördes av pågående konventionsförhandlingar. I gruppen ingick också, till ett okänt antal, personer som bl. a. på grund av status som politiska flyktingar var skyddade oavsett nationalitet genom ingångna konventioner.

I det följande lämnas en redogörelse för det väsentligaste innehållet i vissa av de konventioner som Sverige har ingått.

Inom ramen för samarbetet i Europarådet har utarbetats en den 11 december 1953 undertecknad provisorisk överenskommelse jämte tilläggsprotokoll avseende social trygghet vid ålderdom och nedsatt arbetsförmåga samt för efterlevande (SFS 1955:563). Till denna överenskommelse, som för Sveriges del avser endast folkpension, har – förutom Sverige – anslutit sig Belgien, Cypern, Frankrike, Grekland, Irland, Luxemburg, Nederländerna och Turkiet. Därjämte har Danmark, Island, Italien, Norge, Storbritannien och Västtyskland biträtt överenskommelsen. Medborgare i dessa sistnämnda länder är emellertid genom särskilda konventioner tillförsäkrade rätt till folkpension i Sverige på fördelaktigare villkor än enligt den europeiska överenskommelsen. Enligt tilläggsprotokollet skall flyktingar erhålla folkpension på samma villkor som är föreskrivna i huvudöverenskommelsen.

Medborgare i land som är anslutet till överenskommelsen är berättigad till folkpension i Sverige i samma omfattning som svenska medborgare under förutsättning att han efter fyllda 20 år har uppehållit sig i Sverige i sammanlagt minst 15 år, att han omedelbart före ansökan om pension har varit stadigvarande bosatt i Sverige under minst fem år i oavbruten följd och att han därefter fortsätter att vara stadigvarande bosatt i Sverige. För rätt till förtidspension krävs därjämte att bosättningen i Sverige har skett innan den sjukdom som förorsakat arbetsoförmågan eller nedsättningen av arbetsförmågan första gången medicinskt konstaterades.

Mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge träffades den 15 september 1955 en konvention om social trygghet (SFS 1956:491). Konventionen har senare reviderats vid flera tillfällen (senast SFS 1977:1015). Sverige har vidare under 1950- och 1960-talen ingått bilaterala konventioner om bl. a. pensionering med Schweiz, Storbritannien, Italien och Jugoslavien.

Den 11 november 1975 ingicks en konvention med Österrike om social trygghet (SFS 1976:722). Denna konvention avviker principiellt från de äldre på flera punkter. I den av riksdagen godtagna propositionen 1975/76:51 framhålls att behovet av att utveckla socialförsäkringsförbindelserna med andra länder under senare år har blivit allt större i och med att invandringen har fått ökad omfattning. Samtidigt, sägs det i propositionen, har det stått klart att man numera måste söka delvis nya lösningar på de problem på den sociala trygghetens område som kan uppstå för utländska medborgare i Sverige liksom för svenskar i utlandet. Det anförs att konventionen mellan Sverige och Österrike utgör det första exemplet på strävandena att tillskapa tidsmässiga och ändamålsenliga socialförsäkringskonventioner. Avsikten är att de principer som ligger till grund för konventionen så långt det är möjligt och befogat skall tillämpas i framtida överenskommelser som Sverige sluter.

Enligt konventionen med Österrike är österrikisk medborgare, så länge han är bosatt i Sverige, likställd med svensk medborgare i fråga om rätten till folkpensionsförmåner i form av

ålderspension om han efter fyllda 16 år har varit bosatt i Sverige under sammanlagt minst tio år, därav minst fem år omedelbart innan pension börjar utgå,

förtidspension och *handikappersättning* om han antingen är bosatt i Sverige sedan minst fem år eller, om bosättnings tiden är kortare, har varit normalt arbetsför oavbrutet minst ett år under den tid han har varit bosatt här,

änkepension och *barnpension* om antingen den avlidne omedelbart före sin död har varit bosatt i Sverige minst fem år och den efterlevande vid dödsfallet var bosatt här eller den efterlevande är bosatt i Sverige sedan minst fem år och den efterlevande eller den avlidne vid dödsfallet var bosatt här.

Rätt till *vårdbidrag* för handikappat barn föreligger om barnets fader eller moder sedan minst ett år är bosatt i Sverige.

Det principiellt nya med konventionen är att den också innehåller regler

om rätt till svensk folkpension för österrikisk medborgare som inte uppfyller de angivna kraven för rätt till folkpension – t. ex. inte längre är bosatt i Sverige – men som har förvärvat arbetat i Sverige och tjänat in en tilläggs pension. Folkpension enligt dessa till ATP-systemet anknutna regler utgår oavsett bosättningsland och utan särskilda karenstider.

Förutsättningen för att folkpension skall kunna utgå enligt dessa regler är att ATP-pension utges. Storleken av folkpensionen är beroende av antalet poängår inom ATP. Sålunda utgår full folkpension till den som uppbär ATP som är baserad på minst 30 poängår. Utgår ATP grundad på mindre än 30 poängår, utges 1/30 av full folkpension för varje år med ATP-poäng. I fråga om förtidspension tas hänsyn inte bara till faktiska poängår utan även till år, för vilka s. k. antagandepoäng har tillgodoräknats vid beräkningen av ATP. När det gäller familjepension anknyts pensionsberäkningen till den avlidnes ATP-år. Även här kan år med antagandepoäng ha betydelse.

Enligt vissa övergångsbestämmelser likställs år före år 1960, för vilka har beräknats till statlig inkomstskatt taxerad inkomst, med år med pensionsgrundande inkomst.

Handikappersättning som inte utgår som tillägg till folkpension samt vårdbidrag för handikappat barn, pensionstillskott och inkomstprövade förmåner utges endast för tid då den till förmånen berättigade är bosatt i Sverige.

I konventionen föreskrivs i fråga om svensk ATP att en person, som inte uppfyller den svenska lagstiftningens krav på minst tre år med ATP-poäng för rätt till sådan pension, har rätt att lägga samman sina österrikiska försäkringsår med sitt eller sina svenska ATP-år för att uppfylla treårskravet. Den svenska ATP-pensionens storlek beräknas däremot enbart på grundval av de år pension har intjänats i Sverige och registrerade ATP-poäng.

De övergångsregler för beräkning av pension som inom ATP gäller för svenska medborgare födda före år 1924 tillämpas inte på österrikiska medborgare.

Sverige har vidare den 27 februari 1976 undertecknat en konvention med Västtyskland om social trygghet (SFS 1977:740). I denna har bestämmelserna om folkpension och ATP utformats på motsvarande sätt som i konventionen med Österrike.

Avtal, i vilka bestämmelserna har utformats efter mönster av konventionen med Österrike, har även träffats med Grekland, Jugoslavien, Portugal, Schweiz och Turkiet. Förhandlingar pågår med ytterligare länder.

Internationella arbetsorganisationen (ILO) antog år 1962 en konvention (nr 118) om utlänningars likställande med ett lands egna medborgare i fråga om social trygghet (SFS 1964:57). Genom att ratificera denna konvention förbinder sig ett land att – i den omfattning konventionen föreskriver beträffande olika grenar av social trygghet – med landets egna medborgare likställa medborgare i de andra länder som har ratificerat konventionen. Även flyktingar och statslösa omfattas av konventionen. Ratifikationen behöver

inte avse samtliga grenar av social trygghet utan kan begränsas till att gälla en eller flera sådana grenar. Sveriges ratifikation av konventionen avser inte pensionsförmåner.

Konventionen föreskriver vad angår förmåner att likabehandling skall garanteras utan villkor med avseende på bosättning. Vissa undantag från denna regel ges dock såvitt gäller förmåner som utgår oberoende av inbetalda avgifter eller utfört förvärvsarbete, dvs. för Sveriges del bl. a. folkpensioner. Sålunda gäller bl. a. att som villkor för att utge sådan pension till utländska medborgare och likställda får uppställas krav på att personen i fråga skall ha uppehållit sig i landet eller, när det är fråga om efterlevande, att den avlidne hade uppehållit sig i landet under en tid som inte får överstiga

när det gäller *ålderspension* tio år efter fyllda 18 år, därav fem år i oavbruten följd omedelbart före ansökan om pension,

när fråga är om *förtidspension* eller *efterlevandepension*, fem år i oavbruten följd omedelbart före ansökan om pension resp. före dödsfallet.

2.3 Finansiering

Socialförsäkringarna finansieras genom arbetsgivaravgifter och avgifter från de försäkrade (egenavgifter) samt genom allmänna medel. Arbetsgivare och försäkrade skall sålunda för varje år erlægga socialförsäkringsavgifter till bl. a. folkpensioneringen, försäkringen för tilläggs pension (ATP) och sjukförsäkringen. Bestämmelser härom finns i 19 kap. AFL.

Arbetsgivaravgifterna till folkpensioneringen och sjukförsäkringen beräknas i princip på kontantlöner och naturaförmåner i form av kost eller bostad som under året har utgått till arbetstagare. Försäkrad som har inkomst av annat förvärvsarbete än anställning skall erlægga socialförsäkringsavgift till folkpensioneringen på nämnda inkomst om han vid utgången av det år avgiften avser är inskriven i allmän försäkringskassa, inte har fyllt 65 år vid årets början och inte heller har uppburit ålderspension eller förtidspension för december månad samma år. Under i huvudsak samma förutsättningar skall sjukförsäkringsavgift erläggas av försäkrad som har sjukpenninggrundande inkomst av annat förvärvsarbete än anställning. Avgifterna till folkpensioneringen och sjukförsäkringen utgör för år 1978 8,3 resp. 9,6 % av avgiftsunderlaget.

Tilläggs pensioneringen finansieras helt genom avgifter. Arbetsgivaravgiften till ATP beräknas endast på den del av utgiven lön som för arbetstagare och år ligger mellan det vid årets ingång gällande basbeloppet och sju och en halv gånger detta belopp. Innan avgiften beräknas görs därför ett s. k. basbeloppsavdrag och i förekommande fall ett maximeringsavdrag. Vid beräkningen av nämnda avgift medräknas inte heller lön till arbetstagare som har fyllt 65 år vid ingången av det år avgiften avser. Försäkrad som har inkomst av annat förvärvsarbete än anställning skall erlægga egenavgift till ATP (tilläggs pensionsavgift). Tilläggs pensionsavgiften beräknas på den

pensionsgrundande inkomst av annat förvärvsarbete än anställning som har fastställts för den försäkrade för året. Avgifterna till ATP utgör för år 1978 11,75 % av avgiftsunderlaget.

3 Kommitténs överväganden och förslag

3.1 Intjänande av ATP-pension m. m.

3.1.1 ATP-poäng vid förtidspension

Vid sin bedömning av de frågor som rör intjänande av ATP har kommittén bl. a. haft den utgångspunkten att inkomst av förvärvsarbete eller viss ersättning som kan anses träda i stället för sådan inkomst i princip alltid skall vara pensionsgrundande för ATP. Mot bakgrund härav finner kommittén det angeläget att möjlighet öppnas för dem som uppbär partiell förtidspension att förvärva pensionspoäng på inkomster vid sidan av pensionen.

Kommittén erinrar om att, förutom arbetsinkomster, vissa specificerade ersättningar för inkomstbortfall, t. ex. sjukpenning, är pensionsgrundande för ATP. Bland dessa pensionsgrundande ersättningar ingår fr. o. m. den 1 juli 1977 livräntor från den nya arbetsskadeförsäkringen. Skälet härför är att den arbetsskadades åldersförmåner från den allmänna pensioneringen i princip skall motsvara de förmåner han skulle ha fått om han inte hade skadats. Kommittén finner det rimligt att inte endast den som uppbär partiell förtidspension utan även den som uppbär hel förtidspension bereds möjlighet att förvärva pensionspoäng på sin arbetsskadelivränta. Kommittén föreslår således att den som uppbär förtidspension – partiell eller hel – skall kunna få pensionsgrundande inkomst beräknad. Det kan enligt kommittén visserligen hävdas att den som har hel förtidspension normalt inte kan erhålla inkomster av betydelse för beräkningen av pensionsgrundande inkomst genom eget förvärvsarbete utan att pensionen då skall omprövas. Kommittén vill dock inte utesluta att möjligheten att tjäna in pensionspoäng kan vara av värde för den som uppbär hel förtidspension. Det kan gälla en person som har enbart folkpension eller ATP utan antagandepoängberäkning eller med synnerligen låg antagandepoäng. Kommittén pekar i sammanhanget på dem som arbetar i skyddade verkstäder. Förhållandena kan i dessa fall vara sådana att skäl inte föreligger att ompröva förtidspensionen, t. ex. för att man ännu inte kan avgöra om en förbättring av arbetsförmågan kan väntas bli bestående.

Kommittén diskuterar olika metoder för beräkning av pensionspoäng vid förtidspension. Därvid avvisar kommittén tanken på att den utgående förtidspensionen skulle bli pensionsgrundande jämte sidoinkomsten. Kommittén avvisar också en lösning som skulle innebära att man vid beräkningen av pensionsgrundande inkomst verkställer ett i förhållande till invaliditeten reducerat basbeloppsavdrag från sidoinkomsten. Som skäl härför anger kommittén att man inte vill medverka till att det öppnas en gynnsammare väg in i ATP-systemet för förtidspensionärer än för dem som

t. ex. av olika anledningar arbetar deltid eller korttid. Kommittén stannar för att föreslå att pensionspoäng beräknas på restarbetsinkomsten enligt gällande bestämmelser – således efter samma regler som gäller för övriga försäkrade. Den som uppbär partiell förtidspension beräknad med ledning av antagandepoäng får emellertid enligt förslaget dessutom tillgodoräkna sig en mot invaliditeten svarande del av antagandepoängen, dvs. halva antagandepoängen vid halv förtidspension och två tredjedelar av nämnda poäng vid två tredjedels förtidspension. Förtidspensionären skall dock alltid vara garanterad minst sin antagandepoäng. Den som uppbär hel förtidspension med antagandepoäng föreslås få tillgodoräkna sig de på grundval av förvärvsarbete intjänade poängen i den mån de överstiger antagandepoängen.

De sålunda förvärvade pensionspoängen skall enligt förslaget beaktas vid bestämmandet av den försäkrades ålderspension från ATP. Däremot bör enligt kommittén inte komma i fråga att låta den förvärvade pensionspoängen påverka den utgående förtidspensionen. Om emellertid förtidspensionären återvinner sin arbetsförmåga och därefter åter blir invaliderad skall man enligt kommittén kunna ta hänsyn till de nya pensionspoängen.

Kommittén framhåller att arbetsgivare, som i sin tjänst har arbetstagare som uppbär förtidspension, redan enligt gällande bestämmelser erlägger arbetsgivaravgifter på lön som utgår till sådana arbetstagare. Avgifter erläggs däremot inte av egenföretagare som under motsvarande förhållanden haft inkomst av annat förvärvsarbete än anställning. Öppnas möjlighet för förtidspensionärer att tjäna in pensionspoäng på sina sidoinkomster bör enligt kommittén avgifter i fortsättningen erläggas även på sidoinkomst som härrör från annat förvärvsarbete än anställning.

3.1.2 Vidgad rätt till beräkning av förtidspension från ATP med antagandepoäng

Kommittén föreslår att villkoren för beräkning av förtidspension med antagandepoäng mildras. För att sådan beräkning skall få äga rum fordras enligt gällande regler att den försäkrade antingen vid tidpunkten för pensionsfallet har en sjukpenninggrundande inkomst som svarar mot en årsinkomst av förvärvsarbete lägst lika med det vid årets ingång gällande basbeloppet eller också kan tillgodoräkna sig pensionspoäng för tre av de fyra åren närmast före året för pensionsfallet. Kommittén framhåller att gällande regler kan medföra att den som av en eller annan anledning endast tillfälligt lämnar förvärvslivet förlorar rätten att beräkna förtidspension efter den förmånligare metoden med antagandepoäng. Det kan enligt kommittén många gånger vara otillfredsställande att försäkrade efter så kort tid som något mer än ett år kan komma att ställas utanför denna rätt. Kommittén pekar här på bl. a. dem som för vård av småbarn måste avstå från förvärvsarbete i mer än ett år. Kommittén föreslår därför att pensionsberäk-

ning med antagandepoäng skall kunna ske även när pensionspoäng föreligger endast för två av de fyra åren närmast före året för pensionsfallet.

3.1.3 ATP-poäng vid förtida uttag av hel ålderspension

Kommittén föreslår att försäkrad som under del av år gjort ett förtida uttag av hel ålderspension skall få rätt att förvärva pensionspoäng på förvärvsinkomster vid sidan av pensionen. Kommittén finner det otillfredsställande att den som gör ett förtida uttag av hel ålderspension i slutet av ett år eller som återkallar ett sådant uttag efter att ha uppburit pension under endast en del av året enligt gällande bestämmelser inte har möjlighet att tillgodoräkna sig pensionspoäng för förvärvsinkomster som han har haft under tid då pension inte har utgått. En sådan möjlighet torde enligt kommittén vara av särskilt värde för dem som tillhör den s. k. övergångsgenerationen inom ATP. Ett genomförande av förslaget skulle också, framhåller kommittén, bidra till att öka rörligheten inom pensioneringen. Kommittén föreslår en motsvarande utvidgning av skyldigheten att erlagga egenavgifter.

3.2 Rätt till barnpension i vissa fall m. m.

3.2.1 Förlängd retroaktivtid för barnpension

Om ett barns fader eller moder avlider har barnet rätt till barnpension från folkpensioneringen fram till dess det har fyllt 18 år. Finns förutsättningar därför kan barnet också bli berättigat till barnpension från tilläggs pensioneringen fram till 19 års ålder. Rätten till pension uppkommer i princip i och med dödsfallet. Pension utgår fr. o. m. den månad föräldern avled eller, om föräldern vid sin död uppbar ålders- eller förtidspension, fr. o. m. månaden näst efter dödsfallet. För att pensionen skall börja utbetalas fordras dock i regel, liksom i fråga om övriga pensionsförmåner, att det görs ansökan därom hos försäkringskassa. Om en ansökan om pension inlämnas längre tid efter det att rätt till pension har inträtt kan pensionen utges retroaktivt. En längsta tid för retroaktiv utbetalning gäller dock för barnpension, liksom för andra pensionsförmåner. Denna längsta retroaktivtid är tre månader före ingången av den månad under vilken ansökan gjordes hos försäkringskassan.

I det betänkande av socialförsäkringsutskottet (SfU 1975/76:3) som ligger till grund för kommitténs uppdrag har anförts att det inte är uteslutet att rättsförluster kan uppstå på grund av att barnpensionsansökningar kommer in senare än tre månader efter dödsfallet. Utskottet har funnit det angeläget att förhindra sådana förluster och har ansett att en ändring bör ske i rätten att uppbära barnpension retroaktivt.

Som kommittén framhåller påminner försäkringskassan försäkrad om bl. a. ansökan om ålderspension genom att skriftligen några månader innan den försäkrade fyller 65 år utsända en underrättelse jämte ansökningsblan-

kett. När det gäller familjepension finns också vissa underrättelserutiner. Sålunda får försäkringskassan kännedom om ett dödsfall genom en s. k. snabbavisering från länsstyrelsen ungefär en vecka efter det att dödsfallet har anmälts till pastorsexpeditionen. Där så har varit möjligt har på snabbaviseringen också angivits eventuella efterlämnade barns personnummer. Försäkringskassan inrapporterar uppgifter om dödsfallet till riks-försäkringsverkets dataanläggning från vilken i sin tur utsänds underrättelser till dödsboet med – i förekommande fall – ansökningsblankett för änkepension samt broschyr angående familjepension. Varje vecka erhåller dessutom försäkringskassan från riks-försäkringsverket en förteckning, grundad på uppgifter om folkbokföringsförändringar, vilken upptar bl. a. dödsfall. Denna förteckning kommer till kassan ungefär tre–fyra veckor efter det att dödsfallet har anmälts till pastorsexpeditionen. Innehåller förteckningen uppgifter om dödsfall, som inte redan har snabbaviserats, underrättas dödsboet enligt ovan. Efter ungefär två månader tas de fall fram vari ansökan om barnpension ännu inte har kommit in. Detta material datakörs mot uppgifter om allmänna barnbidrag för att bl. a. undersöka att barnet inte har avlidit. Försäkringskassan gör sedan i de fall där det är aktuellt en undersökning om varför barnpensionsansökan inte har gjorts och upplyser ånyo dödsboet om möjligheterna till pension åt barnet. Systemet uppges fungera bra.

Enligt kommitténs bedömning kan man trots successivt förbättrade underrättelserutiner inte utesluta att ansökningar om barnpension även fortsättningsvis kan komma in senare än tre månader efter dödsfallet. Kommittén pekar på t. ex. risken för förbiseenden i något av de olika leden vid inrapportering av dödsfall och efterföljande underrättelser. Det är enligt kommittén vidare tveksamt om det med nuvarande system alltid kommer att gå att få fullständiga uppgifter om efterlämnade barn i fall då förälder som inte är barnets vårdnadshavare har avlidit. Kommittén anser det vara angeläget att rättsförluster förhindras såvitt gäller barnpension, särskilt mot bakgrund av att barnpensionen är avsedd att trygga försörjningen för barn som har mist endera av eller båda sina föräldrar. Kommittén förordar därför att det öppnas möjlighet att bevilja barnpension retroaktivt för längre tid än tre månader. Det framhålls att tidpunkten för pensionsrättens inträde normalt sett låter sig fastställas utan svårigheter såvitt gäller barnpension. De skäl som kan tala för en kort retroaktivtid beträffande bl. a. förtidspension gör sig således inte gällande när fråga är om barnpension. Inte heller några andra skäl kan enligt kommittén anföras mot en utvidgning av rätten att uppbära barnpension retroaktivt.

När det gäller retroaktivtidens längd konstaterar kommittén att det knappast kan komma i fråga att införa bestämmelser som innebär att pension kan uppbäras för obegränsad tid efter den till vilken pensionen hänförs och kanske t. o. m. efter det att rätten till pension sedan länge har upphört. Retroaktiviteten bör rimligen också begränsas till kortare tid än vad som skulle bli fallet om de allmänna reglerna om tioårig preskription gjordes

tillämpliga på pensionen. Kommittén erinrar om att barnpensionens ändamål är att tillgodose barnets behov av medel till sin löpande försörjning. En regel som ger utrymme för utbetalning av mycket höga kapitalbelopp på en och samma gång skulle enligt kommittén förta pensionen denna karaktär. En så lång retroaktivtid skulle vidare ge upphov till betydande merarbete för försäkringskassorna. Enligt kommitténs bedömning skulle utredningen i det enskilda ärendet, avräkning mot och samordning med andra sociala förmåner i sådant fall kunna bli mycket omfattande och alltför svårbemästrad. För att nu påtalade olägenheter skall elimineras bör sålunda retroaktivtiden begränsas. Kommittén stannar för att föreslå att barnpension skall kunna utgå retroaktivt för två år tillbaka före ansökningsmånaden. Förslaget ansluter till vad som har förordats i den motion som ligger till grund för kommitténs uppdrag i denna del. Inom den angivna tidsramen torde enligt kommittén möjligheterna till utredning alltjämt vara förhållandevis goda samtidigt som pensionens karaktär av löpande konsumtionsstöd inte åsidosätts i alltför hög grad.

Kommittén har i förevarande sammanhang övervägt möjligheterna att slopa kravet på ansökan för beviljande av barnpension. Kommittén konstaterar dock att en sådan ordning alltför mycket skulle avvika från vad som gäller beträffande andra förmåner inom socialförsäkringen. I åtskilliga fall fordras, också såvitt avser barnpension, en ansökan med detaljuppgifter i olika avseenden för att rätten till pension liksom pensionens storlek skall kunna fastställas. Kommittén vill på grund härav inte förorda att ansökningsförfarandet avskaffas vid beviljandet av barnpension.

Kommittén har också övervägt om ändring av retroaktivtiden bör ske även i fråga om andra pensionsförmåner än barnpension. Såvitt gäller änkepension framhåller kommittén härvid att frågan om efterlevandepensioneringens framtida utformning kommer att behandlas i kommitténs fortsatta utredningsarbete och att det intill dess kommittén har tagit ställning i sistnämnda fråga synes mindre välbetänkt att lägga fram förslag om ändrad retroaktivtid för änkepension. Vad beträffar förtidspension konstaterar kommittén att det i vissa fall kan erbjuda problem att längre tid efteråt fastslå vid vilken tidpunkt arbetsförmågan blev varaktigt nedsatt i sådan grad som fordras för att pension skall kunna utgå. Kommittén påpekar också att samordningen mellan sjukpenning och pension minskar behovet av retroaktiv förtidspension. Enligt 17 kap. 1 § AFL gäller att pensionsbelopp, som först förfaller till betalning efter beviljande av förtidspension, skall minskas med sjukpenning som enligt AFL har utgått för den tid som pensionen avser. På grund härav och då sjukförsäkringen generellt sett ger högre ersättning åt den försäkrade än förtidspensioneringen kommer en förlängning av retroaktivtiden för förtidspension enligt kommittén att sakna större betydelse. Kommittén avstyrker således en ändring av retroaktivtiden för förtidspension. Av samma skäl avstyrks en förlängning av retroaktivtiden för sjukbidrag. Mot bakgrund av de påtalade utredningssvårigheterna bör man enligt kommittén inte heller

öppna möjligheter att utge handikappersättning eller vårdbidrag för längre tid tillbaka än tre månader. Kommittén anser vidare att något uttalat behov av förlängd retroaktivtid inte föreligger i fråga om ålderspension eftersom ansökan härom som inkommer senare än tre månader efter 65-årsdagen medför att den försäkrade får tillgodoräkna sig pension efter bestämmelserna om uppskjutet uttag.

Med nu angivna ståndpunkter såvitt gäller huvudförmånerna saknas enligt kommittén anledning att förlänga retroaktivtiden för de särskilda tilläggsförmånerna från folkpensioneringen, dvs. barn tillägg, pensionstillskott, hustru-tillägg och kommunalt bostadstillägg.

Kommittén erinrar om att 17 kap. AFL innehåller särskilda regler om samordning mellan å ena sidan bl. a. barnpension och å andra sidan yrkesskadelivränta, socialhjälp och bidragsförskott. Dessa regler är utformade på sådant sätt att de utan ändring bör kunna tillämpas också vid den av kommittén föreslagna längre retroaktivtiden för barnpension. Vad däremot gäller samordningen mellan barnpension och efterlevandelivränta som utgår enligt lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring finns enligt kommittén skäl att införa en särskild bestämmelse om avräkning på retroaktivt beräknad barnpension för livränta som med anledning av samma inkomstförlust har utgått för den tid pensionsbeloppet avser. Likaså bör enligt kommittén införas en särskild föreskrift om avräkning på barnpension från folkpensioneringen, som utges för förfluten tid, för barn tillägg som har utgått med för högt belopp under den tid till vilken pensionen hänför sig. En särskild reglering bör också genomföras i fråga om avräkning på retroaktivt utgiven barnpension i form av ATP för änkepension från tilläggs-pensioneringen vilken under retroaktivtiden har utgått med högre belopp än som skulle ha varit fallet därest beslutet om barnpension hade förelegat vid utbetalningen av änkepensionen. Kommittén föreslår således att avräkning skall kunna göras på barnpension för vad som under retroaktivtiden med för högt belopp har utgivits i barn tillägg resp. änkepension till annan än barnet. Det framhålls att de föreslagna avräkningsreglerna inte innebär någon nyhet i principiellt hänseende eftersom de bygger på nuvarande bestämmelser om samordning mellan samtidigt utgående barnpension å ena sidan och barn tillägg resp. änkepension å andra sidan.

3.2.2 Vissa frågor rörande ändring av pension

Enligt 16 kap. 1 § AFL gäller att den som vill erhålla allmän pension skall göra ansökan därom hos försäkringskassa. Pension kan emellertid beviljas i vissa fall utan hinder av att ansökan inte har gjorts. Sålunda kan försäkrad tillerkännas pension i form av förtidspension eller sjukbidrag utan att han själv ansöker därom då ett sjukdomstillstånd efter längre tids sjukskrivning av försäkringskassan bedöms ha övergått till ett mera definitivt tillstånd av invaliditet eller för framtiden bestående nedsättning av arbetsförmågan. Tid

för vilken sjukbidrag eller till viss tid begränsad handikappersättning har tillerkänts kan förlängas utan ansökan. Med hänsyn till den samordning som föreligger mellan den allmänna pensioneringen å ena sidan och de statliga och kommunala personalpensionssystemen å andra sidan finns vidare föreskrift att allmän pension utan ansökan därom kan tillerkännas den som är berättigad till sådan avtalspension. Allmän pension kan sålunda utges efter framställning från statens personalpensionsverk eller Kommunernas pensionsanstalt.

Enligt 16 kap. 5 § AFL utgår ålderspension fr. o. m. den månad varunder den försäkrade fyller 65 år eller, om han vill att pensionen skall börja utgå tidigare eller senare, fr. o. m. den månad som anges i pensionsansökningen. Förtidspension, barntillägg, handikappersättning och vårdbidrag utgår fr. o. m. den månad under vilken rätt till förmånen har inträtt. I sådana fall där försäkrad beviljas förtidspension eller sjukbidrag utan ansökan efter längre tids sjukskrivning utgår dock pensionen fr. o. m. månaden näst efter den då beslutet om pension har meddelats. Familjepension utgår fr. o. m. den månad då den försäkrade har avlidit eller, om denne vid sin död uppbär ålderspension eller förtidspension, fr. o. m. månaden näst efter den varunder dödsfallet har inträffat. Nybeviljade pensionsförmåner kan utgå retroaktivt tre månader före ansökningsmånaden.

I 16 kap. 6 § första stycket AFL stadgas att även ökning av förtidspension i regel kräver ansökan. Sådan ökning kan dock beviljas utan ansökan i fall då nybeviljad förtidspension enligt de ovan nämnda reglerna kan tillerkännas även om ansökan inte har gjorts. Den förhöjda förtidspensionen utgår i regel fr. o. m. den månad varunder rätt till förmånen har inträtt men kan beviljas att utgå retroaktivt under högst tre månader före ingången av den månad under vilken ansökan om ökning av pensionen gavs in till försäkringskassan. I 16 kap. 6 § andra stycket AFL föreskrivs att ändring av pension i andra fall än när fråga är om ökning av förtidspension skall gälla fr. o. m. månaden näst efter den under vilken anledning till ändringen har uppkommit.

I en till kommittén överlämnad framställning av riksförsäkringsverket har verket framhållit att det i den praktiska tillämpningen råder oklarhet i vissa fall om huruvida ansökan skall krävas vid ökning av pensionsförmån och från vilken tidpunkt sådan ökning skall äga rum. Kommittén förordar med hänvisning till riksförsäkringsverkets framställning att lagtexten preciseras på ifrågavarande punkter.

Enligt kommittén finns skäl att fastslå att ett ansökningsförfarande skall gälla i fall då de omständigheter som föranleder ökning av pensionen normalt inte på annat sätt kommer till försäkringskassas kännedom. Som exempel på sådana omständigheter anger kommittén försämring av hälsotillståndet, förändring av den försäkrades ekonomiska förhållanden liksom upphörande av makars samboende. Kommittén föreslår därför ett lagfästade av principen att ansökan skall krävas för ökning av utgående pension. Enligt kommittén bör dock den förordade regleringen inte omfatta de fall där

ansökan uttryckligen inte fordras enligt nuvarande regler. I dessa fall får försäkringskassan ändå kännedom om anledningen till ändring av pensionen. Nuvarande föreskrifter härom bör således enligt kommittén finnas kvar. Kommittén föreslår vidare att samma retroaktivregler som har förordats i fråga om nybeviljade pensionsförmåner skall gälla i fråga om förhöjda pensioner i samtliga de fall då ansökan krävs för ökning av pensionen.

Kommitténs förslag tar endast sikte på ökning av utgående pensionsförmån. I fråga om minskning av sådan förmån torde enligt kommittén inte finnas anledning att vidta någon förändring av gällande regler. Kommittén framhåller att det knappast bör komma i fråga att uppställa något krav på att ansökan skall göras för att pension skall utges med lägre belopp eller helt dras in. I 16 kap. 8 § AFL finns, påpekar kommittén, särskilda föreskrifter om skyldighet för försäkrad som uppbär förtidspension eller änkepension från folkpensioneringen eller särskild folkpensionsförmån att hos försäkringskassa anmäla sådana ändrade förhållanden som kan påverka rätten till förmånen. Härtill ansluter vissa föreskrifter i 20 kap. 4 § AFL om skyldighet att återbetala ersättning som på grund av underlåten anmälningsskyldighet har utgått med för högt belopp. Dessa bestämmelser torde enligt kommittén vara tillfyllest när det gäller underrättelseskyldighet i fråga om omständigheter som kan föranleda minskning eller indragning av pension. I fall då minskning skall ske av pension skall, enligt regeln i 16 kap. 6 § andra stycket AFL, ändringen gälla fr. o. m. månaden näst efter den under vilken anledning till ändring har uppkommit. Inte heller denna regel finns det enligt kommittén skäl att ändra.

3.3 Pension till utlandssvenskar och utländska medborgare

3.3.1 *Folkpension vid bosättning utomlands*

Kommittén påpekar vid bedömningen av frågan om svensk medborgares rätt till folkpension vid bosättning utomlands att nuvarande 57–62-årsregel har kritiserats vid upprepade tillfällen. Ifrågavarande regel får stundom den konsekvensen att en person, som har varit yrkesverksam i Sverige under i stort sett hela sin aktiva tid och därvid tjänat in rätt till ATP, vid bosättning utomlands som pensionär kan gå miste om rätten till folkpension enbart på den grunden att han har varit borta från Sverige under något enstaka år under tiden från det femtiosjunde till det sextioandra levnadsåret. Medan en person i den beskrivna situationen således går miste om hela folkpensionen kan en annan person, som inte har utfört något förvärvsarbete över huvud taget i Sverige och kanske har vistats utomlands huvuddelen av sitt liv men som uppfyller 57–62-årsregelns krav, få hel folkpension oavsett att han är bosatt utomlands.

Enligt kommittén saknas motiv för att Sverige skall svara för ett socialt grundskydd för personer som är bosatta utomlands. Den uppgiften

ankommer på bosättningslandet. Såsom folkpensionssystemet är utformat – utan krav på avgiftsbetalning, intjänande eller försäkringstid och med schabloniserade belopp för alla pensionärer – är det enligt kommittén rimligt att man iakttar försiktighet då det gäller åtaganden om utbetalning av folkpension vid bosättning utomlands.

Man kan enligt kommittén inte heller bortse från den kritik som från andra utgångspunkter har riktats mot 57–62-årsregeln, nämligen att den strider mot likställighetsprincipen. Denna internationellt vedertagna princip, som Sverige på andra områden av socialförsäkringslagstiftningen har anslutit sig till, innebär i detta sammanhang att medborgare i ett annat land skall likställas med svensk medborgare när det gäller rätt till socialförsäkringsförmåner.

Kommittén betonar att folkpensionen alltså bör fylla den dubbla funktionen av socialt grundskydd och grundbelopp för ATP. Samtidigt torde det enligt kommittén vara klart att det inte är möjligt – inte minst av ekonomiska skäl – att låta en eventuellt något mer flexibel 57–62-årsregel omfatta alla som har varit bosatta i Sverige under viss tid. Kommittén anser att en lösning av problemet bör sökas i den metod som har använts i konventionen med Österrike. Kommittén föreslår sålunda att en svensk medborgare vid bosättning utomlands får folkpension i förhållande till intjänad rätt inom ATP resp. utfört förvärsarbete i Sverige före år 1960. Med denna inriktning får rätten till folkpension vid bosättning utomlands en klar karaktär av intjänad rätt till första basbeloppet – ett system som på ett enkelt sätt kan anslutas till vad som gäller i flertalet andra länder.

Kommittén föreslår vidare att personer som uppbär folkpension eller har uppnått en ålder av 50 år vid lagens ikraftträdande alltså skall ha rätt att åberopa 57–62-årsregeln om en tillämpning av denna ger högre folkpension.

Kommittén erinrar slutligen om de dispensregler som f. n. gäller vid sidan av 57–62-årsregeln och som innebär att den som flyttar utomlands sedan han har beviljats folkpension kan få behålla pensionen efter prövning i det enskilda fallet, om flyttningen har skett av hälsoskäl eller andra särskilda omständigheter föreligger. Behov av dispens kan enligt kommittén föreligga också om det av kommittén förordade förslaget genomförs. Kommittén anser att dispensreglerna därför bör finnas kvar. Sedan erfarenhet har vunnits av de föreslagna reglerna om rätt till folkpension vid bosättning utomlands kan det enligt kommittén finnas anledning att se över dispensreglerna.

3.3.2 *Invandrades rätt till folkpension*

Kommitténs förslag om rätt till folkpension för utländska medborgare vid bosättning i Sverige bygger på de överväganden som invandrarutredningen redovisade i sitt huvudbetänkande (SOU 1974:69) *Invandrarna och minoriteterna*. Invandrarutredningen konstaterade att den övervägande delen av

invandrarna i Sverige täcks av de konventioner som Sverige har ingått eller eljest anslutit sig till. Det totala antalet invandrare uppgick vid årsskiftet 1977/78 till ca 425 000. Av dessa var ca 331 000 skyddade av konventioner med annat land, omkring 38 000 omfattade av den europeiska överenskommelsen och 56 000 ej konventionskyddade.

Invandrarutredningen underströk att det även för medborgare i en del länder, med vilka Sverige inte har ingått särskilda konventioner, på grund av den av Sverige biträdde europeiska pensionsöverenskommelsen föreligger rätt till folkpension i Sverige efter 15 års bosättning i riket, varav minst fem år skall ligga omedelbart före ansökan om pension. Vissa invandrargrupper täcks emellertid varken av konventioner eller av den europeiska överenskommelsen och saknar sålunda helt folkpensionsskydd. Enligt invandrarutredningens mening var det angeläget att det för dessa tillskapades ett skydd av åtminstone den omfattning som föreligger enligt den europeiska överenskommelsen. Invandrarutredningen föreslog därför att samtliga i Sverige bosatta utlänningar skulle tillförsäkras ett lagfäst minimiskydd i form av rätt till folkpension efter viss tids vistelse i Sverige.

En medborgare i stat som är ansluten till den nämnda överenskommelsen är berättigad till folkpension i samma omfattning som svenska medborgare under följande förutsättningar:

- a) Han skall vara stadigvarande bosatt i Sverige.
- b) Han skall efter fyllda 20 år ha uppehållit sig i Sverige i sammanlagt minst 15 år.
- c) Han skall omedelbart före ansökan om pension ha varit stadigvarande bosatt i Sverige minst fem år i oavbruten följd.
- d) För rätt till förtidspension krävs därjämte att personen i fråga stadigvarande bosatt sig i Sverige innan den sjukdom, som förorsakar nedsättningen av arbetsförmågan, första gången medicinskt konstaterades.

Enligt pensionskommittén talar flera skäl för den av invandrarutredningen föreslagna lösningen. Ett av dem är att man ansluter till ett redan känt regelsystem som har vunnit internationellt erkännande och som har accepterats av flera länder. Ett annat skäl är att en väntetid i form av intjänande under 15 år är det vanliga kravet för ålderspension i flera länder på kontinenten. Kommittén anser att man bör respektera önskemål av den som trots bosättning i Sverige vill behålla sitt ursprungliga medborgarskap. Sådana önskemål, som ofta synes grundade på principiella skäl, bör enligt kommittén inte medföra att personen i fråga går miste om möjligheter till folkpension. Kommittén förordar därför att invandrarutredningens förslag genomförs såvitt gäller ålders-, änke- och förtidspension.

Då det gäller barnpension kan enligt kommittén en lösning efter mönster av den provisoriska europeiska överenskommelsen emellertid knappast anses tillfredsställande. Kommittén påpekar att Sverige i de bilaterala konventionernas bestämmelser genomgående har tagit speciell hänsyn till

barnen. Detsamma bör enligt kommittén gälla också för den kategori invandrarbarn som här avses. Kommittén föreslår således efter mönster av vad som gäller enligt konventionerna med Österrike och Västtyskland att ett invandrarbarn av den kategori som nu åsyftas skall få rätt till barnpension

a) om den avlidne föräldern omedelbart före sin död varit bosatt i Sverige under minst fem år och barnet vid dödsfallet var bosatt i Sverige eller

b) om barnet är bosatt i Sverige sedan minst fem år och barnet eller den avlidne föräldern vid dödsfallet var bosatt i Sverige.

Kommittén anser att motsvarande synpunkter gör sig gällande beträffande vårdbidrag för svårt handikappade barn. Det framstår enligt kommittén som stötande att stadga längre väntetider i sådana fall. Dessutom bör det finnas en regel som möjliggör att vårdbidraget kan övergå i förtidspension utan ny prövning av att kvalifikationsvillkoren är uppfyllda. Kommittén föreslår därför att vårdbidrag för svårt handikappat barn skall kunna utgå sedan föräldern har varit bosatt i Sverige under ett år och att vårdbidrag skall kunna ersättas med förtidspension då barnet fyller 16 år utan att man återigen prövar om barnet eller föräldrarna uppfyller kvalifikationsvillkoren.

3.3.3 Övergångsbestämmelserna inom ATP för utländska medborgare

För rätt till oavkortad tilläggspension krävs enligt allmänna regler att den försäkrade har tillgodoräknats pensionspoäng för minst 30 år. För svenska medborgare som är födda åren 1896–1923 fordras enligt särskilda övergångsbestämmelser ett mindre antal poängår för full pension. Övergångsreglerna har sin grund i att de nu angivna åldersklasserna vid ATP-systemets genomförande inte hade möjlighet att före pensionsåldern tjäna in en oavkortad ATP enligt vanliga regler. De lindrigare villkoren enligt övergångsreglerna har motiverats med att dessa äldre försäkrade genom sin insats i näringslivet har bidragit till den välfärdsuppbyggnad som gjort ATP-reformen möjlig. Med denna motivering begränsades också bestämmelsernas tillämplighet till svenska medborgare. Enligt den nordiska trygghetskonventionen gäller bestämmelserna också för medborgare i övriga nordiska länder.

Kommittén föreslår att utländska medborgare får möjlighet att återropa sig på övergångsbestämmelserna inom ATP i den mån de har varit förvärvsverkamma i Sverige före år 1960. Invandrare som har varit förvärvsverkamma här under längre tid före ATP-reformen har, framhåller kommittén, genom sin insats i det svenska näringslivet – i likhet med svenska medborgare – bidragit till att göra denna reform möjlig. Visserligen förvärvat, enligt vad kommittén påpekar, många av de personer det här gäller svenskt medborgarskap och de kan därmed också återropa sig på nuvarande övergångsbestämmelser. Erfarenheterna från bl. a. konventionsförhandlingar ger emellertid vid handen att personer som alltjämt efter lång tids vistelse i ett

främmande land väljer att behålla sitt ursprungliga medborgarskap ofta har mycket starka principiella skäl för sitt ställningstagande. Den förordade lösningen torde enligt kommittén inte endast ha den fördelen att den av flertalet bör kunna upplevas som rättvis utan den skulle också på ett tillfredsställande sätt knyta an till de principer som har kommit till uttryck i bl. a. konventionerna med Österrike och Västtyskland.

Kommittén föreslår att invandrades förvärvsverksamma år före år 1960 beaktas genom ett särskilt avräkningsförfarande. Avräkningen föreslås utformad så att invandraren genom sina yrkesverksamma år i Sverige före år 1960 får möjlighet att erhålla ATP efter samma beräkningsgrunder som gäller för en svensk medborgare i samma ålder. De föreslagna reglerna bör enligt kommittén inte grunda rätt till pension för tid före ikraftträdandet.

3.4 Kostnader och ikraftträdande

Kommittén kan inte ange i vilken omfattning dess förslag om vidgade möjligheter att förvärva pensionspoäng kommer att påverka pensionsutbetalningarna från ATP. Kostnadsökningar kan emellertid väntas bli aktuella först på sikt. Kommittén framhåller att till förslagen på förmånssidan inom ATP kopplas förslag om motsvarande utvidgning av skyldigheten att erlägga ATP-avgift, i den mån avgift inte erläggs redan enligt gällande bestämmelser.

Av förslagen rörande pension till utlandssvenskar och utländska medborgare kan enligt kommittén endast förslaget om ökade möjligheter för invandrare att erhålla folkpension vid bosättning i Sverige bedömas medföra kostnader av någon betydelse. Enligt kommittén kan med stor säkerhet sägas att dessa kostnader per år inte kommer att överstiga 10 milj. kr. och att de troligen kommer att stanna vid ca 5 milj. kr. Det kan antas att kostnaderna till en del inte innebär någon reell kostnadsökning utan snarare en omfördelning. Många som f. n. inte kan få folkpension torde nämligen erhålla socialhjälp med ungefär samma belopp.

Kommittén föreslår att de nya bestämmelserna träder i kraft den 1 januari 1979. Försäkrade som vid ikraftträdandet uppbär pension eller har uppnått 50 års ålder föreslås få rätt att alltjämt åberopa 57–62-årsregeln om en tillämpning av denna ger högre folkpension vid bosättning utomlands.

4 Remissyttrandena

4.1 Intjänande av ATP-pension m. m.

Kommitténs förslag om möjlighet för förtidspensionär att förvärva pensionspoäng på inkomster vid sidan av pensionen tillstyrks eller lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser som yttrar sig i denna fråga. Bland de remissinstanser som är positiva till förslaget kan

nämnas *arbetsmarknadsstyrelsen, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, TCO, LO, Lantbrukarnas riksförbund, De handikappades riksförbund, Försäkringskasseförbundet, Pensionärernas riksförbund, Kommunernas pensionsanstalt, Folksam och Kooperationens pensionsanstalt. Svenska kommunförbundet och Landstingsförbundet framhåller förslaget betydelse för dem som sysselsätts i verkstäder för skyddat arbete.*

Riksförsäkringsverket framhåller att kommitténs förslag medför att pensionsgrundande inkomst skall beräknas för ytterligare mellan 275 000 och 300 000 försäkrade. Förslaget innebär dessutom att lokal skattemyndighet i åtskilliga fall får besvära den försäkrade med utredningar och beslut trots att den pensionsgrundande inkomsten inte är relevant därför att antagandepoängen är högre. Verket föreslår därför att en regel införs, som innebär att lokal skattemyndighet inte behöver fastställa pensionsgrundande inkomst om den nya pensionspoängen uppenbarligen blir lägre än antagandepoängen och om egenavgifter inte skall debiteras. Verket ifrågasätter också om inte pensionsgrundande inkomst skall beräknas även för år då försäkrad avlider.

Handikappförbundens centralkommitté ställer sig tveksam till den av kommittén anvisade metoden för beräkning av pensionspoäng. Centralkommittén menar att det kan vara en bättre metod att låta förtidspensionen grunda rätt till ATP på samma sätt som delpension. *Statens handikappråd* understryker vikten av att en sådan metod blir föremål för fortsatt utredning.

Kommitténs förslag om en mildring av villkoren för beräkning av förtidspension med s. k. a n t a g a n d e p o ä n g godtas av de remissinstanser som yttrar sig häröver. *Svenska försäkringsbolags riksförbund* ifrågasätter dock om inte sådan beräkning bör ske redan när pensionspoäng har tillgodoräknats för ett av de fyra åren närmast före året för pensionsfallet.

Även kommitténs förslag om vidgade möjligheter att förvärva ATP-poäng i samband med förtida uttag av ålderspension vinner allmän anslutning hos remissinstanserna, *Svenska kommunförbundet* anser i likhet med kommittén att den som gör ett förtida uttag av hel ålderspension i slutet av ett år eller som återkallar ett sådant uttag efter att ha uppburit pension endast under en kortare del av året bör kunna tillgodoräknas pensionspoäng för förvärvsinkomster som han har haft under tid då pension inte uppburits. Förbundet ifrågasätter emellertid om poäng bör få tjänas in på inkomst som någon har förvärvat under månad då han har uppburit hel ålderspension.

Kommitténs förslag att egenavgift skall erläggas av försäkrad som uppbär partiell förtidspension liksom av försäkrad som under del av år uppbär förtida uttagen hel ålderspension lämnas utan erinran av remissinstanserna.

4.2 Rätt till barnpension i vissa fall m. m.

Det övervägande antalet remissinstanser som yttrar sig i denna del tillstyrker eller lämnar utan erinran kommitténs förslag om utsträckt rätt till barnpension för förfluten tid. Bland de remissinstanser som tillstyrker förslaget kan nämnas *kammarrätten i Jönköping*, *riksförsäkringsverket*, *TCO*, *Försäkringskassaförbundet*, *Folksam* och *Kooperationens pensionsanstalt*. Riksförsäkringsverket ställer sig dock tveksamt till kommitténs förslag att vad som har utgått för mycket i änkepension under retroaktivtiden skall räknas av från den barnpension som fastställs att utgå för samma tid. Verket anser att sådan avräkning i varje fall endast bör ske i de fall änkan och barnet tillhör samma familj. Liknande synpunkter anförs av *statens personalpensionsverk*.

LO ifrågasätter behovet av begränsningar i fråga om retroaktiviteten och föreslår därför att barnpension skall kunna beviljas oberoende av när ansökan härom inges. *Kommunernas pensionsanstalt* finner inte behovet av en förlängd retroaktivtid i fråga om barnpension särskilt uttalat. Anstalten är dessutom tveksam till särbehandlingen i detta hänseende av barnpensionen. De fall, där det för framtiden kan vara sakligt berättigat att sträcka ut retroaktivtiden, bör enligt anstalten kunna lösas efter prövning i varje enskilt fall.

Kommitténs förslag om avräkning på retroaktivt beräknad barnpension för vad som har utbetalats i arbetsskadelivränta utöver vad som skulle ha utgått om pensionsbeslutet hade förelegat vid utbetalningen av livräntan lämnas utan erinran av remissinstanserna. Detsamma gäller kommitténs förslag med avseende på reglerna om ändring av pension.

4.3 Pension till utlandssvenskar och utländska medborgare

Kommitténs förslag att svensk medborgare får folkpension vid bosättning utomlands i förhållande till intjänad rätt inom ATP resp. – övergångsvis – är då han utfört förvärvsarbete i Sverige före år 1960 får stöd av bl. a. *riksförsäkringsverket*, *statens avtalsverk*, *länsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands och Örebro län*, *Svenska kommunförbundet*, *LO*, *TCO*, *Försäkringskassaförbundet*, *Svenska Personal-Pensionskassan*, *Kommunernas pensionsanstalt*, *Folksam* och *Kooperationens pensionsanstalt*. LO förutsätter dock att tid varunder utomlands bosatt svensk sjöman har varit anställd i den svenska handelsflottan och erlagt sjömannsskatt jämställs med bosättningstid i Sverige såvitt avser de föreslagna övergångsbestämmelserna.

Statens invandrarverk har inget att invända mot att 57–62-årsregeln slopas. Verket anser emellertid att det finns risk för att kvinnor kommer att missgynnas med den av kommittén föreslagna lösningen. Man kan inte – framhåller verket – bortse från att kvinnorna till följd av bl. a. den otillräckligt utbyggda barnomsorgen och förhållandena på arbetsmarknaden har sämre förutsättningar än männen att förvärva ATP. Verket vill därför föreslå att

rätten till folkpension vid bosättning utomlands i stället knyts an till antalet bosättningsår i Sverige. *De handikappades riksförbund* anser att försäkrade som på grund av handikapp inte har haft möjlighet att arbeta kommer att missgynnas genom kommitténs förslag. *SACO/SR* anser att en svensk medborgare i princip bör vara berättigad till folkpension oavsett i vilket land han är bosatt. Enligt centralorganisationen kan emellertid den begränsningen införas att den som har varit bosatt i Sverige under kortare tid än t. ex. 20 år erhåller folkpension vid bosättning utomlands i förhållande till intjänad rätt inom ATP. Under alla omständigheter bör den som uppbär folkpension vid utflyttningen få behålla sin pension. *Utlandssvenskarnas förening* tillstyrker kommitténs förslag om rätt till folkpension vid bosättning utomlands i förhållande till intjänad ATP. Föreningen anser emellertid att nuvarande regler bör bibehållas som komplement och byggas ut till att omfatta svenska medborgare som har varit mantalsskrivna i Sverige minst fem år mellan 50 och 62 års ålder.

Kommitténs förslag om rätt till folkpension för utländska medborgare bosatta i Sverige tillstyrks eller lämnas utan erinran av bl. a. *riksförsäkringsverket*, *länsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands, Skaraborgs och Örebro län*, *Svenska kommunförbundet*, *TCO*, *Handikappförbundens centralkommitté*, *Försäkringskassaförbundet* och *Svenska Personal-Pensionskassan*. Enligt riksförsäkringsverket bör dock förslaget kompletteras så att barn, för vilket har utgått vårdbidrag, kan bli berättigat till handikappersättning utan kvalifikationstid.

Även *ILO-kommittén* tillstyrker förslaget men anför samtidigt att det inte bidrar till att undanröja återstående hinder mot ratifikation av i sammanhanget aktuella ILO-konventioner.

Statens invandrarverk anser att målet måste vara att alla i Sverige bosatta utländska medborgare skall ha rätt till pension på likartade villkor och att dessa skall överensstämma med vad som gäller för svenska medborgare. Som en etapplösning kan emellertid enligt verket godtas en lagfäst rätt till folkpension i form av änke-, förtids- och ålderspension i överensstämmelse med bestämmelserna i Österrike-konventionen. För en sådan lösning uttalar sig även *socialstyrelsen*. *LO* vill med hänsyn till bl. a. principerna för finansieringen av folkpensionssystemet framhålla vikten av att kvalifikationstiden för rätt till folkpension inte överstiger tio år för någon invandrargrupp. *Statens invandrarverk* föreslår vidare att utländskt barn får rätt till barnpension på samma villkor som svenskt barn. Verket anser slutligen – i likhet med *LO* – att utländska medborgare som efter viss tids bosättning i Sverige har förvärvat rätt till folkpension bör få rätt att exportera folkpensionen på samma villkor som svenska medborgare.

LO föreslår att tid under vilken en utländsk sjöman har varit påmönstrad ombord på fartyg i den svenska handelsflottan eller – såvitt gäller tid efter år 1972 – tid under vilken sjömannen har erlagt svensk sjömansskatt jämställs med bosättningsstid i Sverige. *Folksam* och *Kooperationens pensionsanstalt*

anser att folkpensionens dubbla funktion av socialt grundskydd och grundbelopp för ATP liksom det förhållandet att även utländska medborgare erlägger avgifter till folkpensioneringen talar för ett mera långtgående förslag än kommitténs.

Kommitténs förslag om möjlighet för utländska medborgare som har varit förvärvsverksamma i Sverige före år 1960 att återopa sig på övergångsbestämmelserna inom ATP får ett positivt mottagande av de remissinstanser som yttrar sig i denna fråga. LO föreslår dock, såvitt gäller utländska sjömän som ej är bosatta i Sverige, att tjänstgöringstid ombord på fartyg i den svenska handelsflottan i förevarande hänseende jämföras med förvärvsverksam tid i Sverige.

5 Föredraganden

5.1 Intjänande av ATP-pension m. m.

5.1.1 Inledning

Beslut om införande av ATP fattades år 1959. Tilläggpensioneringen fick därvid den utformning som den i sina huvuddrag fortfarande har. Pensionsrätt började tjänas in fr. o. m. år 1960. De första ATP-pensionerna började betalas ut år 1963.

Pensionsrätten inom ATP är knuten till de arbetsinkomster som den försäkrade har haft under sin aktiva tid. Den intjänade pensionsrätten är avgörande för pensionens storlek.

Pensionsgrundande för ATP är den försäkrades inkomst av förvärvsarbete under åren fr. o. m. det år då han fyller 16 år t. o. m. det år då han fyller 64 år (övergångsvis 65 år). Inkomsten för år under vilket den försäkrade har avlidit eller uppburit förtidspension eller hel ålderspension är dock enligt gällande regler inte pensionsgrundande. Den pensionsgrundande inkomsten motsvarar den inkomst som ligger mellan basbeloppet vid årets ingång och sju och en halv gånger detta belopp. Den försäkrade tillförs pensionspoäng som utgör den pensionsgrundande inkomsten delad med basbeloppet vid årets ingång.

Hel ålderspension från ATP utgår med 60 % av produkten av basbeloppet för den månad för vilken pensionen skall utges och medeltalet av de pensionspoäng som har tillgodoräknats den försäkrade. Har pensionspoäng tillgodoräknats för mer än 15 år beräknas pensionen på grundval av medeltalet av de 15 högsta poängtalerna. För oavkortad pension fordras att pensionspoäng har tillgodoräknats för minst 30 år. Enligt särskilda övergångsregler fordras dock endast 20 år för dem som är födda senast år 1914 och för dem som är födda åren 1915–1923 gäller en successiv upptrappning till den allmänna 30-årsregeln.

I betänkandet (SOU 1977:46) Pensionsfrågor m. m. har pensionskommittén redovisat sina överväganden rörande en rad frågor som gäller intjänande av ATP. Vid sin bedömning av hithörande frågor har kommittén bl. a. haft som utgångspunkt att de mera centrala principerna för ATP-systemets utformning så långt det är rimligt bör bibehållas oförändrade. Kommittén anser att inkomst av förvärvsarbete liksom viss ersättning som kan anses träda i stället för sådan inkomst i princip alltid skall vara pensionsgrundande för ATP. Denna princip bör enligt kommittén gälla även om den försäkrade är pensionerad och har viss arbetsinkomst vid sidan av pensionen. Kommittén föreslår därför att möjlighet öppnas för dem som uppbär förtidspension att tjäna in pensionspoäng på förvärvsinkomster vid sidan av pensionen. Samma möjlighet föreslås öppnad för dem som under del av år har gjort ett förtida uttag av hel ålderspension. Kommittén föreslår vidare att villkoren för beräkning av förtidspension med antagandepoäng

mildras.

Kommitténs förslag har i stort vunnit allmän anslutning vid remissbehandling. Flertalet remissinstanser tillstyrker i huvudsak förslagen eller har inte några principiella erinringar mot dem, även om vissa invändningar framförs i enskilda frågor. Även jag anser att förslagen är väl ägnade att läggas till grund för lagstiftning. Jag kommer i det följande att närmare redovisa de olika förslagen.

5.1.2 ATP-poäng vid förtidspension

Som tidigare har nämnts beräknas inte pensionsgrundande inkomst för år under vilket den försäkrade har uppburit förtidspension. Kommittén föreslår, med hänvisning till att förvärvsinkomster alltid bör vara pensionsgrundande, att möjlighet öppnas för dem som uppbär förtidspension att förvärva pensionspoäng inom ATP på inkomster vid sidan av pensionen. Kommittén erinrar vidare om att livräntor från den nya arbetsskadeförsäkringen fr. o. m. den 1 juli 1977 skall beaktas vid beräkning av pensionsgrundande inkomst för ATP. Enligt kommittén måste det anses vara rimligt att även livräntetagare som samtidigt uppbär förtidspension i någon form bereds möjlighet att förvärva pensionspoäng på sin arbetsskadelivränta.

Den av kommittén förordade metoden för beräkning av pensionspoäng vid förtidspension innebär att poäng beräknas på den försäkrades förvärvsinkomst efter samma regler som gäller för övriga försäkrade. Uppbär den försäkrade partiell förtidspension som har beräknats med ledning av s. k. antagandepoäng, läggs enligt förslaget vid beräkningen av pensionspoängen i botten en mot invaliditeten svarande del av antagandepoängen, dvs. halva antagandepoängen vid halv förtidspension och två tredjedelar av nämnda poäng vid två tredjedels förtidspension.

De sålunda förvärvade pensionspoängen skall enligt förslaget beaktas vid bestämmandet av den försäkrades ålderspension från ATP. Däremot bör enligt kommittén inte komma i fråga att låta den förvärvade pensionspoängen påverka den utgående förtidspensionen. Om emellertid förtidspensionären har återvunnit sin arbetsförmåga och därefter ånyo blir invaliderad skall man enligt kommittén kunna ta hänsyn till de nya pensionspoängen.

Kommitténs förslag har fått ett positivt bemötande av remissinstanserna. Svenska kommunförbundet och Landstingsförbundet framhåller särskilt i sina yttranden förslagets betydelse för dem som sysselsätts i verkstäder för skyddat arbete. Handikappförbundens centralkommitté ställer sig dock i likhet med statens handikappråd tveksam till den i förslaget anvisade metoden för beräkning av pensionspoäng. Centralkommittén menar att det kan vara en bättre metod att låta förtidspensionen grunda rätt till ATP på samma sätt som delpension.

Jag vill för egen del ansluta mig till pensionskommitténs förslag. Den av

kommittén förordade metoden för beräkning av pensionspoäng vid förtidspension bygger på reglerna om antagandepoäng. Dessa regler – vilka gäller för förtidspension till skillnad från delpension – innebär att pensionären alltid är garanterad att pensionen på grundval av tidigare förvärvsinkomst fortsätter att utgå och vid uppnåendet av den allmänna pensionsåldern övergår i ålderspension. Den komplettering som Handikappförbundens centralkommitté förordar är alltså inte erforderlig. Jag förordar således att pensionskommitténs förslag genomförs. Enligt min mening bör de i samband med förtidspensionen förvärvade pensionspoängen beaktas även vid bestämmandet av familjepension efter den försäkrade.

Den förordade möjligheten för förtidspensionärer att förvärva ATP-poäng på sidoinkomster bör, som kommittén föreslår, medföra en motsvarande utvidgning av skyldigheten att erlagga egenavgifter. Jag återkommer härtill i avsnitt 5.1.4.

Riksförsäkringsverket framhåller i sitt remissyttrande att kommitténs förslag skulle medföra att pensionsgrundande inkomst måste beräknas för ytterligare mellan 275 000 och 300 000 försäkrade. Verket föreslår att en regel införs, som innebär att lokal skattemyndighet inte behöver fastställa pensionsgrundande inkomst om den nya pensionspoängen uppenbarligen blir lägre än antagandepoängen och egenavgifter inte heller skall debiteras. Jag tillstyrker att en sådan regel införs.

Riksförsäkringsverket ifrågasätter också i sitt remissyttrande om inte pensionsgrundande inkomst skall beräknas även för år då försäkrad avlider. En sådan ändring skulle i praktiken endast beröra familjepensioneringen. Jag förordar därför att frågan tas upp till prövning inom ramen för pensionskommitténs pågående översyn av bestämmelserna om efterlevandepensionering.

5.1.3 Vidgad rätt till beräkning av förtidspension från ATP med antagandepoäng

Storleken av hel förtidspension från ATP motsvarar som förut har nämnts i princip den ålderspension som den försäkrade skulle bli berättigad till om han hade börjat uppbära sådan pension fr. o. m. den månad då han uppnår 65 års ålder. Är vissa förutsättningar uppfyllda beräknas därvid förtidspensionen under antagande att den försäkrade för varje år fr. o. m. året för pensionsfallet t. o. m. det år då han uppnår 64 års ålder har tillgodoräknats vissa pensionspoäng, s. k. antagandepoäng. För att beräkning med antagandepoäng skall ske fordras enligt gällande regler att den försäkrade antingen vid tidpunkten för pensionsfallet har en sjukpenninggrundande inkomst som motsvarar en årsinkomst av förvärvsarbete lägst lika med basbeloppet vid årets ingång eller också har tillgodoräknats ATP-poäng för tre av de fyra åren närmast före året för pensionsfallet.

Kommittén föreslår att villkoren för pensionsberäkning med antagande-

poängberäkning mildras så att sådan beräkning kan ske även då det finns pensionspoäng för endast två av de fyra åren närmast före året för pensionsfallet. Kommittén hänvisar härvid till att nuvarande regler många gånger leder till otillfredsställande resultat. Reglerna kan, som kommittén påpekar, medföra att försäkrad som endast tillfälligt lämnar förvärvslivet – exempelvis för vård av småbarn – går miste om rätten att få sin förtidspension beräknad på grundval av antagandepoäng.

Jag biträder kommitténs förslag som har godtagits av flertalet remissinstanser. Jag är däremot inte beredd att, som har ifrågasatts av Svenska försäkringsbolags riksförbund, förorda att pensionsberäkning med antagandepoäng sker redan när ATP-poäng har tillgodoräknats den försäkrade för ett av de fyra åren närmast före året för pensionsfallet. Med en sådan ordning skulle man enligt min mening alltför ofta komma att tillämpa antagandepoängmetoden även i situationer då den försäkrade vid tidpunkten för pensionsfallet i själva verket lämnat förvärvslivet.

5.1.4 ATP-poäng vid förtida uttag av hel ålderspension

Enligt gällande regler beräknas inte pensionsgrundande inkomst för år under vilket den försäkrade har uppburit hel ålderspension. Vid uttag av halv ålderspension sker däremot sådan beräkning för inkomst av fortsatt förvärvsarbete.

En försäkrad som i slutet av ett år tar ut hel ålderspension eller som återkallar ett sådant uttag efter att ha uppburit förmånen endast under en del av året har inte möjlighet att tjäna in ATP-poäng på förvärvsinkomster som han har haft under den tid av året då pension inte har utgått. Kommittén finner detta otillfredsställande och framhåller att en sådan möjlighet skulle vara särskilt värdefull för försäkrade som tillhör den s. k. övergångsgenerationen inom ATP. Kommittén förordar därför att försäkrad som under del av år har uppburit hel ålderspension får rätt att tjäna in pensionspoäng på förvärvsinkomster vid sidan av pensionen. Skyldigheten att erlagga egenavgifter bör enligt kommittén utvidgas i motsvarande mån.

Kommitténs förslag vinner allmän anslutning hos remissinstanserna. Svenska kommunförbundet ifrågasätter emellertid om pensionspoäng bör få tjänas in på inkomst som försäkrad förvärvat under månad då han samtidigt har uppburit hel ålderspension.

För egen del vill jag med anledning av Svenska kommunförbundets invändning erinra om att den som uppbär halv ålderspension har möjlighet att förvärva ATP-poäng enligt gällande regler. Det möter praktiska svårigheter om den försäkrades förvärvsinkomst under året vid beräkningen av pensionsgrundande inkomst måste fördelas på tid under vilken han har resp. inte har uppburit hel ålderspension. Jag förordar således att kommitténs förslag genomförs utan en sådan inskränkning. Förslaget bidrar till att öka förligheten i pensionssystemet.

Som har framgått av den tidigare redogörelsen anser kommittén att förekommande egenavgifter skall erläggas av försäkrad som under avgiftsåret har uppburit partiell men inte hel förtidspension. Avgifter skall enligt förslaget vidare erläggas av försäkrad som under avgiftsåret har uppburit i förtid uttagen ålderspension, dock ej om hel sådan pension har utgått för hela året. Kommitténs förslag har inte mött några invändningar vid remissbehandlingen. I sitt remissyttrande förordar dock riksförsäkringsverket av administrativa skäl en längre gående avgiftsskyldighet.

Jag vill i sammanhanget erinra om att det för lön som utges till arbetstagare, vilka uppstår förtidspension eller i förtid uttagen ålderspension, enligt gällande regler erläggs arbetsgivaravgifter i samma utsträckning som för lön som utges till arbetstagare i allmänhet. De av kommittén föreslagna ändringarna innebär att skyldigheten att erlägga egenavgifter anpassas med hänsyn till de vidgade möjligheterna att tjäna in pensionspoäng för ATP och till vad som sålunda gäller beträffande arbetsgivares skyldighet att erlägga arbetsgivaravgifter. Jag ansluter mig till kommitténs förslag. På en punkt finns dock anledning att avvika från förslaget. Jag förordar sålunda att tilläggsavgift skall erläggas även av försäkrad som under det år avgiften avser har uppburit hel förtidspension, i den mån pensionsgrundande inkomst av annat förvärvsarbete än anställning har fastställts för honom. Jag återkommer i specialmotiveringen till den närmare utformningen av förevarande bestämmelser.

5.2 Rätt till barnpension i vissa fall m. m.

Barnpension utgår fr. o. m. den månad då föräldern avled eller, om denne vid sin död uppbar ålderspension eller förtidspension, fr. o. m. månaden näst efter den varunder dödsfallet inträffade.

För att folkpension och tilläggsavgift enligt AFL samt tilläggsförmåner skall beviljas fordras i regel att den försäkrade gör en pensionsansökan hos allmän försäkringskassa. Om en ansökan görs först någon tid efter det att pensionsrätt har uppkommit, kan pension beviljas retroaktivt, dock längst för tre månader tillbaka. Retroaktivtiden räknas från ingången av den månad under vilken pensionsansökningen har gjorts. Retroaktivtiden är densamma för familjepension, ålderspension och förtidspension.

Som framgår av den tidigare redogörelsen finns ett väl fungerande system för avisering med anledning av inträffade pensionsfall. Kommittén framhåller emellertid att det likväl inte kan uteslutas att ansökningar om pension i undantagsfall kommer in senare än tre månader efter pensionsfallet. Kommittén anser det angeläget att rättsförluster på grund härav förhindras uppstå såvitt gäller barnpension eftersom denna förmån är avsedd att trygga försörjningen för barn, som har mist endera av eller båda sina föräldrar. Rätten till barnpension för förfluten tid bör därför enligt kommittén utsträckas.

Kommittén framhåller att det knappast kan komma i fråga att låta barnpension utgå för obegränsad tid efter den till vilken pensionen hänför sig. Kommittén föreslår att barnpension skall kunna utgå retroaktivt för två år tillbaka före ansökningsmånaden. Praktiska skäl talar enligt kommittén för att ansökningsförfarandet bibehålls.

Kommitténs förslag tillstyrks eller lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser. LO förordar dock en obegränsad retroaktivtid i fråga om barnpension.

Jag anser i likhet med kommittén att det är angeläget att rättsförluster förhindras uppstå. Kommittén har enligt min mening anvisat en lämplig väg att komma till rätta med problemet. Den av kommittén föreslagna utsträckningen av retroaktivtiden får också anses vara så avvägd att den täcker det praktiska behovet. En ytterligare utsträckning skulle medföra att barnpensionens karaktär av löpande konsumtionsstöd åsidosätts i alltför hög grad. Jag förordar således att kommitténs förslag genomförs.

Kommittén har, såvitt gäller retroaktivtiden i fråga om änkepension, funnit att ett ställningstagande bör vänta till dess kommitténs överväganden beträffande den framtida utformningen av efterlevandepensioneringen föreligger. Jag instämmer med kommittén även i denna del. Den längsta tiden för retroaktiv utbetalning bör således även i fortsättningen vara tre månader före den månad då ansökan gjordes såvitt gäller annan pension än barnpension.

Den föreslagna förlängningen av retroaktivtiden i fråga om barnpension bör enligt kommittén medföra en utökad samordning mellan barnpension och andra sociala förmåner. Kommittén föreslår sålunda att det införs en särskild bestämmelse om avräkning på retroaktivt beräknad barnpension för efterlevandelivränta enligt lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring som har utgått med anledning av samma dödsfall för den tid barnpensionen avser. Kommittén föreslår vidare att avräkning görs på retroaktivt beräknad barnpension från folkpensioneringen för barn tillägg som har utgått med för högt belopp under den tid till vilken barnpensionen hänför sig. Slutligen föreslås att avräkning skall kunna göras på retroaktivt utgiven barnpension från ATP för vad som under retroaktivtiden med för högt belopp har utgått i änkepension från ATP.

Jag förordar att de av kommittén sålunda föreslagna reglerna om avräkning införs. Enligt min mening bör emellertid – oavsett att retroaktivtiden föreslås förlängd enbart i fråga om barnpension – avräkning göras på samtliga former av retroaktivt utgiven pension för vad som under retroaktivtiden med för högt belopp har utgått i livränta från arbetsskadeförsäkringen. Härigenom åstadkoms likformighet i behandlingen av de försäkrade i förevarande hänseende. Av samma skäl bör bestämmelsen i 17 kap. 1 § AFL ändras så att det pensionsbelopp som först förfaller till betalning efter beviljande av förtidspension skall minskas även med sjukpenning som har utgått från arbetsskadeförsäkringen för den tid pensionen avser. Jag återkommer i

specialmotiveringen till den närmare utformningen av nu aktuella bestämmelser.

Riksförsäkringsverket har i en till kommittén överlämnad framställning påpekat att det i den praktiska tillämpningen råder oklarhet om ansökan i vissa fall skall krävas för ökning av pension och från vilken tidpunkt sådan ökning skall ske. Kommittén lägger med anledning härav fram förslag om precisering av bestämmelserna i AFL i ifrågavarande hänseenden. Jag återkommer även till detta förslag i specialmotiveringen.

5.3 Pension till utlandssvenskar och utländska medborgare

5.3.1 Inledning

Folkpensioneringen syftar till att bereda dem som är bosatta i Sverige ett socialt grundskydd vid ålderdom, invaliditet eller familjeförsörjarens frånfälle. Svensk medborgare som är bosatt i Sverige har alltid rätt till folkpension oberoende av tidigare avgiftsbetalning eller förvärvsinsats. Utländska medborgares rätt till folkpension regleras genom konventioner med andra länder.

Folkpension kan under vissa förutsättningar utgå även vid bosättning utomlands. Härför krävs att den försäkrade har varit mantalsskriven i Sverige för det år varunder han har fyllt 62 år och för de fem åren närmast dessförinnan. Regelen har med hänsyn till sin utformning betydelse i stort sett enbart för ålderspension. I fråga om övriga pensionsformer är man vanligen hänvisad till att tillämpa vissa dispensregler som gäller vid sidan av den nu angivna generella regeln. Dessa dispensregler kan åberopas av den som flyttar utomlands sedan han har beviljats pension. De innebär att pensionen kan få behållas efter prövning i det enskilda fallet om flyttningen har skett av hälsoskäl eller det föreligger andra särskilda omständigheter.

För den som har förvärvsarbetat ingår folkpensionen som en del i den sammanlagda pension, som i övrigt tilläggs pensioneringen svarar för. Vid den årliga beräkningen av pensionsgrundande inkomst för ATP görs ett bottenavdrag för den del av förvärvsinkomsten som motsvarar basbeloppet vid årets ingång. Pensionsskyddet för denna inkomstdel ges genom folkpensioneringen, medan tilläggs pensioneringen svarar för skyddet för den överskjutande delen av inkomsten. Som tidigare har nämnts fordras enligt huvudregeln för rätt till oavkortad ATP att antalet år med pensionsgrundande inkomst uppgår till minst 30. För svenska medborgare som är födda senast år 1914 fordras enligt särskilda övergångsbestämmelser 20 år och för dem som är födda åren 1915–1923 gäller en successiv upptrappning till den allmänna 30-årsregeln. För utländska medborgare krävs alltid minst 30 poängår för full ATP-pension. Undantag från denna bestämmelse har skett enbart genom den nordiska trygghetskonventionen.

ATP betalas, i likhet med andra pensioner som grundar sig på intjänad

pensionsrätt, ut oberoende av om den försäkrade är bosatt i Sverige eller utomlands.

Pensionskommittén har lagt fram förslag till ändrade regler för utlands-svenskars och utlänningars rätt till folkpension och ATP. Kommittén föreslår att svenska medborgare som bosätter sig utomlands i princip skall få rätt till folkpension i förhållande till det antal år under vilka de har varit förvärvs-verksamma i Sverige. Förslaget ansluter till de principer som riksdagen har godkänt vid behandlingen av konventionen mellan Sverige och Österrike om social trygghet. Kommittén föreslår vidare att utländska medborgare som är bosatta i Sverige och vars pensionsförhållanden inte regleras genom konvention tillförsäkras rätt till folkpensionsförmåner förutsatt att de har varit bosatta här en längre tid. Kvalifikationsvillkoren föreslås utformade i huvudsaklig överensstämmelse med vad som gäller enligt den av Sverige biträdde europeiska pensionsöverenskommelsen av år 1953. Kommittén föreslår också förbättringar för utländska medborgare då det gäller övergångsbestämmelserna inom ATP.

Kommitténs förslag om ändrad utformning av förutsättningarna för svensk medborgares rätt till folkpension vid bosättning utomlands får stöd av flertalet remissinstanser. Även förslaget om införande av lagfästa minimiregler för invandrars rätt till folkpension får i huvudsak ett positivt mottagande vid remissbehandlingen. Flera remissinstanser anser dock att kraven för rätt till pension bör sättas lägre än vad kommittén föreslår. Förslaget att öppna möjligheter för utländska medborgare att åberopa övergångsbestämmelserna inom ATP godtas i stort av remissinstanserna. Jag tar i det följande ställning till kommitténs olika förslag.

5.3.2 *Folkpension vid bosättning utomlands*

Under de år som har gått sedan möjligheten att uppbära folkpension utomlands infördes har 57–62-årsregeln kritiserats vid upprepade tillfällen. Man har t. ex. pekat på konsekvenserna när en person, som i övrigt har haft anknytning till Sverige hela sin aktiva tid, tar ett uppdrag utomlands något år under den enligt regeln relevanta tiden från det femtiosjunde till det sextioandra levnadsåret. Önskemål har därför framförts om en regel med större flexibilitet.

Enligt kommittén saknas motiv för att det svenska samhället skall svara för ett socialt grundskydd för personer som är bosatta utomlands. Kommittén framhåller också att folkpensionssystemet är utformat utan krav på avgiftsbetalning, intjänande eller försäkringstid och med schabloniserade belopp för alla pensionärer. Mot bakgrund härav bör enligt kommittén försiktighet iaktas då det gäller åtaganden om utbetalning av folkpension vid bosättning utomlands. Kommittén betonar att folkpensionen alljämt bör fylla den dubbla funktionen av socialt grundskydd och grundbelopp för ATP. Kommittén anser samtidigt att det av bl. a. ekonomiska skäl inte torde vara

möjligt att låta en eventuellt något mer flexibel 57–62-årsregel omfatta samtliga försäkrade som har varit bosatta här i riket under viss tid. Kommittén föreslår därför att nuvarande bestämmelser ersätts med en regel som knyter an till den metod som har använts i bl. a. konventionen med Österrike. Sålunda förordas att svensk medborgare vid bosättning utomlands får folkpension i förhållande till intjänad rätt inom ATP, dvs. oavkortad folkpension om antalet poängår som läggs till grund för ATP uppgår till minst 30 och i annat fall en proportionellt avkortad folkpension. Beträffande tid som ligger före införandet av ATP år 1960 föreslås en anknytning till år av utfört förvärvsarbete i Sverige. Kommittén föreslår dock att försäkrade som uppbär folkpension eller har uppnått 50 års ålder vid de nya reglernas ikraftträdande alltjämt skall ha möjlighet att åberopa 57–62-årsregeln, om en tillämpning av denna ger högre pension.

Kommitténs förslag får stöd av flertalet remissinstanser. Statens invandrarverk uttalar dock i sitt remissyttrande att rätten till folkpension vid bosättning utomlands i stället bör knytas an till antalet bosättningsår i Sverige. Utlandssvenskarnas förening anser att nuvarande regler bör bibehållas som komplement till de av kommittén föreslagna reglerna och byggas ut till att omfatta svenska medborgare som har varit mantalsskrivna i Sverige minst fem år mellan 50 och 62 års ålder.

I likhet med kommittén anser jag att det svenska samhället inte rimligen bör åläggas ett generellt ansvar för det sociala grundskyddet för personer som vistas utomlands med åberopande enbart av tidigare bosättning i Sverige. Jag är därför inte beredd att biträda de lösningar som företräds av statens invandrarverk eller Utlandssvenskarnas förening. Med den inriktning kommitténs förslag har fått rätten till folkpension vid bosättning utomlands en klar karaktär av en genom förvärvsarbete intjänad rätt till första basbeloppet. Den som bosätter sig utomlands garanteras sålunda genom den förordade regeln ett fullständigt pensionsskydd på grundval av förvärvsarbetet i Sverige. Systemet kan också, som kommittén påpekar, på ett enkelt sätt anslutas till vad som gäller i flertalet andra länder. Jag förordar således att kommitténs förslag genomförs. Förslaget bör emellertid kompletteras så att även år, då en förvärvsarbetande har stått utanför ATP, beaktas vid bedömningen av rätt till folkpension vid bosättning utomlands. Jag återkommer härtill i specialmotiveringen.

Liksom hittills bör finnas möjlighet till dispens i det enskilda fallet om flyttningen utomlands sker av hälsoskäl eller andra särskilda omständigheter föreligger. Det är härvid angeläget att dispensgivningen i praxis anpassas till de nya principerna för rätt till folkpension vid bosättning utomlands. Oavkortad folkpension bör exempelvis efter prövning i det enskilda fallet kunna utgå inte endast till försäkrad som inte uppfyller villkoret om rätt till ATP utan även till försäkrad som visserligen uppfyller detta villkor men som har tillgodoräknats färre än 30 poängår eller därmed jämställda år. Jag anser i likhet med kommittén att det inte finns anledning att nu gå in på en närmare

prövning av dispensreglerna. Riksförsäkringsverket bör övervaka utvecklingen av praxis i fråga om dispensgivningen.

Jag vill betona att förslaget endast berör rätten till folkpension vid bosättning utomlands. För dem som är bosatta i Sverige bibehåller således folkpensionen helt sin karaktär av socialt grundskydd, lika för alla oavsett tidigare förvärvsarbete. Det bör också påpekas att det inte existerar några väntetider för svenska medborgares rätt till folkpension. En svensk medborgare som flyttar tillbaka från utlandet och bosätter sig i Sverige blir följaktligen i och med bosättningen berättigad till de folkpensionsförmåner för vilka han i övrigt uppfyller de allmänna förutsättningarna.

De av kommittén föreslagna övergångsbestämmelserna får enligt min mening anses väl avvägda. Jag är inte beredd att tillstyrka den särbehandling av utomlands bosatta svenska sjömän som LO har förordat med avseende på möjligheterna att övergångsvis åberopa 57-62-årsregeln. Rätten till folkpension i förevarande avseende för svenska sjömän, som har varit bosatta utomlands under den enligt regeln relevanta tiden, får enligt min mening bedömas på samma sätt som för andra svenska medborgare i motsvarande situation. Med anledning av vad LO har anfört i sitt remissyttrande bör emellertid de nya bestämmelserna om rätt till folkpension vid bosättning utomlands utformas så att tid före år 1960, under vilken utomlands bosatt svensk sjöman har varit anställd i den svenska handelsflottan och erlagt sjömansskatt till Sverige, jämställs med förvärvsverksam tid i Sverige i förevarande hänseende.

5.3.3 Invandrades rätt till folkpension

Utlänningars rätt till folkpension regleras som jag förut har anfört genom konventioner. Flertalet av invandrarna i Sverige omfattas av konventioner som Sverige har ingått med andra länder eller eljest har anslutit sig till. Vissa invandrargrupper täcks dock inte av konventioner. Kommittén föreslår nu att dessa tillförsäkras ett lagfäst minimiskydd i form av likställdhet med svensk medborgare i fråga om rätt till folkpension efter viss tids vistelse i Sverige.

Kommitténs förslag ansluter till vad invandrarutredningen förordade i sitt huvudbetänkande (SOU 1974:69) Invandrarna och minoriteterna, nämligen att rätt till folkpension borde föreligga för alla i Sverige bosatta utlänningar åtminstone på de kvalifikationsvillkor som gäller enligt den av Sverige biträdda europeiska pensionsöverenskommelsen av år 1953. Denna innebär att den som har vistats i Sverige minst 15 år efter fyllda 20 år, varav minst fem år omedelbart före pensionsansökan, skall äga rätt till folkpension enligt samma regler som svensk medborgare så länge han är bosatt i Sverige. Vissa särskilda villkor uppställs för förtidspension.

Kommittén påpekar att många invandrare i Sverige – ofta av principiella skäl – vill behålla sitt ursprungliga medborgarskap. Önskemål härom bör

enligt kommittén respekteras och inte medföra att personen i fråga går miste om möjligheten att förvärva folkpension. Kommittén föreslår därför att invandrarutredningens förslag genomförs såvitt gäller ålders-, änke- och förtidspension. Kommittén framhåller att den förordade lösningen bygger på ett redan känt internationellt regelsystem som har accepterats av åtskilliga länder. En väntetid i form av intjänande under 15 år är dessutom det vanliga kravet för ålderspension i flera länder på kontinenten.

När det gäller rätten till barnpension förordar kommittén en lösning efter mönster av konventionerna med Österrike och Västtyskland. Förslaget innebär att rätt till barnpension föreligger om den avlidne föräldern omedelbart före sin död hade varit bosatt i Sverige under minst fem år och barnet vid dödsfallet var bosatt i Sverige. Detsamma gäller om barnet är bosatt i Sverige sedan minst fem år och barnet eller den avlidne föräldern vid dödsfallet var bosatt i Sverige.

Kommittén föreslår vidare att vårdbidrag för handikappat barn skall kunna utgå om föräldern har varit bosatt i Sverige under ett år. Vårdbidraget bör enligt kommittén kunna ersättas med förtidspension då barnet fyller 16 år utan ny prövning av att kvalifikationsvillkoren är uppfyllda.

Införandet av lagfästa minimiregler för invandrades rätt till folkpension tillstyrks vid remissbehandlingen. Flera remissinstanser anser dock att kvalifikationstiden för rätt till pension bör vara kortare än vad kommittén föreslår. Statens invandrarverk ser som ett slutmål att alla i Sverige bosatta utländska medborgare skall ha rätt till pension på lika villkor och att dessa skall överensstämma med vad som gäller för svenska medborgare. Som en etapplösning förordar verket en lagfäst rätt till folkpension i form av änke-, ålders- och förtidspension i överensstämmelse med bestämmelserna i konventionen med Österrike. För en sådan lösning uttalar sig även socialstyrelsen. Invandrarverket föreslår att utländskt barn får rätt till barnpension på samma villkor som svenskt barn. Enligt LO bör bl. a. med hänsyn till principerna för finansieringen av folkpensioneringen kvalifikationstiden för rätt till folkpension inte överstiga tio år för någon invandrargrupp. Vidare bör enligt LO tid under vilken utländsk sjöman har varit påmönstrad ombord på fartyg i den svenska handelsflottan – eller såvitt avser tid efter år 1972 – under vilken sjömannen har erlagt svensk sjömansskatt jämföras med bosättnings- och vistelseperiod i Sverige. Folksam och Kooperationens pensionsanstalt anser att folkpensionens dubbla funktion av socialt grundskydd och grundbelopp för ATP liksom det förhållandet att folkpensionsavgift även erläggs för utländska arbetstagare talar för ett mera långtgående förslag än kommitténs.

För egen del ansluter jag mig i likhet med remissinstanserna till kommitténs principförslag att det skapas ett minimiskydd för samtliga i Sverige bosatta invandrare i den form att de skall vara likställda med svensk medborgare i fråga om rätt till folkpension förutsatt att de har bott här en längre tid. Mot bakgrund av de synpunkter som vid remissbehandlingen har

anförts av bl. a. LO anser jag emellertid att kvalifikationstiden bör göras kortare än vad kommittén föreslår. Jag vill i detta sammanhang framhålla att den av ILO år 1962 antagna konventionen (nr 118) om utlänningars likställande med ett lands egna medborgare i fråga om social trygghet får anses som en modernare internationell standard på förevarande område än 1953 års provisoriska överenskommelse och bygger på kortare kvalifikationstider än denna. De i ILO-konventionen angivna kvalifikationsvillkoren har varit grundläggande för de nya konventionerna med Österrike och Västtyskland.

Jag förordar att kvalifikationsvillkoren för rätt till pension generellt utformas efter mönster av sistnämnda konventioner. Ett i väsentliga delar gemensamt regelsystem för samtliga i Sverige bosatta utlänningar såvitt gäller rätten till folkpension innebär givetvis också administrativa fördelar. Det förordade systemet innebär att invandrare får rätt till folkpension i form av ålderspension om han har bott i Sverige minst tio år efter fyllda 16 år, varav minst fem år omedelbart innan pension börjar utgå. Rätt till folkpension i form av förtidspension eller handikappersättning föreligger om invandraren är bosatt i Sverige sedan minst fem år. Är bosättningstiden kortare kan sistnämnda förmåner utgå till den som har varit normalt arbetsför minst ett år under den tid han har varit bosatt i Sverige. För rätt till änkepension fordras att den avlidne maken omedelbart före sin död hade varit bosatt i Sverige under minst fem år och att änkan vid tidpunkten för dödsfallet var bosatt i Sverige. Rätt till änkepension föreligger också om änkan eller den avlidne var bosatt i Sverige vid tidpunkten för dödsfallet och änkan dessutom när pensionen skall börja utgå är bosatt här sedan minst fem år.

När det gäller rätten till barnpension och vårdbidrag ansluter jag mig således till kommitténs förslag vilket i denna del är utformat i enlighet med vad som gäller enligt konventionerna med Österrike och Västtyskland. Med anledning av vad riksförsäkringsverket har anfört i sitt remissyttrande bör dock reglerna kompletteras så att invandrabarn, för vilket har utgått vårdbidrag, kan bli berättigat till handikappersättning utan att krav på särskilda kvalifikationstider måste uppfyllas.

Det förordade minimiskyddet bör omfatta samtliga invandrarkategorier, således även utlänningar – däri inbegrips statslösa personer – vilka genom konvention har rätt till folkpension enligt mindre förmånliga regler än de nu föreslagna. Vidare bör enligt min mening tid, för vilken svensk sjömansskatt har uttagits för utländsk sjöman i den svenska handelsflottan, jämföras med bosättningstid i Sverige. Jag återkommer närmare till de nu berörda reglerna i specialmotiveringen till lagförslaget.

Den lagfästa rätten till folkpension tar som förut har nämnts sikte på invandrare som är stadigvarande bosatta i Sverige. Har folkpension beviljats – vilket självfallet förutsätter att invandraren uppfyller de vanliga kraven för pension såsom exempelvis uppnådd pensionsålder för ålderspension – består rätten till den så länge invandraren är bosatt här. Någon rätt för invandraren

att uppbära den sålunda förvärvade folkpensionen vid bosättning utomlands föreslår kommittén däremot inte. Statens invandrarverk anser att invandrare bör få rätt att behålla folkpensionen vid flyttning utomlands på samma villkor som svenska medborgare. Jag är för egen del inte beredd att förorda en sådan generell rätt till folkpension vid bosättning utom Sverige. Erfarenheten ger vid handen att frågan om rätt till pension vid vistelse utomlands bör lösas i konventionsförhandlingar på grundval av ömsesidighet. F. n. pågår också förhandlingar med ett stort antal länder rörande konventioner som bl. a. innefattar bestämmelser om rätt till folkpension utomlands enligt de principer som har beskrivits i föregående avsnitt. Däremot bör invandrare som flyttar utomlands sedan han har beviljats folkpension få samma möjlighet till dispens som svensk medborgare om flyttningen utomlands har skett av hälsoskäl eller andra särskilda omständigheter föreligger.

Jag har redan nämnt att de föreslagna principerna för invandrades rätt till folkpension vid bosättning här i riket innebär en anpassning av den svenska lagstiftningen till den standard som gäller enligt ILO-konventionen (nr 118) om utlänningars likställande med ett lands egna medborgare i fråga om social trygghet. Frågan om nämnda konvention till följd härav kan ratificeras så vitt avser pensionsförmåner får tas upp till övervägande i annat sammanhang.

5.3.4 Övergångsbestämmelserna inom ATP för utländska medborgare

De lindrigare villkor för rätt till oavkortad ATP-pension som gäller för de s. k. övergångsgenerationerna inom ATP kan som tidigare har nämnts inte åberopas av utomnordiska medborgare. Motivet härför har varit att det inte i deras fall har funnits fog för ett allmänt antagande att den arbetsinsats som har utförts före genomförandet av ATP-reformen kommit det svenska samhället till godo. Invandringen till Sverige har nämligen först relativt sent fått större omfattning. Dessa motiv äger givetvis alltjämt bärkraft. När det gäller invandrare som faktiskt har varit verksamma i Sverige under lång tid före ATP-reformen får man normalt räkna med att de förr eller senare förvärvar svenskt medborgarskap. Därmed blir övergångsreglerna enligt praxis tillämpliga på dem. För den som av en eller annan anledning inte söker svenskt medborgarskap kan emellertid nuvarande bestämmelser slå mindre väl.

Kommittén föreslår nu att utländska medborgare som har varit förvärvsverksamma i Sverige före tillkomsten av ATP får möjlighet att åberopa sig på övergångsbestämmelserna inom ATP och således kan förvärva en oavkortad tilläggspension på kortare tid än huvudregelns 30 år. Förslaget innebär att invandrades yrkesverksamma år beaktas genom ett särskilt avräkningsförfarande. Avräkningen föreslås utformad så att invandraren genom sina yrkesverksamma år i Sverige före år 1960 får möjlighet att erhålla ATP efter samma beräkningsgrunder som gäller för en svensk medborgare i samma ålder. Varje år som personen i fråga har taxerats till statlig inkomstskatt får

avräknas från de 30 år som krävs enligt huvudregeln, inom de begränsningar som gäller för svensk medborgare i motsvarande ålder. För den som är född senast år 1914 kan alltså maximalt tio år räknas av och för personer födda åren 1915–1923 blir det en avtrappning enligt de vanliga övergångsreglerna.

Jag biträder kommitténs förslag som har fått ett positivt mottagande av remissinstanserna.

LO föreslår att tjänstgöringstiden ombord på fartyg i den svenska handelsflottan för utländska sjömän som inte är bosatta i Sverige jämställs med förvärvsverksam tid före år 1960 i förevarande hänseende. Jag vill här erinra om att den berörda kategorin sjömän kom in i ATP-systemet först fr. o. m. år 1974. Det konstaterades därvid att det inte var möjligt att införa retroaktivt verkande regler (prop. 1973:98 s. 27). Någon retroaktivitet såvitt gäller kvalifikation för ATP under perioden 1960–1973 förekommer således inte. Jag är med hänsyn härtill inte beredd att tillstyrka att den av LO förslagna särregeln införs.

5.4 Kostnader och ikraftträdande

Kommitténs förslag om vidgade möjligheter att tjäna in ATP-pension kan först på sikt väntas medföra kostnadsökningar. Kostnaderna belastar AP-fonden. Som kommittén framhåller knyts till förslagen på förmånssidan förslag om motsvarande anpassning av skyldigheten att erlægga ATP-avgift, i den mån avgift inte erläggs redan enligt nuvarande regler.

Kostnaderna för det förordade minimiskyddet för invandrare i form av rätt till folkpension kommer enligt kommitténs beräkningar att uppgå till mellan 5 och 10 milj. kr. per år. Inom denna ram torde också kostnadsökningen till följd av de kortare väntetider jag har förordat rymmas. Kostnaderna belastar anslaget för folkpensioner.

Huvuddelen av de förslagna nya bestämmelserna bör träda i kraft den 1 juli 1979. Utvidgningen av rätten att tjäna in pensionspoäng för ATP och därmed sammanhängande justeringar av skyldigheten att erlægga egenavgifter bör dock genomföras först den 1 januari 1980. Skälet härför är att reglerna om beräkning av pensionspoäng och egenavgifter knyter an till kalenderår.

6 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom socialdepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring,
2. lag om ändring i lagen (1959:551) om beräkning av pensionsgrundande inkomst enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring,
3. lag om ändring i lagen (1962:392) om hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg till folkpension.

7 Specialmotivering

7.1 Förslaget till lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring

Utöver de ändringar som har berörts i den allmänna motiveringen föreslås ett antal ändringar i förevarande lag som föranleds av att s. k. samfällid lagstiftning inte längre förekommer. Ifrågavarande ändringar innebär att det i lagen anges att riksdagen ensam genom lag beslutar vissa kompletterande föreskrifter. Ändringarna, som avser 9 kap. 6 §, 11 kap. 4 §, 18 kap. 15 §, 19 kap. 5 och 9 §§, 21 kap. 2 § och 22 kap. 2 §, kommenteras inte närmare i det följande.

5 kap.

1 §

Bestämmelserna rörande svensk medborgares rätt till folkpension vid bosättning utom Sverige har ändrats och tagits in i två nya paragrafer, 2 och 3 §§. Bestämmelserna har utformats efter mönster av regleringen i konventionerna med Österrike och Västtyskland m. fl. länder.

Som har framgått av den allmänna motiveringen har reglerna om svensk medborgares rätt till folkpension i övrigt inte ändrats.

2 §

Bestämmelserna i nuvarande 2 § har efter viss ändring tagits in i 6 §.

Den nya 2 § innehåller den grundläggande bestämmelsen om rätt till folkpension för svensk medborgare vid bosättning utomlands. I paragrafen anges att folkpension i form av ålderspension, förtidspension eller familjepension liksom tilläggsförmåner i form av barn tillägg eller handikappersättning kan utgå vid bosättning utom Sverige. Som har framgått av den allmänna motiveringen skall rätten till folkpension i sådant fall bestämmas med hänsyn till det antal år för vilka pensionspoäng inom ATP har tillgodoräknats. I fråga om förtidspension skall hänsyn tas inte endast till faktiska poängar utan även till år, för vilka s. k. antagandepoäng har lagts till grund vid beräkningen av ATP. Rätten till folkpension i form av familjepension grundas på det antal år för vilka pensionspoäng som nu har sagts har tillgodoräknats den avlidne. Föreligger inte rätt till ATP kan enligt huvudregeln folkpension inte utgå. Sålunda kan folkpension inte utgå vid bosättning utomlands med mindre den försäkrade har tillgodoräknats pensionspoäng inom ATP för tre år. Av 3 § följer emellertid att med år med pensionspoäng inom ATP i vissa fall likställs bl. a. år med inkomst för vilken den försäkrade har taxerats till statlig inkomstskatt.

Av paragrafens andra stycke följer att det krävs sammanlagt 30 poängar inom ATP för att rätt till oavkortad folkpension skall föreligga vid bosättning

utomlands. Är det sammanlagda antalet poängår lägre än 30, reduceras folkpensionen i motsvarande mån. Bosätter sig den svenske medborgaren i Sverige, utgår oavkortad folkpension enligt bestämmelserna i 1 §.

Änkepension grundas enligt första stycket på det antal år för vilka pensionspoäng har tillgodoräknats den avlidne maken. Änkepension från folkpensioneringen utgår – till skillnad från änkepension från tilläggs pensioneringen – inte till en änka som har uppnått den allmänna pensionsåldern. Bestämmelsen i tredje stycket innebär att änkan garanteras en ålderspension från folkpensioneringen som i likhet med änkepensionen från tilläggs pensioneringen grundas på den avlidne makens poängår, för det fall då hon inte har egna poängår som kan grunda rätt till ålderspension. Garantin gäller även då hon har ett lägre antal poängår än den avlidne maken och har betydelse såväl för kvinnor som blir änkor före den allmänna pensionsåldern som för dem som blir änkor vid högre ålder.

Fjärde stycket innehåller en garantiregel som innebär att det sammanlagda folkpensionsbeloppet för två makar aldrig kan bli lägre än det belopp som skulle ha tillkommit en av makarna om den andre inte hade varit pensionsberättigad. Regeln har betydelse för vissa ytterlighetsfall, där förhållandet att folkpensionen för var och en av två gifta pensionärer är lägre än för ensamstående spelar in.

3 §

Vid beräkningen av folkpension till utomlands bosatt svensk medborgare enligt 2 § skall enligt första stycket första punkten i förevarande paragraf beaktas också år för vilket pensionspoäng skulle ha tillgodoräknats om undantagande från ATP inte hade gällt resp. underlåtenhet att betala tilläggs pensionsavgift inte hade förelegat. För sådana år sker redan en registrering av fiktiv ATP-poäng.

Vidare beaktas enligt andra punkten år före år 1960, då till statlig inkomstskatt taxerad inkomst har beräknats eller sjömansskatt har erlagts.

Bestämmelsen i tredje punkten innebär att vissa till ambassader eller konsulat knutna svenska medborgare som i anställningen har uppburit inkomst, för vilken de har varit frikallade från skattskyldighet i Sverige, får möjlighet att i förevarande sammanhang tillgodoräkna sig år före år 1963 för vilka skulle ha beräknats till statlig inkomstskatt taxerad inkomst om de hade varit skattskyldiga för ersättningen. Före nämnda tidpunkt kunde ifrågavarande personal inte vara försäkrad i ATP för inkomsten av sådan anställning.

Bestämmelsen i andra stycket innebär att personer som inte har rätt till ATP ändå kan bli berättigade till folkpension vid bosättning utomlands enligt 2 § under förutsättning att det föreligger åtminstone tre sådana inkomstår som avses i första stycket. Även en kombination av år med ATP-poäng och år

som avses i första stycket är möjlig, förutsatt att antalet år sammanlagt uppgår till minst tre.

Liksom i 2 § är det i fråga om familjepension den avlidnes förhållanden som avses i denna paragraf.

4 §

Paragrafen innehåller de särskilda bestämmelserna om rätt till folkpension för utlänningar som är bosatta i Sverige. Folkpension, inräknat särskilda folkpensionsförmåner enligt 9 kap., skall – om förutsättningarna angående bosättning i denna paragraf och pensionsvillkoren i övrigt enligt 6–10 kap. är uppfyllda – utgå med samma belopp som till svenska medborgare.

Som har framgått av den allmänna motiveringen har kvalifikationsvillkoren utformats efter mönster av de nya konventionerna med Österrike och Västtyskland: För rätt till ålderspension krävs således att den utländske medborgaren har varit bosatt i Sverige minst 10 år efter det han har fyllt 16 år. Därjämte krävs att han omedelbart innan pension börjar utgå har varit bosatt i Sverige minst fem år i följd utan avbrott.

För rätt till förtidspension och handikappersättning krävs att den utländske medborgaren omedelbart innan pension börjar utgå har varit bosatt i Sverige minst fem år i följd utan avbrott. Är tiden kortare kan förmånerna alternativt, utan hinder av nämnda väntetidsregel, utgå till den som har varit normalt arbetsför minst ett år under den tid han har varit bosatt här.

Rätt till familjepension kan erhållas enligt endera av de i första stycket c) intagna två alternativa reglerna. Enligt den första krävs att den avlidne maken eller föräldern omedelbart före sin död hade varit bosatt i Sverige minst fem år och att den efterlevande vid tidpunkten för dödsfallet var bosatt i Sverige. Enligt den alternativa regeln krävs att den efterlevande själv är bosatt i Sverige sedan minst fem år och att den efterlevande eller den avlidne vid dödsfallet var bosatt här.

För rätt till vårdbidrag för utländskt barn som är bosatt i Sverige krävs enligt paragrafens första stycke d) att den av barnets föräldrar som begär förmånen är bosatt i Sverige sedan minst ett år. Av 9 kap. 4 § följer kravet att denne förälder till huvudsaklig del ombesörjer vården av barnet.

Som har föreslagits i den allmänna motiveringen skall, såvitt gäller utländsk sjöman, tid för vilken sjömansskatt enligt lagen (1958:295) om sjömansskatt har erlagts för honom jämsställas med sådan bosättningstid som avses i första stycket. Bestämmelsen i andra stycket tar sikte på utländska sjömän som har tjänstgjort ombord på fartyg i den svenska handelsflottan utan att ha varit bosatta i Sverige. Vid bosättning i Sverige får således ifrågavarande sjömän för uppfyllande av karensvillkoren i första stycket a)–d) tillgodoräkna sig de månader för vilka svensk sjömansskatt har erlagts.

5 §

I paragrafen har tagits in bestämmelser som innebär att bosättningstid enligt 4 § i vissa situationer inte behöver beräknas på nytt. I första stycket anges således att den utländske medborgarens förtids- eller änkepension ersätts med ålderspension vid inträdet i den allmänna pensionsåldern. Härigenom undviks att förmån som har börjat utgå därefter faller bort till följd av att kvalifikationsvillkoren för de olika förmånerna inte överensstämmer.

Om en förälder uppburit vårdbidrag för ett i Sverige bosatt utländskt barn kan barnet enligt andra stycket vid 16 års ålder – om det uppfyller förutsättningarna härför i övrigt enligt 7 resp. 9 kap. – få förtidspension eller handikappersättning oavsett om kravet om bosättningstid i 4 § b) är uppfyllt.

6 §

Paragrafen har sin motsvarighet i nuvarande 2 § och har behandlats i den allmänna motiveringen.

Hänvisningen i paragrafens första punkt har kompletterats med hänvisning också till 4 och 5 §§, varigenom det blir möjligt att tillämpa dispensreglerna även för utländska medborgare.

En person som omfattas av bestämmelserna i 4 och 5 §§ kan före bosättningen i Sverige genom förvärvsarbete ha förvärvat rätt till pension i annat land. I den mån sådan pension utgår då personen i fråga är bosatt i Sverige bör den, på samma sätt som sker beträffande svensk ATP, beaktas vid beräkning av barnpension, barn tillägg, pensionstillskott och inkomstprövade folkpensionsförmåner. Detta bör gälla även om den utländska pensionen svarar också för grundbeloppet i detta lands pensionssystem. Även svensk medborgares rätt till utländsk pension bör beaktas på motsvarande sätt. Närmare föreskrifter härom kan meddelas av regeringen, med stöd av bemyndigande i 17 kap. 5 § AFL.

Det bör i detta sammanhang tillfogas att det med stöd av detta bemyndigande tidigare har utfärdats en kungörelse (1967:209) om avdrag från folkpension i vissa fall. Kungörelsen innebär att avräkning kan ske på folkpension som tillkommer försäkrad vid bosättning utomlands för vad som utgår i form av motsvarande utländsk förmån. Med hänsyn till att rätten till folkpension vid bosättning utom Sverige föreslås få karaktären av ett genom förvärvsarbete intjänat grundbelopp för ATP bör nämnda kungörelse upphävas.

11 kap.

1 §

Som har föreslagits i den allmänna motiveringen skall försäkrad som uppbär förtidspension ges möjlighet att tjäna in pensionspoäng för ATP på förvärvsinkomster vid sidan av pensionen. Samma rätt har föreslagits tillkomma försäkrad som under del av år har uppburit en i förtid uttagen hel ålderspension. Pensionsgrundande inkomst skall beräknas på grundval av de inkomster enligt 11 kap. 2 och 3 §§ som den försäkrade har haft under året. Att lokal skattemyndighet i vissa fall kan underlåta att fastställa pensionsgrundande inkomst framgår av den föreslagna 3 a § i lagen (1959:551) om beräkning av pensionsgrundande inkomst enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring.

2 §

Vid beräkning av pensionsgrundande inkomst inom ATP beaktas enligt gällande regler i första stycket punkten 1) egenlivräntor som utgår enligt lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring (LAF) eller bestäms med tillämpning av LAF:s regler. Till följd av de ändrade bestämmelserna i 11 kap. 1 § kommer pensionsgrundande inkomst att kunna beräknas på sådan egenlivränta även i fall då livräntan utgår samtidigt med förtidspension enligt förevarande lag. Är livräntan enligt bestämmelserna i 6 kap. 1 § LAF samordnad med pensionen varierar det faktiskt utgående livräntebeloppet med hänsyn till pensionens storlek. Avsikten med justeringen i punkten 1) är att dels ange tydligare vilka livräntor som avses, dels markera att livräntans bruttonivå före samordning skall läggas till grund vid beräkningen av pensionsgrundande inkomst i dessa fall.

6 §

Ändringarna i förevarande paragraf är en följd av förslaget om möjlighet för den som uppbär förtidspension att tillgodoräkna sig pensionspoäng på förvärvsinkomst vid sidan av pensionen.

Förslaget innebär att pensionspoäng på grundval av sidoinkomsten skall beräknas enligt samma regler som gäller för försäkrade som ej uppbär förtidspension, således enligt reglerna i paragrafens första stycke. Nuvarande regler har emellertid kompletterats med särskilda bestämmelser om poängberäkning för dem som uppbär förtidspension från ATP grundad på s. k. antagandepoäng. Ifrågavarande bestämmelser har tagits in i tredje–femte styckena.

Försäkrad som uppbär partiell förtidspension grundad på antagandepoäng skall enligt förslaget, utöver den pensionspoäng han kan komma att tillgodoräknas på grundval av sidoinkomsten, tillgodoräknas hälften av den

för honom fastställda antagandepoängen om han uppbär halv pension och två tredjedelar av antagandepoängen om han uppbär två tredjedels pension. En förutsättning för att poängberäkning enligt vad nu har sagts skall ske är dock att förtidspension har utgått för minst hälften av det år poängen avser.

Förtidspension kan enligt bestämmelserna i 6 kap. 1 § LAF vara helt eller delvis samordnad med arbetsskadelivränta. Samordningen innebär att livräntan utgår endast i den mån den överstiger den pension som utgår med anledning av samma inkomstförlust. Som har anförts i specialmotiveringen till 11 kap. 2 § skall emellertid livräntans bruttobelopp läggas till grund för beräkningen av pensionsgrundande inkomst. I de fall då livränta och förtidspension till fullo är samordnade, skall den försäkrade inte tillgodoräknas någon del av antagandepoängen utöver den pensionspoäng han kan komma att tillgodoräknas på grundval av livräntan. Är emellertid livräntan och pensionen endast delvis samordnade, skall antagandepoängen beaktas i motsvarande mån. Följande exempel kan illustrera vad som åsyftas: Har en arbetsskada medfört 30 % invaliditet och därefter en ny skada, som inte är arbetsskada, medför en ökning av invaliditeten till 50 % och rätt till halv förtidspension, bör enligt vad som uttalas i propositionen 1975/76:197 med förslag till lag om arbetsskadeförsäkring, 3/5 av pensionen samordnas med livräntan. Enligt de nu aktuella bestämmelserna skall den försäkrade som avses i exemplet tillgodoräknas hälften av den del av antagandepoängen som svarar mot den del av pensionen som inte är samordnad med livräntan, således hälften av 2/5 av antagandepoängen. Härtill kommer den pensionspoäng som enligt första stycket tillgodoräknas på grundval av livräntan.

Har förtidspension under ett och samma kalenderår utgått med olika invaliditetsgradering föreslås i fjärde stycket det förhållande som har varat längst under året bli avgörande för hur pensionspoäng skall tillgodoräknas. De föreslagna bestämmelserna i tredje stycket är således inte tillämpliga, om den försäkrade under mer än halva året har uppburit hel förtidspension och under resten av året partiell förtidspension. Har nämnda förhållanden varat lika lång tid under året, skall den för den försäkrade gynnsammaste beräkningsgrunden tillämpas.

Som framgår av den allmänna motiveringen skall en försäkrad, vars förtidspension har beräknats med hjälp av antagandepoäng, liksom nu alltid vara tillförsäkrad en pensionspoäng för året som lägst motsvarar antagandepoängen. Bestämmelsen härom har förts till ett nytt femte stycke i paragrafen.

Innebörden av förslaget blir sålunda att pensionspoäng enligt första och tredje styckena skall tillgodoräknas den försäkrade endast om de sammanlagt överstiger antagandepoängen. Försäkrad som uppbär hel förtidspension grundad på antagandepoäng skall tillgodoräknas pensionspoäng enligt första stycket om denna poäng överstiger antagandepoängen.

13 kap.

2 §

För att beräkning av förtidspension från ATP med antagandepoäng skall få äga rum fordras enligt nuvarande regler att den försäkrade antingen vid tidpunkten för pensionsfallet har eller – oavsett bestämmelsen i 3 kap. 5 § om 30 dagars väntetid för ändring av sjukpenningens nivå – skulle ha haft en sjukpenninggrundande inkomst som svarar mot en årsinkomst av förvärvsarbete lägst lika med det vid årets ingång gällande basbeloppet eller också kan tillgodoräkna sig pensionspoäng för tre av de fyra åren närmast före året för pensionsfallet.

Ändringen i förevarande paragraf innebär en uppmjukning av förutsättningarna för beräkning av förtidspension med hjälp av antagandepoäng. I första stycket anges således att det för sådan beräkning enligt den alternativa regeln skall krävas att pensionspoäng har tillgodoräknats den försäkrade för två av de fyra år som närmast har föregått det år då pensionsfallet inträffar.

4 §

Paragrafen har behandlats i den allmänna motiveringen. Som där har framhållits skall pensionspoäng som har tillgodoräknats den försäkrade för tid under vilken han uppburit förtidspension inte påverka den utgående förtidspensionen. Bestämmelser härom har tagits in i ett nytt andra stycke. Så länge förtidspension utgår med anledning av samma inkomstförlust skall således de pensionspoäng som har tillgodoräknats den försäkrade för den tiden inte föranleda vare sig omräkning av utgående tilläggspension eller fastställande av ny sådan pension. Detta innebär att pensionspoäng som har tjänats in för tid då förtidspension eller sjukbidrag har utgått inte skall beaktas när fråga är om att med anledning av samma inkomstförlust fastställa en ny förtidspension resp. ett nytt sjukbidrag efter ett kortare avbrott. Sådan pensionspoäng skall inte heller beaktas när förtidspension ändras i samband med omprövning som föranleds av förbättring eller ytterligare nedsättning av arbetsförmågan. Undantaget tar sikte på den situation då förtidspensionen dragits in till följd av att den försäkrade har återvunnit sin arbetsförmåga och det därefter blir aktuellt att fastställa en ny förtidspension på grund av annan sjukdom eller återfall i den gamla sjukdomen. I det fallet skall alltså de pensionspoäng som kan ha förvärvats dessförinnan beaktas.

Som framgår av den allmänna motiveringen skall pensionspoäng som har tillgodoräknats den försäkrade för tid då förtidspension har utgått vidare beaktas vid bestämmande av ålderspension enligt 12 kap. och familjepension enligt 14 kap. Familjepension från tilläggspensioneringen beräknas enligt nuvarande regler i 14 kap. 3 § på grundval av den förtids- eller ålderspension som utgick till den avlidne eller – om sådan pension inte utgick – den

förtidspension som han skulle ha erhållit om rätt till hel sådan pension hade inträtt vid tidpunkten för dödsfallet. Uppbar den avlidne partiell förtidspension beräknas familjepensionen ändå med utgångspunkt i hel förtidspension. Även om någon omformulering i nämnda lagrum inte har ansetts nödvändig, får detta en delvis ny innebörd genom förslaget om tillgodoräknande av pensionspoäng för tid då förtidspension har utgått. Uppbar den avlidne förtidspension endast från folkpensioneringen vid tidpunkten för dödsfallet, skall således familjepensionen beräknas på grundval av den förtidspension från ATP enligt 13 kap. 2 eller 3 §§, vartill rätt förelåg vid dödsfallet med beaktande även av de pensionspoäng, som tillgodoräknats den avlidne för tid då han uppbar förtidspension. Detsamma skall självfallet gälla om den avlidne visserligen inte uppbar förtidspension vid tidpunkten för dödsfallet men hade uppburit sådan pension tidigare. Underlaget för beräkning av familjepension efter avliden som vid tidpunkten för dödsfallet uppbar förtidspension även från tilläggs pensioneringen föreslås omräknat med hänsyn till de pensionspoäng den avlidne hade tillgodoräknats för tid då han åtnjöt förtidspension. Härvid skall förtidspensionen beräknas enligt bestämmelserna i 13 kap. 2 eller 3 §§ som om pensionsfallet hade inträffat vid tidpunkten för dödsfallet. Av lagrummet följer emellertid att omräkningen aldrig får leda till att familjepensionen blir lägre än den skulle ha blivit om den i stället hade beräknats på grundval av den vid tidpunkten för dödsfallet faktiskt utgående förtidspensionen.

15 kap.

1 a §

I paragrafen har tagits in bestämmelser om rätt för den som inte är svensk medborgare att under vissa förutsättningar få tillgodoräkna år före år 1960 vid beräkning av ATP. Förutsättning härför är att för honom har beräknats till statlig inkomstskatt taxerad inkomst i Sverige för året i fråga.

Bestämmelserna har kommenterats i den allmänna motiveringen. De är utformade så att utländsk medborgare, som har uppnått erforderligt antal år med taxerad inkomst i Sverige före år 1960, blir jämställd med svensk medborgare i motsvarande ålder. Varje år som personen i fråga har taxerats till statlig inkomstskatt får således avräknas från de 30 år som krävs enligt huvudregeln, inom de begränsningar som gäller för svensk medborgare i motsvarande ålder. För den som är född senast år 1914 kan maximalt tio år räknas av och för personer födda åren 1915–1923 sker en avtrappning enligt övergångsreglerna i 1 §. För en person som är född år 1915 kan således avräknas maximalt nio år etc.

2 §

Som framgår av specialmotiveringen till 11 kap. 1 § föreslås att försäkrade som uppbär förtidspension eller som under del av år uppbär i förtid uttagen hel ålderspension får möjlighet att tjäna in pensionspoäng på förvärvsinkomster vid sidan av pensionen. Ändringarna i förevarande paragraf föranleds av dessa förslag. Pensionsgrundande inkomst skall således kunna beräknas för dessa kategorier försäkrade även för det år då de fyller 65 år.

3 §

Enligt nuvarande bestämmelser i förevarande paragraf får riks försäkringsverket efter överenskommelse med pensionsberättigad som inte är bosatt i Sverige byta ut tilläggspension mot ett engångsbelopp, motsvarande lägst 40 % av pensionens kapitalvärde. Genom sådant utbyte upphör rätten till vidare ersättning på grundval av de pensionspoäng som dessförinnan har tillgodoräknats den pensionsberättigade.

Möjligheten till utbyte av pension mot engångsbelopp utnyttjas i praktiken främst i syfte att undvika de olägenheter som är förenade med utbetalningar till utlandet av obetydliga pensionsbelopp. Bestämmelserna om utbyte av pension står emellertid inte i överensstämmelse med innehållet i artikel 32 i den av Sverige biträdde ILO-konventionen (nr 128) om invaliditets-, ålders- och efterlevandepensioner. De föreslås därför upphäva. De praktiska olägenheterna i samband med utbetalningar till utlandet av mycket små pensionsbelopp torde kunna begränsas genom att riks försäkringsverket i stället ges möjlighet att i nu avsedda fall förordna om lämpligt sätt för den löpande utbetalningen av pensionen utan hinder av föreskriften om månatlig utbetalning i 16 kap. 4 § första stycket. Bestämmelse härom har tagits in i nämnda paragraf.

16 kap.

4 §

Beträffande tillägget till denna paragraf hänvisas till kommentaren avseende 15 kap. 3 §.

5 §

Nuvarande regler i första-tredje styckena innebär i huvudsak att nybeviljad pension utgår fr. o. m. den månad varunder pensionsfallet har inträffat. Såvitt gäller ålderspension knyter härvid reglerna an till den tidpunkt då den försäkrade fyller 65 år eller till den tidpunkt den försäkrade anger inom ramen för bestämmelserna om förtida och uppskjutet uttag av ålderspension. Reglerna om begynnelse tidpunkt för familjepension anknyter till tidpunkten

för dödsfallet. De nämnda reglerna innefattar till sin lydelse således inte situationer i vilka rätten till ålderspension och familjepension uppkommer vid annan tidpunkt än nu har sagts. Förslaget i avsnitt 5.3.3 innebär att invandrare får rätt till folkpension efter viss tids bosättning i Sverige. Rätten till pension inträder enligt förslaget först då såväl de allmänna förutsättningarna för pension som kravet på bosättningstidens längd är uppfyllda. I praktiken kommer således rätten till ålders- och familjepension att kunna inträda vid en senare tidpunkt än den som har angivits för normalfallen i första och tredje styckena. Mot bakgrund härav har förevarande paragraf kompletterats med en bestämmelse av den innebörden att ålderspension och familjepension i nu avsedda fall skall utgå fr. o. m. den månad då rätt till pension inträder. Bestämmelsen har tagits in i ett nytt fjärde stycke.

I fall då rätten till ålderspension och familjepension har inträtt vid en senare tidpunkt än som avses i paragrafens första resp. tredje stycke, skall sålunda pensionen utgå fr. o. m. den månad då rätt till den har inträtt. Bestämmelsen får betydelse i samtliga de fall som inte täcks av den nuvarande regleringen. Ett exempel som redan har nämnts är när folkpension skall beviljas enligt de föreslagna reglerna i 5 kap. 4 § i fall då villkoret om bosättning har uppfyllts först en viss tid efter de allmänna förutsättningarna i övrigt för pension. Att motsvarande gäller i fråga om förtidspension m. fl. förmåner följer av bestämmelserna i paragrafens andra stycke. Någon ändring av nämnda bestämmelser är således inte erforderlig.

I paragrafens femte (nuvarande fjärde) stycke har intagits bestämmelse om den föreslagna förlängningen av retroaktivtiden för barnpension. Förslaget har behandlats i den allmänna motiveringen.

Rätten till barnpension uppkommer i princip i och med att barnets förälder avlider. Pension utgår, enligt reglerna i tredje stycket, fr. o. m. den månad under vilken dödsfallet har inträffat eller, om föräldern vid sin död uppbar ålderspension eller förtidspension, fr. o. m. månaden därefter. Om en ansökan om barnpension kommer in först längre tid efter dödsfallet kan pensionen utgå för förfluten tid. Enligt förslaget skall den längsta tid, för vilken barnpension skall kunna utges retroaktivt, vara två år räknat från ingången av den månad varunder pensionsansökningen har gjorts.

I ett nytt sjunde stycke i paragrafen har intagits de i den allmänna motiveringen behandlade reglerna om avräkning på barnpension som utges för förfluten tid. Vad som skall avräknas är barntillägg och änkepension som har utgått med för högt belopp under den tid som den retroaktivt beräknade barnpensionen avser.

Enligt 9 kap. 1 § utgår barntillägg för varje barn under 16 år till försäkrad förälder som uppbar ålderspension efter fyllda 65 år eller förtidspension. Rätt till barntillägg tillkommer även, om en av föräldrarna har avlidit, pensionsberättigad make till den efterlevande föräldern, om den efterlevande har vårdnaden om den avlidnes barn under 16 år. Är flera försäkrade berättigade till barntillägg för samma barn, utgår barntillägget enligt 10 kap. 5 § till den

pension varom de träffar överenskommelse eller med halva beloppet till var och en av dem. Barntillägg till hel ålderspension eller hel förtidspension utgör för år räknat 25 % av basbeloppet. Är barnet berättigat till barnpension från folkpensioneringen, utgör barntillägget dock 10 % av basbeloppet. Barntillägg är således samordnat med barnpension från folkpensioneringen.

Förslaget i sjunde stycket första punkten tar sikte på den situationen att barnpension från folkpensioneringen beviljas att utgå för förfluten tid och att under denna tid barntillägg har utgivits med högre belopp än vad som skulle ha varit fallet om det hade varit känt att barnet haft rätt till barnpension. Enligt bestämmelsen skall i sådant fall avräkning ske mot det eller de belopp som först förfaller till betalning efter beslutet om barnpension.

Änkepension från tilläggspensioneringen samordnas med barnpension från ATP enligt regler i 14 kap. 3 och 5 §§. Enligt dessa utgör änkepensionen för år räknat, om det finns barn berättigat till barnpension från tilläggspensioneringen efter den avlidne, 35 % och i annat fall 40 % av den avlidnes egenpension. Barnpension från ATP utgår för år räknat, om den avlidne efterlämnar änka berättigad till änkepension från ATP, med 15 % och i annat fall med 40 % av den avlidnes egenpension. Om de pensionsberättigade barnen är flera, ökas de angivna procenttalen med 10 för varje barn utöver det första, och det sammanlagda barnpensionsbeloppet fördelas lika mellan barnen.

En änkepension från ATP kan således enligt dessa regler ha utgått med för högt belopp under viss tid på grund av att det inte varit känt att den avlidne efterlämnat barn som varit berättigat till barnpension från tilläggspensioneringen. Samordningsregeln i 14 kap. 3 § har i sådana fall inte kunnat beaktas.

Andra punkten i sjunde stycket innebär att försäkringskassan vid utbetalning av barnpension från ATP, som utges för förfluten tid och som avser tid för vilken änkepension från ATP har utgivits med för högt belopp, skall korrigera den utbetalda änkepensionen genom avdrag på barnpensionen. Avdrag skall göras på det eller de belopp som först förfaller till betalning efter beslutet om barnpension.

6 §

Kommittén har som har nämnts i den allmänna motiveringen lagt fram förslag om förtydligande av bestämmelserna om ansökan som förutsättning för höjning av pensionsförmån. Förslag har också lagts fram om precisering av bestämmelserna rörande den tidpunkt från vilken ändring av pension skall gälla liksom retroaktivtidens längd i sådana fall.

Kommitténs förslag innebär att krav på ansökan för ökning av utgående pension lagfästs som en allmän princip. Praktiska motiv talar enligt kommittén för en sådan ordning. Genom ansökan får försäkringskassan kännedom om de omständigheter som föranleder ökning av pensionen. Den

av kommittén förordade regleringen berör emellertid inte de fall som enligt nuvarande bestämmelser skall prövas utan ansökan. Som kommittén framhåller får försäkringskassan i sistnämnda fall ändå på annat sätt kännedom om de omständigheter som skall leda till ändring av pensionen.

Ändring av pension bör enligt kommittén gälla fr. o. m. månaden näst efter den då anledning till ändringen har uppkommit. I de fall då ökning av pension förutsätter ansökan bör vidare enligt kommittén gälla en retroaktivregel. Kommittén föreslår att ökning av pension i dessa fall inte skall kunna utgå retroaktivt för längre tid tillbaka än tre månader, eller, såvitt gäller ökning av barnpension, två år före ansökningsmånaden.

Jag biträder kommitténs förslag som har lämnats utan erinran vid remissbehandlingen. I det följande utvecklar jag närmare innebörden av förslaget. Preciseringarna avser första och andra styckena i paragrafen. Det har dessutom ansetts lämpligt att låta dessa båda stycken byta plats.

I det nya första stycket anges att ändring – dvs. såväl ökning som minskning – av pension skall gälla fr. o. m. månaden näst efter den varunder anledning till ändringen har uppkommit. Denna regel överensstämmer med vad som gäller enligt nuvarande bestämmelse med det undantaget att också höjning av förtidspension skall gälla först fr. o. m. månaden näst efter den under vilken orsaken till ändring uppkom.

I det nya andra stycket upptas genom en hänvisning till 1 § första stycket bestämmelse om att som huvudregel skall gälla att den som vill erhålla ökning av utgående pension skall göra ansökan därom hos försäkringskassa. Genom hänvisningen till 1 § andra och fjärde styckena skall emellertid sådan ökning i vissa fall kunna beviljas utan att ansökan görs.

Om den försäkrade uppbär sjukpenning eller ersättning för sjukhusvård enligt AFL, skall försäkringskassa således kunna tillerkänna honom förhöjd förtidspension utan hinder av att han inte har gjort ansökan om det. Vidare skall ökning av pension kunna beviljas utan ansökan i sådana fall då regeringen eller riks försäkringsverket meddelar särskilda föreskrifter. Sådana föreskrifter finns i dag för en mängd olika fall. Någon ändring av vad som gäller enligt dessa föreskrifter avses inte. Tanken är således att pension även i framtiden skall kunna höjas utan ansökan i de situationer då försäkringskassan normalt ändå får sådana uppgifter som föranleder ändring av pensionen.

I det nya andra stycket hänvisas också, liksom i stadgandets nuvarande utformning, till 2 § och 3 § första stycket. Hänvisningen medför att även för ökning av förtidspension, sjukbidrag, handikappersättning eller vårdbidrag kan uppställas villkor om viss sjukhusvård eller läkarundersökning. När det är skäl till det kan ökning av pension beviljas för tid intill dess slutligt beslut har fattats.

Bestämmelserna i andra stycket avser enbart ökning av pension. I fråga om minskning av pension uppställs däremot, som angivits i den allmänna

motiveringen, inte något krav på att en ansökan skall göras. För sådana fall finns i stället särskilda regler om anmälningsskyldighet.

Andra punkten i samma stycke innehåller en bestämmelse om retroaktivtid vid ökning av pensionsförmån. I likhet med vad som nu gäller beträffande förtidspension stadgas där allmänt som huvudregel att förhöjd pension skall kunna utgå för längst tre månader före ansökningsmånaden. Vad beträffar förhöjd barnpension skall retroaktivtiden dock vara längst två år. Regeln avser emellertid bara de fall då ökning av pensionen förutsätter ansökan. I andra fall skall den förhöjda pensionen kunna utgå retroaktivt fr. o. m. månaden näst efter den under vilken anledningen till ökning uppkom.

17 kap.

1 §

Ändringen i paragrafens första stycke innebär att sjukpenning från arbetsskadeförsäkringen samordnas med retroaktiv förtidspension på samma sätt som sjukpenning enligt AFL. Detsamma gäller sjukpenning som utgår enligt annan författning eller på grund av regeringens förordnande. Samordningen omfattar följaktligen även sjukpenning enligt lagen (1977:265) om statligt personskadeskydd eller lagen (1977:267) om krigsskadeersättning till sjömän liksom sjukpenning enligt äldre motsvarande författningar, t. ex. lagen (1954:243) om yrkesskadeförsäkring och militärsättningslagen (1950:261).

4 §

Bestämmelser om samordning mellan livränta från arbetsskadeförsäkringen och pension finns i LAF. Av 6 kap. 1 § första stycket LAF framgår att, om någon samtidigt är berättigad till förtidspension eller familjepension enligt AFL och livränta enligt LAF med anledning av samma inkomstförlust, livräntan skall utgå endast i den mån den överstiger pensionen. Enligt en garantiregel i 4 kap. 4 § LAF utgår livränta fr. o. m. den månad varunder den försäkrade fyller 65 år i den mån den försäkrade inte har rätt till bl. a. ålderspension enligt AFL med belopp som motsvarar 65 % av den bruttolivränta som den försäkrade dessförinnan har haft rätt till. En liknande garantiregel gäller i fråga om änkelivränta. Enligt 6 kap. 1 § andra stycket LAF utgår således änkelivränta efter inträdet i den allmänna pensionsåldern endast i den mån änkans ålderspension från folkpensioneringen och änkepension från ATP understiger en livränta beräknad på grundval av 65 % av det tidigare livränteunderlaget.

Samordningsbestämmelserna medför att arbetsskadelivränta, om livräntan men inte pension har utgått för viss tid, kommer att ha utgivits med högre

belopp än vad som skulle ha varit fallet om också pension utgått för denna tid. Skulle senare pension beviljas för den förflutna tiden, blir den pensionsberättigade överkompenserad om avdrag inte görs på pensionen för vad som under retroaktivtiden har utgått med för högt belopp i livränta.

Som har anförts i den allmänna motiveringen bör en särskild bestämmelse införas om avräkning i nu avsedda fall. Bestämmelsen har tagits in i ett nytt tredje stycke i denna paragraf och innebär att avdrag skall göras från det pensionsbelopp som först förfaller till betalning efter beslut om pension. Avdraget skall motsvara vad som för den tid till vilken pensionen hänförs sig har utbetalats i livränta enligt LAF utöver vad som skulle ha utgått om pensionsbeslutet hade förelegat vid utgivandet av livräntan. Avräkning skall göras inte bara för livränta som utgår enligt LAF utan även för sådan livränta som har fastställts med tillämpning av bestämmelserna i LAF, t. ex. livränta enligt lagen (1977:265) om statligt personskadeskydd.

Av sjätte stycket (nuvarande femte stycket) framgår att vad som föreskrivs i det nya tredje stycket skall äga motsvarande tillämpning vid bl. a. beslut om ökning av pension. Också då pension höjs retroaktivt kan det sålunda bli aktuellt att göra avdrag på grund av att livränta enligt LAF har utgivits med för högt belopp under retroaktivtiden.

19 kap.

2 och 3 §§

Ändringarna i förevarande paragrafer föranleds av förslaget att försäkrade som uppbär förtidspension eller som under del av år uppbär i förtid uttagen hel ålderspension skall få möjlighet att tjäna in pensionspoäng för ATP på förvärvsinkomster vid sidan av pensionen. Ändringarna innebär att skyldigheten att erlägga egenavgifter anpassas med hänsyn till de vidgade möjligheterna att tjäna in pensionspoäng för ATP och närmas till vad som i förevarande hänseende gäller beträffande arbetsgivares skyldighet att erlägga arbetsgivaravgifter.

Ändringen i 2 § innebär således att sjukförsäkringsavgift skall erläggas av den som under någon tid av året har uppburit partiell men inte hel förtidspension. Avgift skall vidare erläggas av den som under året har uppburit i förtid uttagen ålderspension, dock ej om hel sådan pension har utgått för hela året. En förutsättning för att avgiftsskyldighet skall föreligga för försäkrad som nu avses är naturligtvis att vederbörande under året har haft sjukpenninggrundande inkomst av annat förvärvsarbete vid sidan av pensionen. Ifrågavarande ändring gäller även avgift till arbetsskadeförsäkringen enligt 7 kap. 2 § tredje stycket LAF.

Ändringen i 3 § första stycket innebär att skyldigheten att erlägga socialförsäkringsavgift till folkpensioneringen utvidgas på motsvarande sätt.

Enligt tredje stycket samma paragraf skall tilläggspensionsavgift erläggas på den pensionsgrundande inkomst av annat förvärvsarbete som har fastställts för den försäkrade för året. Till följd av den föreslagna ändringen i 11 kap. 1 § kommer således tilläggspensionsavgift att få erläggas av den som under året har uppburit förtidspension eller i förtid uttagen ålderspension, i den mån pensionsgrundande inkomst av annat förvärvsarbete har fastställts för honom.

Övergångsbestämmelserna

1. Som har framgått av den allmänna motiveringen skall såväl den som redan uppbär folkpension som den som senast under det år då de nya bestämmelserna träder i kraft fyller 50 år ha rätt att åberopa äldre bestämmelser om rätt till folkpension vid bosättning utomlands. I fråga om den som redan uppbär folkpension med tillämpning av 57-62-årsregeln då de nya bestämmelserna träder i kraft kan dessa inte medföra högre pension. 57-62-årsregeln ger nämligen antingen oavkortad folkpension eller ingen folkpension alls. För den som uppbär folkpension i Sverige eller som senast under året då bestämmelserna träder i kraft fyller 50 år har givits möjlighet att åberopa antingen äldre eller nya bestämmelser, dvs. det alternativ som ger den mest gynnsamma beräkningen.

2. Enligt denna övergångsbestämmelse åligger det den försäkrade att ansöka om och styrka sin rätt till pension enligt de nya bestämmelserna i 5 resp. 15 kap. Någon mer omfattande utredning avses dock inte behöva tillhandahållas. Det bör inte ovillkorligen fordras att uppgift om taxering eller erlagd sjömansskatt företes. Även t. ex. intyg om anställning från arbetsgivare bör kunna godtas, om uppgifterna i intyget ger fog för antagande att personen i fråga har haft arbete som gett inkomst av den storlek som avses med bestämmelserna. I de flesta fall torde förhållandena vara tämligen uppenbara och bevisning är då överflödigt. Vad som nu har sagts om inkomstförhållanden gäller även i fråga om bevisning beträffande bosättningsstider etc.

3. Bestämmelsen innebär att den föreslagna uppmjukningen av villkoren i 13 kap. 2 § första stycket för beräkning av förtidspension med antagandepoäng, förlängningen av retroaktivtiden för barnpension och de föreslagna avräkningsreglerna m. m. i 16 kap. 5 § samt 17 kap. 1 och 4 §§ skall äga tillämpning först på pensionsfall som inträffar efter den 30 juni 1979.

4. De nya bestämmelserna i 16 kap. 6 § om ändring av pension skall tillämpas endast i fall då anledningen till ändringen uppkommer efter den 30 juni 1979.

5. De nya avgiftsbestämmelserna i 19 kap. 2 och 3 §§ föreslås gälla fr. o. m. den 1 januari 1980. I fråga om avgifter som hänför sig till tid före ikraftträdandet skall nämnda lagrum i dess äldre lydelse äga tillämpning.

7.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1959:551) om beräkning av pensionsgrundande inkomst enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring

Bestämmelsen i den nya 3 a § i förevarande lag har behandlats i den allmänna motiveringen. Bestämmelsen innebär att lokal skattemyndighet i vissa fall inte behöver fastställa pensionsgrundande inkomst för försäkrad som under året har uppburit förtidspension grundad på antagandepoäng. Det gäller då det är uppenbart att den pensionspoäng, som med stöd av bestämmelserna i 11 kap. 6 § första och tredje styckena AFL skulle ha kunnat beräknas på grundval av den pensionsgrundande inkomsten, understiger antagandepoängen. Pensionsgrundande inkomst skall dock alltid fastställas om den försäkrade skall påföras tilläggspensionsavgift enligt 19 kap. 3 § AFL för året.

7.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1962:392) om hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg till folkpension

Genom hänvisningen i förevarande paragraf är bl. a. bestämmelserna i 16 kap. 5 och 6 §§ AFL tillämpliga på hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg. I fråga om tidpunkten för ökning av kommunalt bostadstillägg tillämpas dock en från den föreslagna regeln i 16 kap. 6 § AFL avvikande praxis. I praxis gäller att ökning av kommunalt bostadstillägg i likhet med ökning av bostadsbidrag enligt förordningen (1977:392) om statskommunala bostadsbidrag till vissa folkpensionärer m. fl. görs fr. o. m. den månad varunder anledning till ökningen har uppkommit. En regel av denna innebörd har tagits in i förevarande paragraf.

8 Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att antaga förslagen till

1. lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring,
2. lag om ändring i lagen (1959:551) om beräkning av pensionsgrundande inkomst enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring,
3. lag om ändring i lagen (1962:392) om hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg till folkpension.

9 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag som föredraganden har lagt fram.

Innehåll

Propositionen	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Lagförslag	2
Utdrag av regeringsprotokollet den 30 november 1978	21
1 Inledning	21
2 Gällande bestämmelser m. m.	22
2.1 Förmåner inom den allmänna pensioneringen	22
2.1.1 Inledning	22
2.1.2 Folkpension	22
2.1.3 Försäkringen för tilläggspension (ATP)	26
2.2 Utlandssvenskars och utlänningars rätt till pension	30
2.2.1 Den svenska lagstiftningen	30
2.2.2 Konventioner på pensionsförsäkringsområdet ..	31
2.3 Finansiering	34
3 Kommitténs överväganden och förslag	35
3.1 Intjänande av ATP-pension m. m.	35
3.1.1 ATP-poäng vid förtidspension	35
3.1.2 Vidgad rätt till beräkning av förtidspension från ATP med antagandepoäng	36
3.1.3 ATP-poäng vid förtida uttag av hel ålderspen- sion	37
3.2 Rätt till barnpension i vissa fall m. m.	37
3.2.1 Förlängd retroaktivtid för barnpension	37
3.2.2 Vissa frågor rörande ändring av pension	40
3.3 Pension till utlandssvenskar och utländska medborgare ..	42
3.3.1 Folkpension vid bosättning utomlands	42
3.3.2 Invandrades rätt till folkpension	43
3.3.3 Övergångsbestämmelserna inom ATP för utländ- ska medborgare	45
3.4 Kostnader och ikraftträdande	46
4 Remissyttrandena	46
4.1 Intjänande av ATP-pension m. m.	46
4.2 Rätt till barnpension i vissa fall m. m.	48
4.3 Pension till utlandssvenskar och utländska medborgare ..	48
5 Föredraganden	51
5.1 Intjänande av ATP-pension m. m.	51
5.1.1 Inledning	51
5.1.2 ATP-poäng vid förtidspension	52
5.1.3 Vidgad rätt till beräkning av förtidspension från ATP med antagandepoäng	53
5.1.4 ATP-poäng för förtida uttag av hel ålderspen- sion	54

Prop. 1978/79:75	82
5.2 Rätt till barnpension i vissa fall m. m.	55
5.3 Pension till utlandssvenskar och utländska medborgare.	57
5.3.1 Inledning	57
5.3.2 Folkpension vid bosättning utomlands	58
5.3.3 Invandrades rätt till folkpension	60
5.3.4 Övergångsbestämmelserna inom ATP för utländska medborgare	63
5.4 Kostnader och ikraftträdande	64
6 Upprättade lagförslag	64
7 Specialmotivering	65
7.1 Förslaget till lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring	65
7.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1959:551) om beräkning av pensionsgrundande inkomst enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring	80
7.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1962:392) om hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg till folkpension	80
8 Hemställan	80
9 Beslut	80